

70. Yılında 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

UN Archives

70. Yılında 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

Proje Koordinatörü: Ayşem Biriz Karacay

Proje Asistanı: Ekin Ürgen

İdari Asistan: Fırat Çoban

Rapor Tasarımı: Zeynep Ürgen

Göç Araştırmaları Derneği (GAR)

Abbasğa Mahallesi, Üzengi Sok. No: 13 34353, Beşiktaş / İstanbul

<https://www.gocarastirmalariderneği.org/tr/>

gar@gocarastirmalariderneği.org

https://twitter.com/GAR_Dernek

<https://www.facebook.com/gar.dernek/> Göç Araştırmaları Derneği - GAR

© Tüm hakları saklıdır. İzin almaksızın çoğaltılabılır. Referans vermeden kullanılmaz.

GAR-Rapor No.6

ISBN:978-605-80592-6-9

Aralık 2021

Bu proje Heinrich Böll Shiung Derneği Türkiye Temsilciliğinin desteğiyle gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada belirtilen görüşler, bütünüyle yazarlara aittir. Göç Araştırmaları Derneği (GAR) ve Heinrich Böll Shiung (HBS) Derneği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AHİM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AOSS	Avrupa Ortak Sığınma Sistemi/ Common European Asylum System
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK/ UNHCR	BM Mülteciler Yüksek Komiserliği
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
RSD	Mülteci Statüsü Belirleme Prosedürü
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
70. YILINDA 1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİNİ YENİDEN DEĞERLENDİRMEK	8
1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİ'Nİ HAZIRLAYAN ORTAM	8
1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİ'NE GENEL BAKIŞ	10
1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİ'NE ELEŞTİREL BAKIŞ	13
1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE.....	18
SÖYLEŞİLER	23
70. YILINDA CENEVRE SÖZLEŞMESİ'Nİ YENİDEN DEĞERLENDİRMEK PANEL I ORÇUN ULUSOY, NURAY EKŞİ, AYŞEGÜL Y. ERİŞ.....	23
70. YILINDA CENEVRE SÖZLEŞMESİ'Nİ YENİDEN DEĞERLENDİRMEK: PANEL II DERYA ÖZKUL, METİN ÇORABATIR, NEVA Ö. ÖZTÜRK	34
EKLER	45

ÖNSÖZ

Bu dosya, Göç Araştırmaları Derneği (GAR) olarak Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'nin desteğiyle, 1951 Tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nin ortaya koyduğu uluslararası koruma sisteminin 70 yıllık serüvenini ve Türkiye'nin uygulamasını değerlendirmek üzere hazırlandı. Kaynak taraması ve GAR tarafından düzenlenen iki çevrimiçi panele dayanan dosya araştırmamız, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan modern sığınma rejimini, Sözleşme'nin tarihsel arka planı, maddeleri ve uygulaması ekseninde tartışmaya açtı. Zira kapsayıcı uluslararası koruma rejimlerinin yerini güvenli bölge/ülke yaratarak mülteci ve göçmenleri uzak tutmak isteyen dışlayıcı politikalara bırakması alandaki çarpıcı değişimin dünden bugüne olan seyrini açıkça göstermekte. Dolayısıyla, bu dosyada, bireyi güvence altına alan politikaların aşınmasına neden olan dışsallaştırma/güvenlik odaklı göç/sınır politikaları karşısında, sınır ve baskı tanımayan yoğun ve karmaşık nüfus hareketlerine Sözleşme'nin dayanıklı çözümler üretip üretmediği değerlendirildi. Öte yandan, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 70. yılında, bu anlaşmaya koyduğu coğrafi sınırlama kararıyla çok farklı bir pratik geliştiren Türkiye'nin geçtiğimiz 70 yıl içinde değişen/değişmeyen göç politikaları da yeniden masaya yatırıldı.

Düzenlenen panellerde farklı görüşlerden ve mesleklerden kişiler değerlendirmelerini paylaşırken; katılımcılar arasında, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, hukuk ve sosyoloji alanından akademisyenler, mülteci ve göçmen hakları savunucuları yer aldı. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'nin desteği ile **5 Haziran 2021** tarihinde gerçekleşen panellerden ilkinde, GAR üyesi ve Vrije Universiteit Amsterdam'da araştırmacı Dr. Orçun Ulusoy'un moderatörlüğünde, Özyeğin Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Nuray Ekşi ve SGDD-ASAM Genel Koordinatör Yardımcısı Av. Ayşegül Yalçın Eriş katıldı. **8 Haziran 2021** tarihinde gerçekleşen ikinci panel ise, GAR üyesi ve Oxford Üniversitesi, Mülteci Araştırmaları Merkezi'nde araştırmacı Dr. Derya Özkul moderatörlüğünde, İGAM başkanı Metin Çorabatır ve GAR üyesi ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Dr. Neva Övünç Öztürk'ün katılımıyla gerçekleşti. Covid-19 salgını devam ettiği için, çevrimiçi araçları kullanarak gerçekleştirilen panellerin video kayıtları GAR'ın YouTube kanalına eklendi. Elinizdeki bu dosyada proje koordinatörü Dr. Ayşem Biriz Karaçay'ın sözleşme ile ilgili değerlendirme yazısı ile proje kapsamında gerçekleştirilen iki panelin dökümleri, 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1967 New York Protokolü ve Türkiye'nin Resmî Gazete'de onayladığı sözleşme metni yer almaktadır. Umarız bu dosya sığınmacıların, mültecilerin ve göçmenlerin hayatlarının korunabilmesi ve içinde buldukları toplum ile olumlu bir birliktelik içerisinde yer alabilmeleri için bireylerin ve devletlerin görevleri ile sorumluluklarını hatırlatır, yeni tartışma alanlarının ve yeni çözüm arayışlarının doğmasına kaynaklık eder.

70. YILINDA 1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİNİ YENİDEN DEĞERLENDİRMEK

Yirminci yüzyıla şekil veren iki dünya savaşı, devrimler ve ayaklanmalara bağlı olarak gelişen ve milyonlarca kişiyi kapsayan nüfus hareketleri, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin¹ (1951 Cenevre Sözleşmesi) oluşumuna zemin hazırladı. Bu dönemde göç ve mülteci hareketleri artık kamuoyunu meşgul eden önemli bir uluslararası bir sorun olarak ele alınırken, sosyal ve yasal bağlamda çözüm arayışları ve mültecilere uluslararası koruma olanakları sağlama gayreti de giderek yoğunlaştı. Şüphesiz, söz konusu dönemdeki gelişmelerin sonucu olarak, mülteci kavramının ve mülteci hukukunun şekillenmeye başladığını, geçici düzenlemeler, antlaşmalar, örgütlenmeler ve uygulamalarla bir sistemleşmeye gidildiğini söylemek mümkün. Zira 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni şekillendirecek arayışlar da bu süreçte oluşan iki örgütün "Milletler Cemiyeti" (MC) ve "Birleşmiş Milletler" in (BM) faaliyetleriyle hız kazandı.² GAR'ın iki panelinde de ifade edildiği gibi, bu iki örgüt 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne giden yolu hızlandırdı (GAR Paneli I & II). Peki bu Sözleşmeyi hazırlayan tarihsel ortam neydi?

1951 Cenevre Sözleşmesi'ni Hazırlayan Ortam

Kuşkusuz, 1912'de patlak veren Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ve Rus Devrimi (1917), Avrupa, Asya ve Orta Doğu'yu etkileyen büyük nüfus hareketlerine neden oldu. İGAM Başkanı Metin Çorabatır'ın da ifade ettiği gibi, mültecilerle ilgili yardım ve koruma sağlayacak organizasyonların bulunmayışı, Mülteciler Yüksek Komiserliği, Mülteciler Uluslararası Nansen Ofisi, Hükümetlerarası Mülteciler Komitesi gibi kuruluşların doğmasını sağladı (GAR Paneli II). MC bünyesinde üretilen belgeler, kişinin uluslararası koruma kapsamında sayılması için ülkesi dışında olması ve devletin korumasından yoksun bulunması gerektiğini ortaya koydu. MC koruma kapsamındaki kişilerin belirlenmesi adına önemli bir adım attı, ancak korumanın belirlenmesine dair uygulamalara etkin bir standart getirmedi.

İkinci Dünya Savaşı'nda silahlı çatışmaların neredeyse tüm dünyayı sarmasının ardından gerçekleşen göç ve mülteci hareketleri, Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan nüfus hareketlerine oranla çok daha geniş çaplıydı. Dolayısıyla, uluslararası düzenlemelere duyulan ihtiyaç giderek arttı. Soğuk Savaş'ın yeni dengeleri içinde, BM de bu ihtiyacı gündeme getirmekte gecikmedi. 1943 yılında kurulan BM Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi, yerini 1947 yılında kurulan Uluslararası Mülteci Örgütü'ne bıraktı. Bu iki kurum kalıcı ve kurumsal bir sistem meydana getirmek üzere, 1950 yılında kurulan ve günümüzde de mültecilere yönelik faaliyetlerini sürdüren BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) temelini oluşturdu.

BM bünyesinde uluslararası koruma ilk olarak örgütün temel metni olan 1948 tarihli Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nde geçti. Bildirgede doğrudan uluslararası korumanın kapsamı belirtilmemişti, ancak 14. maddede "Herkes gördüğü zulüm sebebiyle sığınma arama ve sığınmadan yararlanma hakkına sahiptir" şeklinde sığınma hakkı tanımlandı. Bu

¹ 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi metnin izleyen bölümlerinde 1951 Cenevre Sözleşmesi olarak yer alacaktır.

² Odman, T. (1995) *Mülteci Hukuku*, A.Ü.S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Y: Ankara.

ifadeyle kişinin ilgili ülkeye sığınma aramak amacıyla girme ve orada kalma hakkına sahip olduğu açıkça ifade edildi.³ Ancak altını çizmek gerekir ki, bu düzenleme devletlere bir yükümlülük getirmedi;⁴ bir diğer deyişle, Özyeğin Üniversitesi'nden Prof. Dr. Nuray Ekşi'nin de öne çıkardığı gibi, hukuki güvence sığınmacının başvurduğu devletin tasarrufuna bırakıldı (GAR Paneli I).

BM'nin sorunu köklü bir şekilde çözüme çabası, mültecilere yönelik belgeleri de göz önüne alarak, yeni bir sözleşme hazırlanmasının önünü açtı. Bu çerçevede 2-25 Temmuz 1951 tarihleri arasında 26 ülke, çeşitli uluslararası kuruluşlar ve STK'ların gözlemci olarak katılımıyla Cenevre'de gerçekleşen konferansın nihayetinde 1951 Cenevre Sözleşmesi kabul edildi. 28 Temmuz 1951'de imzalanan Sözleşme 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girdi. 1951 Cenevre Sözleşmesi, çok uluslu bir BM sözleşmesi olup, genel olarak mülteci statüsünü, haklarını ve ülkelerin sorumluluklarını tanımladı. Sözleşmenin mülteci tanımı, 1951 öncesi gerçekleşen ve Avrupa'da meydana gelmiş olaylar nedeniyle ülkesini terk etmiş kişileri kapsıyordu. Bir diğer deyişle **“zaman”** ve **“yer”** bakımından iki kısıtlama öngörüyordu. Zaman ve yer sınırlaması, 1951 sonrası Avrupa dışında zulüm gören ve bu zulüm nedeniyle ülkesini terk etmek zoruna kalmış insanları doğrudan kapsam dışı bırakıyor, dolayısıyla uluslararası toplumun ihtiyaçlarına tam anlamıyla cevap vermiyordu. Bu yüzden 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olma şartı olmadan, ülkelerin doğrudan katılabilecekleri bir ek protokol hazırlandı.

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin BM Sözleşmesi'ne Ek Protokol (1967 Protokolü ya da New York Protokolü)⁵ ile sözleşmede var olan yer ve zaman sınırlaması metinden çıkarıldı. Böylece **“1951 öncesinde meydana gelmiş olaylar”** nedeniyle ve **“Avrupa kıtasının dışından gelebilecek sığınmacılara”** da mültecilik statüsü tanınmaya başlandı. Sonuç olarak, 1951 Cenevre Sözleşmesi bugüne kadar sadece bir kez 1967 Protokolü ile bir tadilata uğradı ve protokol bu sınırlamaları kaldırarak, söz konusu sözleşmenin alanını, İGAM Başkanı Metin Çorabatır'ın da vurguladığı gibi, evrenselleştirdi (GAR Paneli I). Nitekim daha öngörülebilir ve adil sorumluluk paylaşımı için bir plan olarak hazırlanan Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat, Aralık 2018'de 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin ilkelerini yeniden onayladı. Hem Sözleşme hem de Mutabakat kapsamında uluslararası bir iş birliği olmadan mülteci sorunlarına sürdürülebilir bir çözüm sağlayamayacağını da altı çizildi.

Öte yandan, aynı sözleşme Soğuk Savaş'ın yükselen çatışma dinamikleri ekseninde kapsam ve amaç itibarıyla Avrupa merkezli bir perspektif sunmuştu. Bu nedenle gelişmekte olan ülkeler tarafından eleştirilmiş, nihayetinde her iki panelimizde de açıkça ifade edildiği üzere, daha geniş kapsamlı tanımların geliştirildiği bölgesel anlaşma ve kanunların ortaya çıkmasına neden olmuştu (GAR Paneli I & II). Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da imzalanan **1969 Afrika Birliği Örgütü Mülteci Sözleşmesi** ve bazı Latin Amerika ülkelerini kapsayan **1984 Cartagena Deklarasyonu** bu örnekler arasında yer aldı. Böylelikle, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan mülteci statüsü koşullarına ek olarak, yaygın şiddet olayları, dış saldırılar, iç çatışmalar, insan hakları ihlalleri ve kamu düzenini ciddi oranda bozan durumlarda da mülteci statüsü elde etmek mümkün hale geldi.⁶ Uluslararası düzenlemelerin yetersizliği, Arap Birliği'nce 1994 yılında kabul edilen **Arap Ülkelerinde Mültecilerin**

³ Ergüven, N. S. & B. Özturanlı (2013) Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHF), 62: 4, 1007-1062, https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001733

⁴ Goodwin-Gill, G.S. (1985) Non-Refoulement and the New Asylum Seekers, (Non-Refoulement), *Virginia Journal of International Law*, 26, 897-918.

⁵ 1967 New York Protokolü, <https://multeci.org.tr/wp-content/uploads/2021/07/1967-New-York-Protokolu-1.pdf> (Erişim tarihi: 11.11.2021)

⁶ Odman, T. (1995) ve Barkın, E. (2014) 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi, *Ankara Barosu Dergisi*, 1: 331-360.

Durumunu Düzenleyen Sözleşme ile giderilmeye çalışıldı.⁷ Bu sözleşme uyarınca, savaş, yabancı denetimi ve ülkenin bütününde ya da bir bölümünde kamu düzeninin ciddi biçimde bozulmasıyla sonuçlanan, doğal afet ya da yıkıcı olayların meydana gelmesi mültecilik statüsü tanınabilecek koşullar içerisinde dâhil edildi.⁸

AB özelinde ise üye devletler, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne ek olarak, Avrupa Ortak Sığınma Sistemi (AOSS - Common European Asylum System) altında toplanan AB mevzuatını geliştirdi.⁹ Sığınma konusunda asgari ölçütlerin belirlenmesine ilişkin ihtiyaç sebebiyle 1999 yılında kurulan bu sistem, 1999-2005 yıllarında tanımlandı. AOSS kapsamında ilk aşamada asgari standartlar belirlenmiş; ikinci aşamasında ise mültecilerle ilgili yapılacak yasal düzenlemelerde Birlik üye devletlerinin tam iş birliği amaçlanmıştır.¹⁰ Görülüyor ki, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin eksiklikleri ve yetersizlikleri farklı coğrafyalarda gelişen çeşitli bölgesel uygulamaların doğmasına neden oldu.

Dosyamız aşağıdaki bölümde 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin ana maddelerini incelemektedir. Bir sonraki bölümde ise Sözleşme'nin neden yetersiz ve eksik kaldığını iki panelimizin de ortaya koyduğu farklı görüşler ışığında değerlendirecektir.

1951 Cenevre Sözleşmesi'ne Genel Bakış

Eylül 2019 itibarıyla, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne 146 ülke, 1967 Protokolü'ne ise 147 ülke imza attı. İki panelde de sık sık belirtildiği üzere, Sözleşme esasen savaş sonrası mülteci sorunlarına ilişkin hazırlanmış uluslararası bir hukuk belgesidir ve Sözleşmenin temel dayanağı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, BM Antlaşması ve ayrımcılık yapmama ilkesidir. Bu ilkeler bağlamında, Sözleşme “mülteci kavramı” ve “mülteci hukuku” nezdinde konuya uluslararası bir bakış açısı getirmiş, mültecilik statüsüne de genel kabul gören asgari bir ölçüt kazandırmıştır. Uluslararası korumaya ihtiyacı olan kişilerin kapsamını genişleten 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, kimin mülteci olduğunu ve bu kişilerin ne tür koruma almaya ne tür yardım ve sosyal haklardan faydalanmaya hak kazandıklarını açıkça belirtmiştir. Bu ikiz dokümanlar, bugün mülteci korumasının temel taşı olmaya devam etmektedir. Ancak, ilgili statünün tespit edilmesi başvuru devletinin egemenlik yetkisi kapsamında değerlendirilmektedir. Nitekim Özyeğin Üniversitesi'nden Prof. Dr. Nuray Ekşi ve Ankara Üniversitesi'nden Dr. Neva Övünç Öztürk'ün de ortaya koyduğu gibi, uluslararası sözleşmeler asgari koşulları sıralasa da sözleşmenin nasıl uygulanacağına dair kararları nihayetinde ülkeler almaktadır (GAR Paneli I & II).

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin ana bünyesi, bağlayıcı nitelikte, yedi kısım altında 46 maddeden ve seyahat koşullarını oluşturan bir ekten oluşmaktadır. Aynı sözleşmede mültecinin ülkede kalış şekli, dört sınıfa ayrılmıştır: (a) fiziksel olarak bulunma (*simple presence*) (b) yasal olarak bulunma (*lawful presence*) (c) yasal olarak kalma (*lawful residence*) (d) kalıcı ikamet (*habitual residence*).¹¹ Dolayısıyla, mültecinin yararlanabileceği hak ve

⁷ Savar, E. & Kedikli, U (2019) Türkiye'de Mülteci ve Sığınmacılara Sağlanan İmkânlar ve Uyum Sorunları, Çankırı Örneği, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 15, Sayı 4; Akyürek, B. İ. (2007) Mülteci hukuku ve Türkiye uygulaması, *Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı: Kırıkkale.

⁸ İbid.

⁹ Daha fazla bilgi için: https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system_en (Erişim tarihi: 11.11.2021)

¹⁰ Hakverir, B. (2019) Avrupa Birliği Göç ve Sığınma Politikası Perspektifinde Ceas, *Social Science Journal*, 5: 35, 2597-2606, DOI:10.26449/sssj.1501.

¹¹ Yuşa, A. T. (2019) Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancılarını Çalışma Hakkı, Basılmamış *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

özgürlükler, mültecilerin kalış süreleri ve buna bağlı olarak sığındığı ülkeyle kurduğu bağa göre belirlenir. Mülteci, Sözleşmede belirtilen **temel haklara** sığındığı ülke ile kurduğu bağdan bağımsız olarak doğrudan sahip olur. Mültecinin temel hakları dışındaki **ilerici** (*progressive*) nitelikteki hakları ise mültecinin sığındığı ülkeyle bağı derinleştikçe artar. Özetle, mültecilerin ülkede kalış süresi uzadıkça ve yasal durumları kuvvetlendikçe kazanacakları haklar genişler. Mültecilerin temel haklarının, Sözleşme'nin 3. maddesinde belirtilen ayırım gözetme yasağı, 4. maddesinde belirtilen din hürriyetine saygı ilkesi, 22. maddesinde belirtilen eğitim hakkı, 27. maddesinde belirtilen kimlik belgesi edinme hakkı, 31. maddesinde belirtilen sadece yasa dışı giriş nedeniyle cezalandırılmama hakkı ve 33. maddesinde belirtilen geri gönderme yasağı olduğu kabul edilebilir.¹² Gelelim sözleşmenin bölümlerine ve maddelerine.

Genel hükümler başlıklı birinci kısım altında 11 madde yer almaktadır. Sözleşmenin birinci maddesi, mültecinin tanımını, mülteci statüsünün nasıl sona ereceğini ve kimlerin mülteci olamayacağını belirlemektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımından yola çıkarak, devletlerin taraf oldukları antlaşmalar gereği bu statüyü tanıdıkları kişiler ile çeşitli baskılar nedeniyle bir devletin ülkesinden kaçarak başka bir devlet ülkesinde sığınma arayan ve henüz kendisine söz konusu statü tanınmamış olan kişiler arasındaki ayırımın net bir şekilde yapılması gerekmektedir. Zira her ikisinin de "mülteci" olarak adlandırılması olasılığına karşı BMMYK, faaliyetlerinde, "mülteciler" ve "yer değiştirmiş kişiler" ayırımı kullanmaktadır. Kendisine mülteci statüsü tanınmamakla birlikte, sığınma hakkı arayan kişilere "yer değiştirmiş kişiler" (*displaced persons*); çeşitli baskılar sonucu bir ülkenin içerisinde yer değiştiren kişilere ise, "ülke içerisinde yer değiştirmiş kişiler" (*internally displaced persons*) denilerek kavram karmaşasının önüne geçilmiştir. Bir başka ifadeyle, devletin taraf olduğu antlaşmaların kendisine özel statü ve hukuki koruma sağladığı kişiler "mülteci" (*refugee*), böyle bir sığınma hakkını ve korumayı talep eden; ancak henüz bu korumadan faydalanamayanlar "sığınma arayan kişiler" (*asylum seeker*, BM'ye göre, *displaced persons*) olarak ifade edilmektedir.

Sözleşmenin birinci bölümüne dönecek olursak, mülteci statüsü tanımlanmış, mültecinin bulunduğu ülkenin kamu düzenine ve yasalarına uyması gerektiği belirtilmiş, devletin de mülteciye ırk, din veya geldikleri ülke bakımından herhangi bir ayrımcılık yapmayacağı (Madde 3) ve her mültecinin din özgürlüğüne sahip olduğu (Madde 4) hükmüne bağlanmıştır. Ayrımcılığın ortadan kalkması için mültecilere tanınan haklar yabancılara, imtiyazlı ülke vatandaşlarına ya da doğrudan vatandaşa tanınan haklara "en yakın" ya da "eşit" haklar olarak genişletilmiştir. Özetle bu haklar bir sonraki bağlılık derecesine göre genişleyerek, mültecinin geldiği ülkeyle bağı/toplumsal uyum sürecini kuvvetlendirmekte ve vatandaşlığa doğru gitmektedir. Bir yandan da mültecilik statüsünün geçici bir statü olduğunu da belirginleştirmektedir.

Sözleşmenin **Hukuki Statü** başlıklı ikinci bölümü altında beş madde vardır. Bu maddelerde mültecilerin bulunduğu ülkenin yasalarına tabii olduğu (Madde 12), mülk edinme hakkının mümkün olduğunca yabancılara sağlanan haklara yakın olması (Madde 13) ve mahkemelere erişimleri konusunda ise doğrudan ev sahibi ülkenin vatandaşıyla eşit oldukları ortaya konmuştur. **Gelir Getirici İşler** başlıklı üçüncü bölümde çalışma hakkı kapsamına giren üç temel konu düzenlenmektedir: ücretli çalışma hakkı (Madde 17), kendi işinde çalışma hakkı (Madde 18) ve serbest meslek icra etme hakkı (Madde 19). Bu bağlamda sadece yasal olarak ikamet eden mültecilerin çalışma hakkının "en imtiyazlı yabancının yararlandığı çalışma hakkı" ile aynı/yakın olması öngörülmüş; kendi işyerlerini açabilmelerinin ve serbest mesleğe erişimlerinin ise mümkün olduğu kadar müsait kılınması gerektiği ifade edilmiştir.

Beş maddeden oluşan dördüncü bölümde **Sosyal Durum** başlığı altında, mültecilerin mevcut destek ve yardım sistemlerine erişim hakları ele alınmıştır. Yasal olarak ikamet etse de etmese de mültecilerin temel eğitime erişimlerinin koşulsuz olarak sağlanması gerekmektedir (Madde 22). Yasal olarak ikamet eden mültecilerin ise konut edinme hakkının

¹² Çiçekli, B. (2009), *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, Seçkin Yayınevi: Ankara, Slingenber, L. (2014), *The Reception of Asylum Seekers and International Law*, Hart Publishing: Londra, İneli-Ciğer, M. (2016) *Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejimimin Unsurları Üzerine*, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2: 3, 62-92.

(Madde 21) yabancılara uygulanandan daha az olmaması veya mümkün olduğu kadar uygun bir muamele yapılması; sosyal yardım, iâşe ve sosyal güvenlik haklarının ise o ülkenin vatandaşlarına uygulayacağı muameleyle aynı olması (Madde 23 ve Madde 24) öngörülmüştür.

İdari Önlemler başlıklı beşinci bölüm on maddeden oluşmaktadır. Bu bölümde mültecilerin “fili olarak ülkede buldukları andan itibaren”, sahip oldukları haklarını kullanabilmek için ilgili idari yardımlardan yararlanması (Madde 25), eğer bu yardımlar sağlanamıyorsa, ülkenin çeşitli aracı kurumlarla bunları tesis etmesi öngörülmektedir. Bir diğere deyişle, sözleşme, taraf devletlerden kendi topraklarındaki mültecilerin sözleşmeden doğan haklarını kullanmalarını kolaylaştırmak için çeşitli idari mekanizmaları kurmalarını talep etmiştir. Buna paralel olarak, mültecilerin haklarına ulaşımını sağlamak ve olası idari sıkıntıları aşmak için, taraf devletlerin filili olarak ülkede buldukları andan itibaren mültecilere kimlik kartı çıkartması gerektiği belirtilmiştir (Madde 27).

Ayrıca, ülkeye filili olarak girişlerinden sonra, mültecilerin hareketlerine gerekli olmadıkça sınırlama getirilmeyeceği, kısıtlama getirilirse de bu sınırlamanın ancak ülkedeki statüleri belirleninceye veya bir başka ülkeye kabulleri sağlanıncaya kadar uygulanacağı belirtilmiştir (Madde 31). Bu süreçte, mültecilere düzensiz girişleri ya da bulunuşları için ceza kesilemeyeceği, değerli varlıklarını ülkeye transfer edebilecekleri ve de onlardan özel olarak yüksek harç/vergi alınamayacağı da bu bölümde yer alan maddelerce düzenlenmiştir (Madde 29, Madde 30 ve Madde 31).

Yasal olarak bulunan mültecilerin ise, kendi ikamet yerlerini seçme ve ülke içinde seyahat etme hakları (Madde 26), buna paralel olarak, ulusal güvenlik ve kamu düzenini bozmadıkça, sınır dışı edilemeyecekleri de bu bölümde yer almaktadır. Şayet sınır dışı edilecekse kişinin delil sunmasına, temyiz etmesine izin verilmelidir (Madde 32). Yasal olarak ikamet eden mültecilere yurtdışına seyahatleri için gerekli belgeler, ulusal güvenlik ve kamu düzeni için bir tehdit olmadıkça, taraf ülkeler tarafından düzenlenecektir (Madde 28).

Uluslararası korumaya erişmek için başka bir ülkeye giriş yapan mültecilerin, kaçtıkları ülkeye geri gönderilmeme (*non-refoulement*) hakkı da (geri gönderme yasağı) bu bölümde hükme bağlanmıştır (Madde 33). Bu madde, henüz mülteci statüsüne sahip olmayan kimseleri de bu hak kapsamında korumaktadır. Geri gönderilmeme (*non-refoulement*) hakkıyla birlikte, 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin kalbini oluşturan “sığınma arayan kişiye uluslararası koruma sağlamak” ve “bu korumanın ulusal koruma temin edilinceye kadar devam etmesi” anlayışı açıkça ortaya konmuştur. Zira kişilerin öncelikle can emniyetini güvence altına alan bu hak, uluslararası insan hakları hukukunda sığınma arayan kişilere tanınan “tamamlayıcı koruma” biçimlerinin de en önemlisidir. Nitekim BMMYK’ya göre, geri göndermeme hakkı artık bir uluslararası örf ve âdet kuralı olmuştur. Dolayısıyla bu hak artık sadece Sözleşmeye taraf olan devletlerin değil bütün devletlerin yükümlülüğüdür.

Uygulamaya Yönelik Geçici Hükümler başlıklı altıncı bölümde taraf ülkeler, BMMYK (ya da onun görevini devralacak bir BM kuruluşu) ile iş birliği yapmayı kabul etmektedir. Benzer şekilde, taraf devletler, BMMYK’nın (ya da onun görevini devralacak bir BM kuruluşun) BM’nin yetkili organlarına rapor vermesi için, mültecilerin durumu, sözleşmenin uygulanması ve ilgili yönetmelik ve kararname hakkında bilgi ve belgeleri paylaşmayı da kabul etmektedir (Madde 35 ve Madde 36). Ayrıca, sözleşmenin uygulanabilmesi için taraf devletlerce çıkan yasa ve yönetmeliklerin BM Genel Sekreteri’ne bildirilmesi de hükme bağlanmıştır (Madde 37). **Nihai Hükümler** başlıklı son bölümde yer alan dokuz madde ise sözleşmeye taraf olma, yürürlüğe giriş, sınırlama getirme gibi sözleşmenin uygulanması ile ilgili olarak taraf devletler ve BM arasındaki ilişkileri düzenlenmektedir.

Tüm bu maddeler bağlamında, özetle söylemek gerekirse, 1951 Cenevre Sözleşmesi dünya devletlerinin neredeyse tamamı tarafından kabul edilen ve mülteci statüsünün

tanımını yapan ve onlara uluslararası ve tamamlayıcı koruma sağlayan uluslararası bir belgedir. Yetmişinci yıldönümünde 1951 Cenevre Sözleşmesi ruhunun ve temel ilkelerinin değişen göç ve iltica hareketleri bağlamında yeniden değerlendirmesi oldukça önemlidir. Zira sözleşmenin günümüzün çok daha karmaşık kitlesel mülteci hareketlerine dayanıklı çözümler sağlayıp sağlayamadığı uluslararası toplumun gündemini meşgul ederken, akademik çevreler tarafından da konu belli tartışmalar ekseninde gündeme getirilmektedir. Şimdi bu tartışmalara neden olan sorunlu alanlara bakalım.

1951 Cenevre Sözleşmesi'ne Eleştirel Bakış

Mülteci statüsü 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin A bendinin ikinci paragrafında tanımlanmıştır. Bu paragrafa göre, mülteci, 1 Ocak 1951'den önce gerçekleşen olaylar sonrasında, **“ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri”** yüzünden zulme uğrayacağından haklı olarak korktuğu için ülkesi dışında bulunan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan veya bu korku yüzünden ülkesinin korumasından faydalanmak istemeyen şahıslara verilen hukuki bir statüdür. Ayrıca vatansızsa da bu tür olaylar sonucu yaşadığı ülkesinin dışında olması, oraya dönememesi veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istememesi gerekir. Özetle, mülteciler, hayatlarına ve özgürlüklerine ciddi bir tehdit olması neticesinde ülkelerinden ayrılmış olan belirli bir insan grubudur ve mültecileri, ekonomik veya sosyal nedenlerden ötürü bir ülkeden bir diğer ülkeye gitmiş olan diğer göçmen grupları ile karıştırmamak gerekir. Bu genel çerçevenin ışığında, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin ortaya koyduğu mülteci tanımını masaya yatırılması anlamlıdır.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nde kişinin mülteci olabilmesi için gerekli şartlardan biri, o kişinin **yabancı** olması, yani, ülkesinin sınırları dışında bulunmasıdır. Ancak görülüyor ki, bu gereklilik, mülteci adayının ülke dışına çıkamama olasılığını dışarıda bırakmaktadır. Oysa **“dâhili mülteci”** olarak tanımlanan bu durumun daha açık bir ifadeyle, “çeşitli nedenlerle baskı altında kalarak, kendi ülkesinin dışına çıkamama durumun” son yıllarda uygulamaya yansıdığını söylemek mümkün.¹³ Öte yandan, kişinin mülteci sayılabilmesi için vatandaşı olduğu hiçbir ülkenin korumasından yararlanamaması şartını arayan 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında, birden çok vatandaşlığı olan, ya da hiçbir vatandaşlığı olmayan kişilerin hangi hallerde mülteci sayılabileceği konusu da belirsizdir. Bunlara ek olarak, ülkesinden ayrıldığı sırada mülteci sayılmayı gerektirecek bir nedeni ve buna ilişkin bir talebi de bulunmayan bir kimsenin, yurtdışında iken gerçekleşen kimi sebeplerle mülteci statüsüne hak kazanması durumu da söz konusu olabilir. **“Mahallinde mülteci”** adı verilen bu durum da haklı bir nedene dayalı baskı ve zulüm korkusu ve riski yaratmış, bu nedenle de kişinin dönüşünü imkânsız hale getirmiş olabilir.¹⁴

Mülteci statüsünü alabilmek için önemli kıstaslardan bir diğeri de **haklı nedenlere dayalı baskı ve zulüm korkusunun** varlığıdır. Burada, baskı ve zulüm korkusunun altı çizilerek vurgulanmak istenen, bir kimsenin mülteci sayılabilmesi için, diğer nedenlerin yanında, illaki zulme uğraması değil, baskı ve zulüm tehlikesi yaratabilecek bir durumdan kaçınma çabasının da yeterli olduğudur. Ancak, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde **zulüm, ırk ve milliyet** kavramlarının tanımı yapılmamıştır. Üstelik Dr. Neva Övünç Öztürk'ün de vurguladığı üzere (GAR Paneli II), zulüm tehlikesinin sebebe bağlanmış olması, bu sebepler (ırkı, dini, milliyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri) dışında kalan zulüm altındaki sığınmacıların mülteci statüsü elde etmesini engellemektedir. Zulüm kavramını dar

¹³ Odman, T. (1995) ve Barkın, E. (2014).

¹⁴ Odman, T. (1995) ve Barkın, E. (2014).

yorumlamak sığınmacıların hak kayıplarına uğramasına sebep olabilirken; kavramı geniş yorumlamak ise temel haklarına yönelik ciddi, yakın veya öngörülebilir bir tehlike bulunmayan herkesi sığınma hakkından faydalanacak kişiler arasına sokabilir.¹⁵

Bugün ortaya çıkan farklı zulüm şekilleri, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin belirlediği kıstasları daha da zorlamaktadır. Bunlardan ilki, en çok kadınların ve LGBTİ bireylerin mağdur olduğu **toplumsal cinsiyet** temelli zulümdür.¹⁶ Toplumsal cinsiyet temelinde zulüm görenlerin 1951 Cenevre Sözleşmesi vasıtasıyla mülteci statüsü kazanmaları son derece zordur. Bu gibi durumlarda çoğunlukla **belirli bir toplumsal gruba aidiyet** sebebiyle zulüm koşuluna dayanılarak mülteci statüsü elde edilmeye çalışılmaktadır. Zira, Vrije Üniversitesi'nden Dr. Orçun Ulusoy'un da belirttiği gibi (GAR Paneli I), belirli bir toplumsal gruba mensubiyet sözleşmeye, diğer unsurların dışında kalan kimselerin de koruma altına alınabilmesini sağlama düşüncesiyle dâhil edilmiştir ve BMMYK'ya göre, cinsiyet temelli zulüm, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki zulüm sebeplerine nedensellik açısından bağlanabilir bulunmaktadır. Her ne kadar BMMYK'nın yol gösterici ilkeleri ve raporları bulursa da bu koşulun 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde açıkça düzenlenmeyişi, devletlerin ayrı ayrı geliştirdikleri uygulama farklılıklarına yol açmıştır. Dolayısıyla, uygulamada birçok devletin zaman zaman toplumsal cinsiyet temelinde zulüm gören kişilerin, belirli bir toplumsal gruba mensubiyet kıstasını karşılamadığı kanaatine vardıkları ve bu kişilere mülteci statüsü vermedikleri görülmektedir.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin ortaya koyduğu uluslararası korumadan yararlanamayan bir başka grup da **iklim/çevre mültecileridir**. Su kaynakları ve yağışların azalması, ortalama sıcaklıkların ve deniz suları seviyelerinin artmasıyla kendini açıkça hissettiren küresel ısınma, sel, kasırga, hortum, deprem gibi doğal afetlerle gelişen iklim ve çevre değişiklikleri, ekilebilir tarım topraklarının ve doğal kaynakların tükenmesiyle artan gıda kıtlığı ve salgın hastalıklar, bugün 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde tanımlanan mülteci statüsünün sınırlarını oldukça zorlamaktadır.¹⁷ Zira bu felaketlerden ve değişikliklerden etkilenen insanların, ülkelerini terk ederek başka ülkelerden talep ettikleri uluslararası koruma sayılarındaki artış çeşitli verilere yansımakta, bir başka ifadeyle 1951 Cenevre Sözleşmesi ile ortaya çıkan mülteci rejiminin ve uluslararası korumanın kapsamının tartışılmasına neden olmaktadır. Nitekim BMMYK 2020 Küresel Eğilimler Raporu dünyada yerinden edilmiş kişilerin yüzde 80'ninin şiddetli gıda yetmezliği ve kötü beslenme etkisi altındaki ülkeler veya bölgelerde yaşadığını ve bu ülkelerin büyük bir kısmının iklim değişimi ve diğer afet riskleriyle yüzleştiğini ortaya koymuştur.

Ancak söz konusu kişiler "iklim/çevre mültecileri" olarak anılsalar da 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin belirlediği şartlar bağlamında hâlihazırda devlet tarafından mülteci olarak kabul edilmemektedir. Bir diğer söyleyişle, iklim mültecileri doğal afetler ve iklim değişikliklerinin sonucu olarak koruma talep eden insanları ifade etmek için kullanılan kavramlar olmakla beraber, iklim mültecilerinin statüsü, korunması ve yerleştirilmeleri, uluslararası hukukta henüz açıklığa kavuşturulmamıştır. Bu sebeple devletlerin, uluslararası hukuk, insan hakları hukuku ve çevre hukuku bağlamında iklim mültecilerine koruma sağlama yükümlülüğünün olup olmadığı ve eğer ki varsa bu yükümlülüğün kapsamının ne olacağı halen belli değildir. İklim değişikliğine ilişkin oluşturulan az sayıdaki uluslararası

¹⁵ Konyalı, G. (2021) Uluslararası Hukukta Küresel Sığınma Sözleşmesi İhtiyacı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, 1213 – 1245.

¹⁶ Benhabib, S. (2020) The End of the Refugee Convention? Dilemmas of Sovereignty, Territoriality, and Human Rights, *Jus Cogens*, 2, 75-100.

¹⁷ Ekşi, N. (2016) İklim Mülteciliği, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2:2, 10-58.

düzenlemenin de¹⁸ deniz seviyesi bir metre daha yükselirse, yaşanamayacak hale gelecek Maldivler, Marsal Adaları, Kribati ve Tuvalu için, giderek çöleşen Fas, Tunus ve Libya için ya da gıda krizi yaşayan Bangladeş için gerekli ve yeterli düzenlemeyi içerdiğini söylemek de pek mümkün değil.

Ancak yakın zaman önce, Pasifik'teki adalar topluluğu Kribati'de yaşayan Ioane Teitiota'nın 2013 yılında Yeni Zelanda'ya değişen iklim koşulları ve yükselen deniz seviyesi nedeniyle yaptığı iltica başvurusunun reddedilmesi bu alanda yeni gelişmelerin önünü açtı. İlk iklim mültecisi olarak anılan Teitiota, reddin ardından BM İnsan Hakları Komitesi'ne başvurdu. BM İnsan Hakları Komitesi, Teitiota'nın acil bir tehlike ile karşı karşıya olmadığını ifade ederek başvurusunu reddetti. Fakat aynı kararda iklim değişikliği nedeniyle hayatları risk altında olan insanların "sığınma hakkının" bulunduğu ve geri gönderilmeye zorlanamayacağı da belirtildi. Böylece, ilk kez bir uluslararası denetim organı geri gönderme yasağının iklim değişikliği kaynaklı nedenlerle yerinden edilen kişilere uygulanabilmesinin önünü açarak, iklim mülteciliği kavramının hukuksal düzende tanınmasına kapıyı araladı. Bir diğer deyişle, karar, iklim değişikliğinin hem ani hem uzun vadeli zararlarla bireyi sığınma arayışına itebileceğini kabul ederek, iklim mülteciliği taleplerinin de yolunu açmış oldu. BM kararının üye devletler açısından bir bağlayıcılığı bulunmasa da bu karar, sığınmacıları geri göndermeyi düşünen ülkelere karşı artık açık bir uyarı niteliğindedir.

Ayrıca, her ne kadar 1951 Cenevre Sözleşmesi mülteci statüsü için gerekli koşulları açıkça belirtmişse de SSGD-ASAM Genel Koordinatör Yardımcısı Av. Ayşegül Yalçın Eriş'in de altını çizdiği gibi, **çocuk haklarına** dair düzenlemeleri 1989 tarihinde oybirliği ile kabul edilen BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ortaya koydu. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre, 18 yaşın altındaki insanlar, ırk, din veya yetenek farkı gözetmeksizin, düşünceleri veya söyledikleri her ne olursa olsun ve nasıl bir aileden gelirlerse gelsinler hayatta kalma, korunma, gelişme ve katılma haklarına sahiptirler. Türkiye'nin de tarafı olduğu BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 22. maddesine göre, taraf ülkeler kendi topraklarında mülteci ya da sığınmacı olan tüm çocukların bu sözleşmede yer alan tüm haklardan faydalanması için gerekli önlemleri almak durumundadır. Bir diğer deyişle, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci çocukların haklarına ilişkin boşluğun, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ile tamamlandığı ifade edilebilir.

Özetle, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin sunduğu mülteci rejimi bugünün koşullarına cevap vermekte zorlanmaktadır. Sözleşme kapsamında mülteci tanımı net bir şekilde yapılmış olsa da tanımın içerdiği kavramlar devletlerin hukuki yorumuna açık olup; yapılan geniş ya da dar yorumlamaya göre kişinin mülteci statüsüne sahip olup olmadığı değişebilmektedir.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin sunduğu **sosyal haklara** bakıldığında da çeşitli sıkıntılar göze çarpmaktadır. Örneğin, sözleşme kapsamında barınma hakkının sadece "**konut edinme hakkı**" bağlamında ele alınması, devletin ülkesinde yaşayan kişilerin barınma hakkına ilişkin pozitif ödevlerini dışarıda tutmakta, barınmayı sosyal bir hak olmaktan çıkarmaktadır.¹⁹ Zira barınma hakkı, bireylere diğer hak ve özgürlüklerini deneyimlemesi için ortam ve koşul sağlamayı hedefler. Benzer şekilde sözleşmede yapılacak olan sosyal yardım ve desteğin

¹⁸ 1992 tarihinde imzalanan ve iklim değişikliği konusunda devletlerin iş birliğini teşvik eden *BM İklim Değişikliği Çerçeve Konvansiyonu* ve 1997 tarihinde imzalan ve devletlere sera gazı emisyonunu azaltma yükümlüğü getiren *Kyoto Protokolü* bu alandaki en önemli uluslararası düzenlemelerdir.

¹⁹ Kaboğlu, İ. (1995) Yerleşme Özgürlüğü ve Konut Hakkı, *İnsan Hakları Yıllığı*, Prof. Dr. Muzaffer Sencer'e Armağan, 17: 18, 150-169.

içeriğine dair bir tanımlama ya da açıklama bulunmamaktadır. Dolayısıyla **sosyal yardım ve sosyal destek** kavramlarının yorumu devletlere kalmış, böylece yapılacak sosyal yardım ve desteğin seviyesi ile hangi konularda sağlanacağını taraf devletlerin tutumuna ve olanaklarına bırakılmıştır.

Esasen **geri göndermeme hakkı**, Sözleşmenin en etkin ve önemli maddesidir. Zira, bu ilke mülteci ve sığınmacıların zulüm tehlikesinin olduğu yerlere geri gönderilmesini yasaklar. Ayrıca bu ilke, yukarıda da belirtildiği gibi bir uluslararası gelenek hukuku kuralı olmuştur. Fakat unutulmamalıdır ki, BM İnsan Hakları Komitesi'ne, geri göndermeme hakkının ihlal edildiği iddiası ile çokça bireysel başvuru yapılmıştır.²⁰ Aleyhine en çok bireysel başvuru yapılan ülkelerden ilk sırada olan Danimarka'yı sırasıyla Kanada, Avustralya ve İsveç izlemektedir.²¹ Görülüyor ki, günümüz gelişmeleri düşünüldüğünde devletler üstü bir geri göndermeme ilkesinin kabulünden bahsetmek pek de mümkün değildir. Üstelik bu tür uygulamalar artık evrensel hukukun temel ilkesi haline gelen geri göndermeme hakkına ilişkin usulü teminatların zayıflamasına yol açacak ve daha da önemlisi keyfi devlet uygulamalarına kapı aralayacak niteliktedir.

Sözleşme **yaptırım gücü** kapsamında değerlendirildiğinde de uygulamanın denetlenmesi görevinin uluslararası topluma ve diğer taraf devletlere bırakılmasıyla, ilgili maddelerde ortaya konan kontrol mekanizmalarının uluslararası toplum nezdinde etkili olamayacağını göstermektedir. Nitekim AB ülkelerine koruma amacıyla yola çıkan sığınmacılara uygulanan geri itme (*push-back*) vakalarında artış görülmektedir.²² Bu çerçevede özellikle korona virüs salgını nedeniyle oluşan olağanüstü şartlarda, kırılğan durumdaki sığınmacıların daha etkin korunmasının sağlanması gerekirken, sınır güvenliği koruması adı altında daha kısıtlayıcı uygulamaların görünür hale geldiği ve bu durumun insan onuruna aykırı muamele iddialarını da beraberinde getirdiği gözlemlenmektedir.²³

AB'nin özellikle geri göndermeme ilkesine bağlı teminatların uygulanması konusunda keskin ve net bir tavır takınmaması, sürecin temel hakların korunması bağlamında kötü yönetilmesine sebebiyet vermiştir.²⁴ Bu uygulamalara karşı etkin bir yaptırım geliştirilmemesi de 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin bir başka önemli eksiği olarak belirginleşmiştir. Bu bağlamda 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne kıyasla, daha geniş bir uygulanma alanına sahip olan AİHS'nin

²⁰ Öztürk, N. Ö. (2015) *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık: Ankara, 2015; Aytekin, D. (2020) Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesinin Geri Göndermeme İlkesi ile İlgili olan Kararlarının İncelenmesi, *Yaşar Hukuk Dergisi*, 2: 1, 30-88.

²¹ Danimarka ile ilgili karar örnekleri için bakınız:

(a) J.R. ve J.R./Danimarka Kararı, Başvuru No: 2258/2013, <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&CountryID=49&DocTypeCategoryID=6&ctl00_PlaceHolderMain_radResultsGridChangePage=6_20>, E.T. 12.02.2020.

(b) Danimarka Kararı, Başvuru No: 2393/2014, 16.07.2015 tarihli, B.L./Avustralya Kararı, Başvuru No: 1957/2010, <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&CountryID=49&DocTypeCategoryID=6&ctl00_PlaceHolderMain_radResultsGridChangePage=6_20>, E.T. 12.02.2020.

²² Köksal, D. T. (2020) Avrupa Birliği Sınırlarının Korunması Yolu Olarak "Geri İtmeler" ve Pandemi Sonrası İçin Değerlendirme, *Euro Politika*, 4: 2, 125-140 ve Yılmaz, S. (2015) Kitleli Akın Durumunda Geçici Koruma Rejimi ve Asgari Muamele Standardı, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa.

²³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları (a) *Asady ve diğerleri/Slovakya*, no. 24917/15, 24/03/2020 tarihinde ve (b) *L.A. ve diğerleri/Yunanistan*, no. 12237/20 12736/20, 12/05/2020 tarihinde ilgili hükümlere bildirilmiştir.

²⁴ Köksal, D. T. (2020) ve Yılmaz, S. (2015).

mülteci olsun ya da olmasın, ayırım yapılmaksızın uygulanması ve etkili bir yargılama sistemi sunması gerekçeleriyle daha işlevsel olduğu söylenebilir.²⁵

Her ne kadar Sözleşmede mülteci statüsünün toplu sığınma hareketlerinde tanınmasına engel bir düzenleme bulunmasa da²⁶ uygulamada devletlerin çoğu ağırlıklı bir şekilde bireysel statü değerlendirmesi yöntemini kullanmakta, bu sayede sığınma başvurusunda bulunan bireylerin mültecilik hâllerinin hukuken tanınıp tanınmayacağına her birey açısından ayrı ayrı karar verilmektedir.²⁷ Sığınma amacıyla **kitlesel olarak uluslararası koruma arayışına giren bireylerin** ise hangi çerçevede ve nasıl korunacağı bakımından uluslararası hukukta açık ve doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte günümüz uygulamasında **geçici koruma statüsü**, sıklıkla kitlesel akın durumlarında, acil korunma ihtiyacının karşılanması için sağlanan istisnaî ve geçici süreli korumayı niteleyerek uygulanmaktadır.

Geçici koruma adıyla yürütülen uygulamaların 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf ülkeler bakımından 90'lı yıllarda Yugoslavya krizi ve sonrasında Kosova krizi ile şekillendiği bilinmektedir.²⁸ Geçici korumaya yönelik faaliyetlerin doğuşunda, iki etkenin öne çıktığı ileri sürülebilir. Bunlardan ilki, geri gönderme yasağının (*non-refoulement*) uluslararası hukuk bakımından bağlayıcı bir kural olarak kabul görmesidir.²⁹ Bu bağlamda bireylerin hayatlarının veya özgürlüklerinin tehlike altında olabileceği yerlere sınır dışı edilmeme, sınırdan geri çevrilmeme ve iade edilmeme hususlarında hem 1951 Cenevre Sözleşmesi hem de insan hakları hukuku ekseninde devletlerin sorumlu olmasıdır.³⁰ Birinci etkenle de bağlantılı olan ikinci etken ise 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin sağladığı koruma rejiminin kitlesel akınlarda kullanılmaması yönünde oluşan eğilimdir.³¹ Bu eğilimin gelişmesinde etkin bir iş birliğinin gerçekleşmemesi ve bunun sonucunda, bireysel başvuru değerlendirme kapasitesinin yetersiz kalması nedeniyle olağan sığınma usulünün işletilememesi öne çıkarılmaktadır.

Ancak, Dr. Neva Övünç Öztürk'ün çalışmasında ifade ettiği gibi, 1951 Sözleşmesi rejiminin uygulanmaması bireysel sığınma usullerinin işletilmesi konusunda bir kapasite yetersizliğinden ziyade, Sözleşme'nin sağladığı koruma rejiminden sapma eğilimini göstermektedir.³² Zira geçici koruma 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne ek olarak geliştirilmiş yeni bir uluslararası koruma şekli değildir. Bir yandan sadece geri gönderme yasağına işlerlik kazandırırken, diğer yandan da 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin maddelerini kitlesel akın çerçevesinde uygulamaktan imtina eden pragmatik bir çözüm olarak üretilmiştir.³³ Özetle,

²⁵ İbid.

²⁶ Bakınız, UN General Assembly: Note on International Protection, (A/AC. 96/830), 07.09.1994. paras. 26-29, <https://www.refworld.org/docid/3f0a935f2.html>, (Erişim tarihi: 15.11.2021)

²⁷ Hathaway, J. C. & M. Foster (2014) *The Law of Refugee Status*, Cambridge University Press: Cambridge; Fitzpatrick, J. (2000) Temporary Protection of Refugees: Elements of a Formalized Regime, *American Journal of International Law*, 92: 2, 279-306, DOI: <https://doi.org/10.2307/2555293>; Öztürk, N. Ö. (2015) *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık: Ankara, Öztürk, N. Ö. (2017) Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD), 66: 1, 201-2064, DOI: https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001891.

²⁸ Öztürk, N. Ö. (2017)

²⁹ İbid.

³⁰ İbid.

³¹ İbid.

³² İbid.

³³ Goodwin-Gill, G. S. & McAdam, J. (2007), *The Refugee in International Law*, 3rd edition, OUP: Oxford.

geçici koruma statüsü devletlerin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni pragmatik bir ekseninde nasıl tahrip ettiğini gösteren önemli bir pratiktir.

Bugün, küresel ölçekte bakıldığında, mültecilerin sayısı dünya çapında daha önce görülmemiş bir oranda artmış, üstelik dünyayı saran farklı dinamikler (toplumsal cinsiyet, iklim değişikliği, gıda kıtlığı, salgın hastalıklar, vb.) göç ve iltica alanında yeni mülteci tanımlarının doğmasına kaynaklık etmiştir. Öte yandan çatışmaların süresi uzadıkça geçici mülteci kampları yetersiz kalmakta, bir mültecinin yeniden yerleştirilme şansı, ülkeler göçmenlere sınırlarını kapattığından ya da kitlesel göç hareketleri ulusal güvenlik ve istikrar için bir tehdit olarak algıladığından, küresel olarak çok daha düşük bir ihtimal haline gelmektedir.³⁴ Ayrıca, yabancı düşmanlığı da giderek artmaktadır. Bu durum, yalnızca göç alan toplum bireyleri tarafından sığınmacılara, mültecilere ve göçmenlere yönelik endişe verici şiddetin yükselişinde değil, aynı zamanda yabancı düşmanlığını alevlendiren kısıtlayıcı politikaların uygulanmasıyla ve hükümet yetkililerinin açıklamalarında da görülmektedir.³⁵

Özetle, uluslararası toplumda ortaya çıkan gelişmeler 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin yetersizliklerini ortaya koymakta, sözleşme değişen koşullara uyum sağlayamamaktadır.³⁶ Bugünün konjonktüründe oluşturulması zor olsa da küresel bir sığınma/mülteci sözleşmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak AB'nin sığınmacılara kapıları kapatması ve yükümlülükleri sığınmacı akınına yoğun olarak maruz kalan bölgelerdeki bölgelere/devletlere bırakmasıyla, Sözleşmeyle birlikte belirginleşen eksiklik ve yetersizlikler, daha da büyümekte ve kalıcılaşmaktadır. Zira AB, sınırlarını "korumak" için gelişmiş izleme sistemlerine yatırımlar yapmaya, Bulgaristan ve Yunanistan gibi AB'nin dış sınırlarında yer alan üye devletlere sınırlarını güçlendirmeleri için mali destek vermeye ve AB hudutlarında devriye gezecek ve Avrupa genelinde faaliyet gösterecek sınır görevlilerinin koordinasyonunu sağlayacak kurumları fonlamaya devam etmektedir. Üstelik mültecilerin, güvenli üçüncü ülke ya da ilk iltica ülkesi gibi "mülteciye özel" ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin güvencelerinden yoksun olan birtakım uygulamalar sayesinde kendilerini tekrar ilk varış ülkesinde bulabilmesi de pek uzak bir ihtimal değil.³⁷

1951 Cenevre Sözleşmesi ve Türkiye

Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamış ve 29 Ağustos 1961 tarihinde onaylamıştı. 29 Ağustos 1961 tarihinde bu konudaki deklarasyonunu açıklarken, Türkiye sözleşmenin kapsamını "Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle" şeklinde anladığını ifade ederek, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni "**coğrafi sınırlama**" ile kabul ettiğini bildirdi. Türkiye buradaki Avrupa sözcüğünü daha sonra Avrupa Konseyi üye ülkeleri olarak tanımladı. Sözleşmenin kapsamını genişleten 1967 Protokolü'ne 1968 yılında katılan

³⁴ Şimşek, D. (2019) Türkiye'de Suriyeli Mülteci Entegrasyonu Zorlukları ve Olanakları, *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 4: 2, 172-187, 10.30784/epfad.596262.

³⁵ İbid.

³⁶ Özkan, N. & C. Soykan, (2016) Yenilenmiş Bir Mülteci Sözleşmesi çözüm sağlar mı?, <https://www.openglobalrights.org/is-reformed-refugee-convention-solution/?lang=Turkish>, (Erişim tarihi: 11.11.2021); Hathaway, J. C (2016) A Global Solution to a global refugee crisis?, <https://www.opendemocracy.net/en/openglobalrights-openpage/global-solution-to-global-refugee-crisis/>, (Erişim tarihi: 11.11.2021)

³⁷ İbid.

Türkiye, sözleşmeye taraf olurken, deklarasyonda belirttiği coğrafi sınırlamayı günümüze kadar muhafaza etti. Türkiye'nin dışında Monako, Madagaskar ve Kongo da bu sınırlamayı sürdürmeyi seçti.³⁸ Türkiye'nin 1951 Sözleşmesine koymuş olduğu sınırlama ülkedeki sığınma kanunlarını ve politikalarını şekillendirmiş ve şekillendirmeye de devam etmektedir. Bu sınırlamanın halen yürürlükte olması, sadece 'Avrupalı' yani Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerden gelen sığınmacıların mülteci statüsüne başvurmalarına izin vermektedir. Türkiye şu anda Avrupalı ve Avrupalı olmayan mülteciler arasında bu ayrımı etkin bir şekilde uygulayan tek ülkedir.

Sadece Avrupa'dan gelenleri **mülteci** olarak kabul eden Türkiye, bu sınırlamanın getirdiği kısıtlama nezdinde üç farklı statü "**şartlı mülteci**", "**ikincil koruma**" ve "**geçici koruma**" ile uluslararası koruma sağlamaktadır. Bu statüler bağlamında, hukuki zeminde 2013 yılında kabul edilen ve 2014 yılında yürürlüğe giren **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)**, Türkiye'deki sığınmacı ve göçmenlerin korunmasına yönelik kapsamlı bir yasal çerçeve oluşturmuştur.³⁹ YUKK ile birlikte, ülkedeki tüm sığınma ve göç politikalarının uygulanması ve koordinasyonundan sorumlu olan **Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)** de kurulmuştur.⁴⁰

Avrupa'dan gelen ve başvuruları kabul edilen **mültecilerin**⁴¹ Türkiye'de kimlik ve seyahat belgeleri ile üç yıl süreliğine geçerli olacak ikamet belgeleri alma hakları ve eğitime, iş gücü piyasasına, sosyal yardımlara ve sağlık hizmetlerine erişim hakları bulunmaktadır. Avrupa ülkeleri dışındaki ülkelerden Türkiye'ye gelen ve uluslararası koruma başvuruları kabul edilen bireyler ise "**şartlı mülteci**" statüsü edinir. Bu statü, Avrupa'dan gelen mültecilere göre daha az bir koruma sağlar. Şartlı mültecilere bir yıllık geçerliliği bulunan ikamet izni düzenlenmekte ve bu kişiler için **üçüncü bir ülkeye yerleştirilme** tek kalıcı çözüm olarak öngörülmektedir.⁴² Uluslararası korumanın üçüncü türü olan "**ikincil koruma**" ise mülteci durumunda olmayan, ancak ölüm cezası, işkence ya da silahlı çatışmalar nedeniyle ülkelerine dönemedikleri için koruma ihtiyacı olan kişilere sağlanmaktadır (YUKK Madde 63). İkincil koruma sahiplerine bir yıl geçerliliği olan ikamet izni verilmektedir. Bu kişilerin de seyahat belgesi almak için başvuruda bulunma imkânları olsa da bu belgenin kendilerine verileceğinin bir garantisi bulunmamaktadır.⁴³ Ancak, belirtmek gerekir ki, yukarıda yer verilen bu üç koruma statüsünden hiçbirisi uzun dönemli ikamet statüsüne geçiş imkânı sağlamamaktadır.

Türkiye'de **geçici koruma** ise ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla **kitlesele olarak sınırlarımıza** gelen veya

³⁸ Ancak Madagaskar ve Kongo menşe ülke ayırımına gitmeden mültecilere uluslararası koruma sağlama yükümlülüğü getiren bölgesel bir mülteci sözleşmesine taraftır. (1969 tarihli Afrika'daki Mültecilerin Özel Sorunlarını Ele Alan Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi).

³⁹ YUKK, aynı zamanda mültecilerin Türkiye'de sağlık hizmetleri, eğitim ve sosyal hizmetlere erişimlerini güvence altına alarak, sığınmaya ilişkin kararlar ile sınır dışı kararlarına karşı açık nitelikte idari ve yasal hukuk yollarını da hayata geçirmiştir.

⁴⁰ GİGM, İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş olarak merkezi Ankara'da bulunan ve 81 ilde il müdürlükleri ile taşra teşkilatına sahip olan bir kurumdur.

⁴¹ YUKK'un 3'üncü maddesi uyarınca, "Avrupa" terimi, Avrupa Konseyi üyesi olan ülkeler ile Cumhurbaşkanınca belirlenecek diğer ülkeleri kapsamaktadır.

⁴² Şartlı mültecilerin seyahat belgesi almak için başvuruda bulunma imkânları olsa da kendilerine bu belgelerin verileceğinin bir garantisi yoktur ve bu kişilerin aile birleşimi hakları da bulunmamaktadır. Yine bu kişilerin eğitim, sosyal yardım ve sağlık hizmetlerine erişim hakları mevcuttur. Öte yandan, uluslararası koruma başvurusunu yaptıkları tarihten itibaren altı ay sonra çalışabilme imkânları vardır.

⁴³ Yine bu kişilerin eğitim, sosyal yardım, sağlık hizmetleri ve iş gücü piyasasına erişim hakları ile aile birleşimi hakkı mevcuttur.

sınırlarımızı geçen yabancılara sağlanmaktadır.⁴⁴ Dünyanın en büyük mülteci nüfusuna sahip Türkiye, yaklaşık olarak 4 milyon uluslararası koruma ihtiyacı içinde olan kişiye ev sahipliği yapmaktadır. Geçici koruma altında yaklaşık 3,6 milyon Suriyeli, diğer milliyetlerden 323.000'e yakın uluslararası koruma başvuru ve statü sahibi bulunmaktadır. Türkiye'nin uyguladığı coğrafi sınırlamanın neticesinde ülkenin sığınma sisteminde ikili bir yapı oluşmuştur: Suriye'den gelen mültecilere **toplu** olarak verilen "geçici koruma" statüsü ile diğer uyruklara sahip mültecilerin **bireysel** olarak başvurması gereken "uluslararası koruma" statüleri (mülteci, şartlı mülteci ve ikincil mülteci).

Söz konusu ikili yapı içerisinde, Türkiye'deki geçici korumadan yararlanan Suriyelilerin en başta 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin uluslararası koruma rejim kapsamında geri gönderilmeye karşı korunma hakları bulunmaktadır. Suriyelilerin kimlik belgesi alma ve kamu hastaneleri ile diğer kamu sağlığı kuruluşları tarafından sunulan sağlık hizmetlerine erişim⁴⁵ ayrıca eğitim ve kısıtlı bir şekilde de olsa çalışma hakları vardır. Özetle ifade edilecek olursa, Suriyelilerin, geçici korumadan yararlanan kişi sıfatıyla, Türkiye'deki mültecilere kıyasla daha az, ancak şartlı mültecilere nazaran daha fazla hakka erişimleri bulunmaktadır. Ancak, kanun ve uygulama arasında boşluklar sıklıkla gündeme getirilmekte, mülteci/göçmen odaklı toplumsal uyum ve dayanışma anlayışı içinde sivil toplum yerel yönetimler, medya, kalkınma ve göç ilişkisine odaklanılarak tartışılmaktadır. Dolayısıyla araştırma bulguları ve yürütülen tartışmalar da verilen yasal güvencelerin tamamının tüm Suriyelilerin erişimine açık olabilmesi için kurumsal kapasite ve altyapının iyileştirilmesine açıkça ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, geri dönüşün uzun bir süre mümkün olmayacağı akılda tutularak, aktif aktörler olarak Suriyelilerin ve diğer mülteci gruplarının da çift taraflı kabul ve uyum sürecinde eylemselliklerini kaybetmemeleri gerektiği unutulmamalıdır. Zira mekânsal olarak hareket sadece bir yerden bir yere transfer olma olarak değil, bir sosyal çevre ya da mahalleden bir başkasına geçiş olarak ele alınmalıdır.⁴⁶ Bu geçiş önceki sosyal bağları kesintiye uğratabileceği gibi, güçlendirebilir veya tamamen koparabilir.⁴⁷ Bu bağlamda göç edenin karar verme anlamında özgürlüğü ve bağımsızlığı da önem taşır.⁴⁸

Ayrıca, Suriyelilere yönelik olarak uygulanan geçici koruma rejimi on yıldır uygulanmaktadır ve bu rejim için hâlihazırda azami bir süre öngörülmüş değildir. Geçici koruma rejimine son verilmeye kadar da geçici korumaya tabi kişilerin sığınma başvurularının GİGM tarafından işleme alınmayacak olmasının getirdiği belirsizliğin Suriyelilere ne tür bir hayat kurabilme imkânı tanıdığı ya da tanımadığı da çeşitli çalışmalarda dile getiriliyor.⁴⁹ Yasal düzlemdeki hak ve statünün geçicilik üzerinden inşa edilmesi, yaşanan an ve mekânla özgür bir şekilde ilişkilenebilir, hayatı "öteki" olarak etiketlenmeden kurmayı

⁴⁴ Geçici koruma rejimi YUKK'un 91. maddesi ile 2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde düzenlenmektedir.

⁴⁵ 2016 yılının başından itibaren AB tarafından sağlanan mali destekle, Suriyelilere yönelik olarak ücretsiz sağlık hizmetleri sunan Göçmen Sağlığı Merkezleri kurulmuştur.

⁴⁶ Biner Ö & C., Soykan (2016) Suriyeli Mültecilerin Perspektifinden Türkiye'de Yaşam, *AB Türkiye Delegasyonu Sivil Düşün Programının desteği ile yürütülen Çeşitlilik ve Stratejik Davalama Ağı Projesi*. Mülteci-Der ve Sivil Düşün Yayını: İstanbul, <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/10/SURIYELI-MULTECILERIN-PERSPEKTIFINDEN-TURKIYE-DE-YASAM.pdf> (Erişim Tarihi: 15.11.2021)

⁴⁷ İbid.

⁴⁸ İbid.

⁴⁹ İbid.

imkânsız hale getiriyor.⁵⁰ Bu durum da aslında 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin öngördüğü daha etkin bir uluslararası korumanın da hâlihazırda "belirsizliğini" korumaya devam edeceği anlamına geliyor.

Ne yazık ki BMMYK tarafından mülteciler için uygun görülen üç kalıcı çözüm seçeneği de (**gönüllü geri dönüş, yeniden yerleştirme ve yerel entegrasyon**) mültecilerin haklarını güvence altına alamamaktadır. Mevcut durumda BMMYK "Suriye'deki koşulların güvenli ve onurlu bir gönüllü geri dönüş için elverişli olmadığını" açıkça vurguluyor.⁵¹ Dünya çapında yeniden yerleşimi kabul eden ülkeler tarafından belirlenen kotaların ise çok sınırlı olduğu, mültecilerin ihtiyaçlarının çok gerisinde kaldığı ve kalmaya devam edeceği görülmekte. Hepsinden önemlisi, istikrarlı olarak nitelendirilebilecek bir yasal statüye sahip olmayan Suriyelilerin kapsamlı entegrasyon politikaları ile ayrımcılığı ve yabancı düşmanlığını azaltmayı hedefleyen politikaların geliştirilmesine duyduğu ihtiyaç da artık oldukça açık.

Özetle, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin sağladığı koruma rejiminin Türkiye pratiğinde de farklı sorunlar gün yüzüne çıkmakta. Türkiye'nin uyguladığı coğrafi sınırlama Soğuk Savaş'ın dinamikleri içinde inşa edilmiş bir güvenlik politikası olarak ifade edilebilir. Ancak bugünün sermaye ve işgücü hareketliliği ile değişen üretim ve istihdam biçimleri içinde formel ve enformel ekonomik kaynaklara ulaşmak veya daha güvenli ülkelere varmak isteyenler için çok da caydırıcı olmadığı açık. Coğrafi sınırlamaya ek olarak, dışsallaştırma politikaları kapsamında artan sınır kontrolleri de ülkeye girişleri kısa vadede engellese de insan kaçakçılarının yeni ve bazen daha tehlikeli güzergâhlar bulmasına ve farklı giriş noktalarının oluşmasına sebep oluyor.

Öte yandan, Prof. Dr. Nuray Ekşi, I. GAR Panelinde devletlerarası iş birliğinin çok önemli olduğunu; ancak uygulamada AB'den bölgesel düzeyde yapılan, mali yardımlar ve külfet paylaşımına bakıldığında, Türkiye'nin yalnız kaldığını vurgulamakta. Prof. Dr. Nuray Ekşi'ye göre, 'Kale Avrupa'sının dışında istenmeyen mülteci ve göçmenlerin tutulduğu bir bekleme odasına dönüşen Türkiye için coğrafi sınırlama uygulanması yerinde ve gerekli bir politika. Bu bağlamda Ekşi'nin coğrafi sınırlamadan vazgeçilmemesi fikri, bir yerde gerçekleşemeyen külfet paylaşımına da bir tepki/cevap olarak ifade edilebilir. Ancak aynı panelde SGDD-ASAM'dan Av. Ayşegül Yalçın Eriş alanda coğrafi sınırlamadan ziyade temel haklara erişimle ilgili sıkıntıların aşılamadığını vurguluyor. Çünkü coğrafi sınırlamayla ortaya çıkan farklı statüler göç yönetimi konusunda yetkili ve sorumlu kamu kurum ve kuruluşlarının altyapı ve koordinasyon eksikliklerine bağlı olarak bu statülere ulaşmayı oldukça zahmetli bir hale getirebilmekte.

II. GAR Panelinde ise ayrıca Türkiye'de mülteci statüsü verilme sürecinin 2018 yılında BMMYK'dan Göç İdaresi'ne devri tartışılıyor. Oxford Üniversitesi'nden Dr. Derya Özkul bu geçiş döneminin nispeten hızlı bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini sorguluyor. BMMYK'dan Göç İdaresi'ne olan devir konusu, yeni dönemde başvuru sahiplerinin hangi prosedürler altında incelendiği sorusunu da ortaya çıkarıyor. Nitekim bu yeni dönemde Göç İdaresi tarafından kararların nasıl alındığını incelemek mühimdir. Devrin başvuru sahipleri için

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Gönüllü geri dönüş, genellikle menşe ülkenin geri dönüş için "güvenli" olduğu kabul edilir edilmez uygulanır. Fakat "güvenlik" ile ne kastedildiği hala belirsizdir.

daha mı çok yoksa daha mı az koruma sağlayacağını ancak önümüzdeki yıllarda uzun süreli araştırmalar ile inceleyebileceğiz.⁵²

Sonuç olarak, her iki panel 1951 Cenevre Sözleşmesi'nden Türkiye-AB Mutabakatıyla gelinen noktada, Sözleşme'nin makbul bir haklar listesi sağladığı konusunda hem fikir. Ancak geçtiğimiz 70 yılda koşulların epey değiştiği de açık. Mülteciler artık Soğuk Savaş'ın belirginleştirdiği Batı ideolojilerinin zaferinin simgesi değil, bunun yerine "teröre karşı küresel savaş" bağlamında birer tehdit unsuru olarak algılanmakta.⁵³ Göç ve sığınmacı hareketlerinin öncelikli olarak bir güvenlik meselesi olarak konumlandırılmasında artık yeni bir aşamaya ulaşıldı. Sığınmacıyı kabul eden değil iade eden rejimler ve politikalar, aslında, sığınma arayanlar arasında ayrımcılık yapılmasını yasaklayan 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni doğrudan ihlal etmekte. Bu aşamada sadece Sözleşmenin tam olarak uygulanması değil, fakat aynı zamanda onu günün koşullarına uygun hale getirebilmek için kapsamlı bir reformun yapılabileceği tarihsel bir dönemde olabiliriz. Ancak yine her iki panelde de açıkça vurgulandığı gibi, bunu gerçekleştirecek bir iradede kısa ve orta vadede bahsetmek bu aşamada mümkün değil.

⁵² Nalule, C. & D. Özkul (2020) Exploring RSD handover from UNHCR to States, *Forced Migration Review*, 65, 27-29.

⁵³ Özkan N. & C. Soykan (2016).

SÖYLEŞİLER

70. Yılında Cenevre Sözleşmesi'ni Yeniden Değerlendirmek Panel I Orçun Ulusoy, Nuray Ekşi, Ayşegül Y. Eriş

Dr. Orçun Ulusoy: 2015 yazından bu yana özellikle Avrupa olmak üzere dünyanın her yerinde akademide ve sivil toplumda çokça kullanılan bir cümle var: 1951 Cenevre Sözleşmesi öldü. Bu hem göçmen karşıtı grupların hem de göçü destekleyen grupların farklı nedenlerle de olsa kurduğu bir cümle. Oysa elimizde 20. Yüzyıldan bize kalan ve bir hukuk alanı temelden şekillendiren bir sözleşme var. Her bir madde fıkrası hatta kelimesi üzerine binlerce makale, kitap yazıldı. Sayısız ulusal ve uluslararası mahkeme kararıyla akıl almaz bir içtihatlar külliyyatımız var. Bu hukukta pek de görülen bir olgu değil. Zeytin ağacı için de denildiği gibi 1951 Sözleşmesi aslında ölmez ağaç. Zira 1951 Sözleşmesinin ilkeleri ve ruhu bugün birçok ülkenin temelini oluşturuyor.

Elbette bu sözleşmenin her şekilde doğru olduğu anlamında gelmiyor. Eleştirilecek pek çok yanı var. Güncellenmesi ve geliştirilmesi gereken yönleri var. Belirli bir toplumsal gruba mensubiyet gibi bence dahiyane bir tanım ile geleceğe yönelik bir açık kapı bırakılmış. Özellikle Avrupa kıtası dışındaki ülkelerin ısrarı ile coğrafi ve tarihi yönden bir kısıtlama öngörülmüş. Dolayısıyla ikircikli bir sözleşmeden bahsediyoruz. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 67 Protokolü devletlerin egemenlik haklarından, bireylerin güvenliğine, insan haklarına kadar pek çok çetrefilli konuyu bünyesinde barındırıyor. Devletlerin böyle bir sözleşmeyi hazırlaması pek de kolay olmamış olsa gerek. Bugün içinde bulunduğumuz ortamda ise böyle bir sözleşmeyi hazırlamak imkansızca yakın.

Bu çerçevede sözleşmenin hazırlanmasına neden olan siyasi ve hukuki ortam neydi? Bu sözleşme nasıl ve neden doğdu? Bununla bağlantılı olarak bu oturumun odak noktası olan coğrafi çekinceyi de sormak istiyorum. Bu kısıtlama neden var? Türkiye neden bu çekinceyi hala korumaya devam ediyor?

Prof. Dr. Nuray Ekşi: Aslında 1950'li yıllarda devletler bir araya gelip mültecilerin korunmasına ilişkin bir anlaşma yapmak için hazırlardı ama sizin de gayet güzel ifade ettiğiniz üzere_bugün böyle bir milletlerarası anlaşma yapılır mı? Kesinlikle hayır, kimse masaya oturmaz. Neydi o dönemin şartları? 1950'li yıllarda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kuruldu ve başına da kutup kâşifi Fridtjof Nansen geldi. Nansen dünyadaki bütün mültecilere aynı standart muamelenin yapılabilmesi için bir uluslararası anlaşmaya olan ihtiyacı dile getirdi çünkü mülteciler bazı ülkelerde adeta köle muamelesi görürken bazı ülkelerde daha insani muamele görüyorlardı. Özellikle de Birinci Dünya Savaşı yıllarında ve öncesinde, İkinci Dünya Savaşı öncesindeki totaliter rejimler altında ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında, milyonlarca insan ülkesini terk etmek ya da sınır dışı edilmek gibi farklı muameleye karşı karşıya kaldılar. İşte bu kitlesel göç hareketleri kişilerin gittikleri ülkelerde ortak bir koruma politikası altında olmamaları sonucunda farklı muamelelere tabi tutulmalarına; bir kısmına dediğim gibi işkence, kötü muamele yapılmasına bir kısmına köle muamelesi bir kısmına ise daha iyi muamele yapılması gibi farklı uygulamaların ortaya çıkmasına sebebiyet verdi. Birinci Dünya Savaşı'nın asıl sebebi kaynak ve hammadde bulma ihtiyacı idi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgecilik ön plana çıktı. Birçok Afrika ülkesinin

ve bu bağlamda da 12 tane alanın uluslararası manda rejimi altına alındığını görüyoruz. İkinci Dünya Savaşı öncesi totaliter rejimlerden kaçanlar daha çok siyasi mülteci dediğimiz mülteciler ya da Hitler örneğinde olduğu gibi dininden, ırkıdan dolayı zulüm görme riski altında olan insanlardı. Her iki savaşın da yol açtığı göç hareketleri ve iltica talepleri bu konunun masaya yatırılmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda 1951 Cenevre Konvansiyonu hazırlanmış ve 1951 yılında Cenevre'de imzaya açılmıştır.

Burada hedefin Avrupalı mülteci denilen grup olduğunu görüyoruz: 1951-1967 arasındaki Cenevre Konvansiyonu'ndaki mülteci tanımı "Avrupa'da 1 Ocak 1951 tarihinden önce cereyan eden olaylar" diye başlar. Bu şekilde bir zaman ve coğrafi alan kısıtlaması getirmiştir. O halde konvansiyonun bizzat kendisi iki kısıtlama ile yola çıkmıştır. Getirdiği en temel düzenlemelere bakarsak iltica bir hak olarak bu konvansiyonda düzenlenmiyor. Dolayısıyla burada mülteci hakkı yok ama tanıma uyan kişiler âkit devletlerden birine gittikleri halde âkit devlet mülakat vb. gibi prosedürleri devreye sokuyorlar. Konvansiyonun en güçlü yönü *non-refoulement* ilkesini kabul etmesidir. Üçüncü özelliğine bakarsak konvansiyonda mülteci statüsü daimî bir statü olarak öngörülüyor. Konvansiyonun ilk başta yola çıkış hedefine bakarsak sadece 1 Ocak 1951 tarihinden önce cereyan eden olaylarla ilgili ve Avrupa'yı baz almış, Avrupa ile ilgili olaylara bile zaman kısıtlaması getirmiş olduğunu görüyoruz. Bir başka husus Konvansiyonun mültecilere tanınan hakların o ülkelerde bulunan yabancılara tanınan haklarla ez azından eşit olmasını öngörmesi. Konvansiyon aynı zamanda "öyle noktalar var ki lütfen bu noktalarda mülteciye vatandaşın gibi muamele yap" diyor. Dolayısıyla dönemin şartlarına düşündüğümüzde gerçekten oldukça liberal, mülteci yanlısı bir anlayıştan hareket edildiğini ama buna rağmen devletlerin yine de birtakım konulara -örneğin mülteci hak olarak düzenlenmemesi- çok da fedakârca bir yaklaşımda olmadıklarını ortaya koyuyor.

Mülteciler için getirilen iki tane temel yükümlülük var. Birincisi buldukları ülkenin yasal düzenlemelerine uymaları. Avrupa ülkelerindeki mülteciler buldukları toplumun düzenini ihlal etmemek için inanılmaz bir fedakârlık yapıyorlar. Bunun tek istisnası son yıllarda DAES vb. ekstrem noktalardaki terör örgütleridir. Türkiye'de ise kurala uymama gibi bir durum var. Hatta bırakınız Türk hukukuna uymayı kendileri örneğini bir takım mahkeme benzeri yapılar da oluşturdular. İkincisi mülteci beklenen lütfen bulunduğu toplumun kamu düzenini ve kamu güvenliğini ihlal etme, edersen 51 Cenevre Konvansiyonu 32. maddesi çerçevesinde ülkeden sınır dışı edilme riski ile karşılaşabilirsin.

Türkiye'nin yerden yere vurulduğu coğrafya kısıtlama konusunda gelirse. Coğrafi kısıtlama neden var? Bir çekince ile mi getirilmiştir yoksa coğrafi kısıtlama bir beyanla getirilmiştir? Bu arada bir şeyi atladım, Cenevre Konvansiyonunun önemli bir eksikliği olarak yorumlanan husus ıslak ayak-kuru ayak tartışmasıdır. Acaba devletler kendi karasularında ya da açık denizde kurtardıkları tekne mülteci olarak adlandırılan grubu kurtarıp gemilerine aldıkları zaman ya da sahillerine çıkardıkları zaman onlara mülteci statüsü vermek zorundalar mı? Amerika diyor ki ben kuru ayak isterim. Avustralya bir adım daha öteye gidiyor "adalarım çıkanlara bile mülteci statüsü vermem, bu alanları mülteci statüsü vereceğim alanının dışında tutarım" diyor.

Orçun Ulusoy'un da söylediği gibi 1951 Cenevre konvansiyonu öldü mü tartışmaları var. Hayır Cenevre Konvansiyonu 140'ten fazla devletin katıldığı, canlı canlı ayakta olan; geçmiş, tarihi şöhretli olan bir milletlerarası anlaşma. Ama ne oldu? Devletler bu anlaşmayı uygulamıyor. Anlaşmanın en girişinde başında uluslararası yük paylaşımı varken görüyoruz ki Suriye krizinde Türkiye bir paçavra gibi bir kenara itilmiş yapayalnız bırakılmıştır. 5-6 yıl öncesine

kadar Esad'ı zalim diye nitelendiren Avrupa Birliği, Amerikan nerededir? Şimdi hiçbir şekilde hiçbir eleştiri yok. Herkes silahını satmış orayı darmadağın etmiş. Sanki Esad'dan daha iyi bir lider var mıydı o ülkede? Bir sürü muhalif grubu ile sivilleri Suriye ordusu ile birbirine düşürüp savaş ortamı yaratıp herkes bir tarafa çekilmiş durumda.

Tabii ki Türkiye'nin çok daha akılcı olmayan izlediği birtakım politikalar da var.

Bu çekince mi beyan mı sorusuna gelirsek. Milletlerarası hukukta çekince demek ben şu maddeyi uygulamayacağım ya da değiştirerek uygulayacağım demek. Dolayısıyla bazı milletlerarası anlaşmalarda hangi maddelere çekince konulabileceği, hangilerine konulamayacağı düzenlenir. Hatta bazı anlaşmalar der ki benim hiçbir maddeme çekince koyamazsın. 1951 Cenevre Konvansiyonu 42. maddesinde sayılmış olan hükümlere asla çekince koyulamaz. Bunlardan biri 1. madde, mülteci tanımının yapıldığı en önemli madde. Diğer çekince koyulamayacak maddelerden bazıları *non-refoulement* ilkesine ilişkin 33. madde, mültecilerin din özgürlüğüne ilişkin 4. Madde ve mahkemelere erişim hakkına ilişkin 16. maddesinin 1. fıkrası. Bu anlaşmanın ülkesel uygulama alanı, onaylanması, imzalanması; federal devletler açısından süreci vb. içeren 36 maddeleri ile 46 maddelerine çekince koyamazsın. Geriye ne kalıyor? Mültecileri diğer sosyal ve ekonomik hakları ile ilgili olan kısımlar.

Peki madem 1. maddeye çekince konulamıyor nasıl oluyor da 1951 Konvansiyonu'nun coğrafi uygulama alanını sadece Avrupa'dan gelenlerle kısıtlıyoruz? Konvansiyonu'nun 11. Maddesinin (b) bendinde açıkça der ki "Bu Konvansiyon 1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa'da cereyan eden olaylar..." 1967 protokolüyle zaman kısıtlaması konvansiyondan çıkarıldı ama coğrafi alan kısıtlama muhafaza edildi ve denildi ki "beyanla Avrupa'da cereyan eden olayları nasıl anlayacağınızı bildirin." Beyan demek bir anlaşmanın yükümlülüklerini tamamen rafa kaldırmak onu uygulamamak anlamına gelmiyor. Bu yorum ya da anlama beyanıdır. Hem 1951 Konvansiyonu'nun 1B maddesi çerçevesinde açıkça beyan konulabilir diyor hem de Türkiye zaten onaylarken beyanla bu coğrafi kısıtlamayı getirmişti. Türkiye'nin bir rezervasyonu var o da bu konvansiyonun mültecilere Türk vatandaşlarına tanınan haklardan daha fazla hak verecek şekilde yorumlanmaması yönünde.

Herkes Türkiye eleştiriyor bu coğrafi kısıtlama konusunda eleştiriyor. Pratikte baktığınız zaman Avrupa'dan gelen mülteci statüsü alanla Avrupa dışından gelip şartlı mülteci statüsü alan arasında tanınan haklar yönünden fark var mı? Yok. Bir tek mülteci belgen varsa otomatik olarak o sana çalışma hakkını veriyor ama eğer şartlı mülteci belgen varsa çalışma izni alma durumundasın. Türkiye şartlı mülteci statüsünü özellikle üçünü ülkelere yerleştirme açısından kullanmak ve bu yüzdende de coğrafi kısıtlamayı muhafaza etmek istiyor. Siz kalkıp Türkiye'nin coğrafi kısıtlamayı kaldırmasına ön ayak olursanız güvenli üçüncü ülkelere yerleştirme programını mahvedersiniz. Şu anda Türkiye'de 3 milyon 750 bine yakın kayıtlı Suriyeli varsa 750 bine yakın da iltica prosedürü ile Türkiye'de bulunanlar var. Bu sayılar kaldırılabilir, sürdürülebilir sayılar olmadığı için Türkiye açısından üçüncü ülkelere yerleştirme hayati önem taşıyor. Bir de bu konuda Türkiye'nin ayrımcılık yaptığı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14. maddesini ihlal ettiği öne sürülüyor. 1999 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AHİM) AG ve diğerleri kararı var. AHİM Türkiye'nin Avrupa'dan gelene mülteci Avrupa dışından gelene şartlı muamele yapmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 14. maddesi anlamında bir ayrımcılık oluşturmadığını sadece bunun 1951 Konvansiyonunda yer alan bir hakkın kullanılması olduğunu açıkça vurgulamasına rağmen Türkiye niye bu kadar eleştiriliyor? Türkiye son yıllarda üçüncü ülkelere yerleştirebiliyor mu? Hayır, sıfır neredeyse. Ama bırakınız da bu hak Türkiye'nin elinde kalsın. Zaten şartlı mültecilere verilen haklarla

diğer uluslararası koruma kapsamındakilere verilen haklar neredeyse yüzde doksan dokuz aynı.

Açın bakın bu konvansiyona konulan coğrafi kısıtlamalara. Bütün devletler “mülteciler tanınan haklar vatandaşlarımıza tanınan haklardan fazla olmaz” diyor. İşe erişim, sosyal güvenlik, sosyal hizmetlerden yararlanma yardımları alma konusunda tonlarca çekince var. Biz bunları bir öneri, bir tavsiye olarak algılıyoruz; böyle bir yükümlülüğümüz yoktur diyor. Niye bu devletler eleştirilmiyor? Coğrafi kısıtlama koymayıp da anlaşmayı uygulanamaz hale getiren, mülteciye hak verilmez hale getiren hiçbir devlete eleştiri yönetilmezken Türkiye'nin üçüncü ülkeye yerleştirme hakkının korumasının hayati önem taşıdığını bilincine varmamız gerekiyor. Sadece Türkiye'nin menfaatleri için söylemiyorum bunu. Türkiye kaldıramayacak kadar ağır yüklerin altına girmekte, pandemi döneminde ikamet izinleri vererek bunların Türkiye'de daha sonra iltica prosedürüne sahip olmasına yol açacak birtakım uygulamalar yapmaktadır. Bırakınız da bu insanların güvenli üçüncü ülkeleri yerleştirilmesi için elimizdeki bir koz elimizde kalsın.

Dr. Orçun Ulusoy: Alandan gelen deneyiminiz çerçevesinde size sormak istiyorum Ayşegül Hanım, coğrafi sınırlamanın Türkiye'de alana ilişkin etkileri nelerdir? Coğrafi sınırlama ile BMMYK'nın Türkiye'deki yoğun varlığını görüyoruz. Mülteci belirleme prosedürünün ağırlıklı olarak BMMYK tarafından yürütüldüğü ve statüsü tanınan mültecilerin yine BMMYK tarafından üçüncü ülkelere yerleştirildiği bir prosedürden bahsetti Nuray Hoca. Bunun tarih boyunca Türkiye'deki iltica politikalarına ve mülteci haklarına ne gibi olumlu veya olumsuz etkileri oldu? Söz konusu çekince nedeniyle farklı mülteci gruplarına yönelik farklı politikalar izlendi ve izlenmekte. Sizce bu farklı yaklaşımlar alanda başta mülteciler olmak üzere, BMMYK, Göç İdaresi ve sivil toplumun çalışmalarını nasıl etkiliyor?

Av. Ayşegül Y. Eriş: Nuray Hoca'nın da bahsettiği gibi Cenevre Sözleşmesi ile yapılan mülteci tanımı o günden bu yana tartışıla gelmiş durumda. Sözleşmenin Soğuk Savaş ürünü olması, Avrupa merkezli bir sığınmacı tanımının yapılması, birçok Doğu bloku devletinin sözleşmenin yapım aşamasında bulunmaması sebepleriyle sığınmacı tanımı ile ilgili tartışmalar bir türlü sonlanmıyor, sonlanmayacak gibi de görünüyor. Ama bir yandan da sözleşmeye taraf olan Avrupa devletlerinin sayısının şu anda taraf olan devletin yaklaşık yüzde otuzunu teşkil ediyor olmasına rağmen sözleşmede yer alan tanımın evrensel hale geldiğini söylemek mümkün.

Bunula beraber sığınmacı tanımının evrenselliği tartışılıyorken hala yansıtılmayan pek çok ihtiyacın, konunun olduğu hepimizin malumu. Örneğin cinsiyet kimliğine dair bir bağ yok. Belirli bir sosyal gruba ait olma olarak kabul ediliyor ama hep devletlerin ve idarenin yorumu ile ilerliyor bu süreçler. Oysa teminat altına alınması gereken bir konu olduğu tartışmasız. Keza iklim değişikliği ve çevre değişikliği koşullarının ilticaya gerekçesi olarak yer almıyor doğrudanlık ilkesi ile bağdaşmıyor olması nedeniyle. Bu da belki de bu doğrudanlık yaklaşımını esnetilmesini tartışılması gereken konulardan biri haline getiriyor. Çocuklara özel olarak düzenlemenin yer almıyor olması, çocuğun yüksek yararı değerlendirilirken geri gönderme yasağı değerlendirme süreciyle yorumu ile geçiyor birtakım şeyler ama doğrudan hükümler yok buralarda da. Yani sözleşmede daha şeffaf ve koruyucu tedbirler ön görülüyor. Türkiye'nin coğrafi kısıt nedeniyle çok sınırlı kişiye mülteci statüsü tanıdığını da zaman zaman yapılan açıklamalardan takip edebiliyoruz. Bu konuda da düzenli bir bilgi paylaşılmıyor. Diğer yandan Suriye, İran, Afganistan'da ve Somali ile başta olmak üzere Avrupa Konseyi üyesi olmayan birçok ülkeden her yıl milyonlarca kişi Türkiye'ye sığınma talebinde bulunuyor.

Türkiye'ye coğrafi kısıtı ortaya koyarak Avrupa ülkelerinden gelenlerle diğer ülkelerden gelenlerin farklı uluslararası koruma tedbirleri düzenlediği yönünde eleştiriler getirilmiş durumda. Aslında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda (YUKK) Türkiye'nin yükümlülüklerinden olmamasına rağmen şartlı mülteci statüsü getirmiş olması veya ikincil koruma statüsünün iç mevzuata konulmuş olması etkin bir koruma mekanizması var mıdır yok mudur tartışmasına götürülmesi gereken bir konu. Bunu da şuraya bağlamak istiyorum, sözleşmenin giriş bölümünde her ne kadar uluslararası topluluğun sorumluluk paylaşımına ilişkin yükümlüklerinde bahsediliyor olsa da sözleşmede genel olarak ne uluslararası topluluğun sorumluluk paylaşımına dair etkin mekanizmalar var ne artık evrensel olarak kabul edilmiş olan diğer ilkelerin uygulanmasına dair de şeffaf mekanizmalar öngörülmüş.

Bu eksiklerin yanında önemli hedeflerden bir tanesi uluslararası korumaya, temel haklara erişimin etkin bir şekilde sağlanması. Türkiye'nin iç mevzuatında yapmış olduğu şartlı mülteci, ikincil koruma statüsü veya pratik ve kapsayıcı bir yöntem olarak tarif edilen geçici korumaya bakıldığında aslında bu temel hak ve hizmetlere erişimle ilgili süreçleri tasarlayabilmiş, hizmet edilebilmiş mi diye bakmak sizin sorduğunuz sahada durum nedir sorusuna gelebilmek için önemli detaylar. Çünkü uluslararası topluluğun sorumluluk paylaşımına ilişkin mekanizma eksikliği aslında Türkiye'de UNHCR aracılığıyla uzunca bir süre -2018 Eylül'e kadar mülteci statüsü tanımlandıktan sonra üçüncü ülkeye yerleştirme, yani uluslararası topluluğun sorumluluk paylaşımına dair bir mekanizma oluşturmasına aracılık etti. Temel hak ve hizmetlere erişim, yani etkin koruma sağlamaya ilişkin iç düzenlemenin, YUKK ile getirilen son düzenleme ile benzer şekilde sağlandığını sahadaki deneyimlerimizle söyleyebiliyoruz. Evet birtakım farklılıklar var. Ama özellikle şartlı mülteci ile beraber makasın artık oldukça daraldığını yani etkin koruma sağlayacak benzer bir statünün getirildiğini uygulamada söylemek mümkün.

Adil ve hakkaniyetli bir topluma erişme hedefinin başka bir yerde olduğu, başka yerlere gidişlerin bütün bu düzenlemelere rağmen var olduğu düşünülürse sahadaki bu ikili mekanizmanın veya coğrafi kısıtın sonuçlarının olumlu ya da olumsuz değişiklik fark ettirmediğini söyleyebiliriz. Aksine eğer coğrafi kısıt kaldırılırsa uluslararası topluluğun sorumluluğu paylaşmaya ilişkin mekanizma eksikliği nedeniyle başka senaryolarda bu sorumluluğun komşu ülkelerin yani Avrupa dışındaki ülkelerin üzerinde bırakılması yönünde büyük eğilimi olduğunu biz içinde yaşadığımız süreçte görmüş olduk. Kısıtlama olsun ya da olmasın temel hakları eşime ilişkin düzenlemelerin o ülkede yerine getirilmesinin sağlanmasının çok önemli olduğunu lakin uluslararası sorumluluk paylaşımına dair mekanizma eksik oldukça o ülkedeki temel hak ve hizmetleri erişimin aleyhine düzenlemelerin geliştiğini de hem Yunanistan hem de İran örneklerinden de görebiliyoruz. Türkiye'ye özellikle Afganistan'dan veya İran'dan gelenlerin İran üzerinden geliyor ve coğrafi kısıt yok. Diğer yandan da Yunanistan'da bir coğrafi kısıt olmamasıyla beraber Yunanistan'da da temel hak ve hizmetlere erişim yönünde yani etkin koruyucu mekanizmaları düzenlemesi yönünde çok ciddi sorunlar olduğu hepimizin malumu. Yunanistan en son yüksek bir ses bombasıyla sınırların korumaya çalışacağına dair açıklama yaptı ve bunun karşılığında konu yine uluslararası topluluğun "aman yapmayın etmeyin, çok iyi olmaz" gibi tavsiyelerine dönüştü ama bir yaptırıma dönüşmedi. Dönüşmeyecek de zaten. Şişme botlar, duvarlar ve bugüne kadar çok konuşulan konulardı.

Sahadaki bu ikili paralel sistemin tezahürü nedeniyle Türkiye'nin uluslararası toplumun sorumluluğunu paylaşmasını sağlayabilecek bir mekanizmaya vesile olduğunu ve -böyle

devam eder ya da etmez bilmiyorum- bu mekanizmanın varlığı nedeniyle göç aldığını sahada çok net bir şekilde gördük. Bazen de Geri Kabul Sözleşmeleri sonrasında da sıklıkla gördüğümüz gibi Türkiye’de daha evvel sığınma başvurusunda bulunmuş olması halinde diğer başvuruların dikkate alınmaması nedeniyle de düzensizliğin arttığını ve etkin korumaya doğrudan erişime engel olduğunu söyleyebiliriz.

Nihayetinde coğrafi kısıta gelen temel haklara erişimi engelliyor ve belirgin gruplara farklı politikalar üretiyor yönündeki eleştirilere sahadan baktığımızda hak ve hizmetlere erişim yönünden çok benzer uygulamaların var olduğunu ve özellikle sözleşme genelindeki çekince koyma hakları çerçevesinde de değerlendirilse makasın aslında o kadar da açık olmadığını paylaşabilirim. Ben hiç “mülteci statüsü alamadığım için Avrupa’ya gitmek istiyorum” duymadım aksine “zaten Avrupa’ya gitmek istiyorum” diye duydum.

Dr. Orçun Ulusoy: Ayşegül Hanım’ın bıraktığı yerden devam edersek Nuray Hocam sorumu size yöneltmek istiyorum. Türkiye’nin pozisyonuna biraz eleştirel yaklaşırsak, 51 Sözleşmesi birtakım çözüm önerileri getiriyor: mültecinin o ülkeye entegrasyonu, bir üçüncü ülkeye yerleştirilmesi veya kendi ülkesine geri dönmesi. Geçici koruma da bunlardan entegrasyon seçeneğini ön görmüyor ama diğer iki seçeneği öngörüyor. Dolayısıyla Türkiye’ye gelen bir sığınmacıya hayatını bu ülkede devam ettirme yolunu kapatıyoruz. Devlet bir şekilde gözünü kapatıyor. Hatırlarsanız yeniden yerleştirme kotaları her yıl iki-üç bindi, oldukça komik rakamlar. Dolayısıyla devlet diyor ki “ben gözümü kapatıyorum ya kendi başına git bir yerlere ya bir yerlere bir şekilde yerleştirmeye çalışayım; bir şekilde hayatına devam et.” Evet tabii ki Türkiye’de çalışma izinleri verilebilir vs. ama hep arafta olma hali mevcut. Elbette ki ben de olsam çocuğum geleceği için bir üçüncü ülkeye, hayatımı kurabileceğin bir ülkeye gitmek isterim. Dolayısıyla sorum şu: Aslında bunlar birbirini tetiklemiyor mu? Mesela kuralara uymama örneğini verdiğiniz, elbette uymam eğer geleceğim burada değilse. Türkiye’nin üçüncü bir ülkeye gönderme hakkını elinden almayalım dedğiniz noktada aslında bu sorunu kangrenleştiren bir yaklaşım değil mi?

Prof. Dr. Nuray Ekşi: Çizdiğiniz çerçevede biz insan hakları odaklı baktığımız zaman dediğiniz çok doğru. Gönül isterdi ki Türkiye’ye gelen her insanın seçim hakkı olsun; Türkiye’de kalmak veya Türkiye dışına güvenli üçüncü bir ülkeye gitmek. Ancak 2008’li yıllardan itibaren uluslararası kuruluşların, Türkiye’deki STK’ların ve diğer ülkelerin özellikle de Avrupa Birliği’nin çabalarıyla artık göç tamamen Türkiye’ye yönelmiştir. Türkiye eskiden transit ülkesiyken şu anda gerçekten göçün hedefi haline gelmiştir. Dikkat ederseniz özellikle Macaristan, Slovenya veya Yunanistan sınırında iltica için o ülkelere gidenlere yapılan zulüm, işkence ve kötü muameleler özellikle basına deşifre ediliyor. Niye? Gelirseniz başınıza bunlar gelecek demek için. Ben görmedim hiçbir gazeteci sınırlara gidip nöbet beklesin ve oradaki fotoğrafları çeksin. Zaten sınırlar askeri yasak bölge, girilmesi mümkün değil.

Benim söylediğim şu Türkiye’nin ekonomik, sosyal, idari ve diğer birçok açıdan kaldırabileceği ile yük var. Takdir edersiniz ki bu yük diğer birçok ülke için de aynı şekilde. Bu yükü Türkiye çoktan aştı. Dünyada bir numaralı mülteci barındıran ülke diye listeleniyor Türkiye, 3,6 milyon diye gösteriyor UNHCR rakamları. Bu yanlıştır. Suriyelilerin dışında milyonlarca başka yabancı var Türkiye’de iltica kapsamında duran. Peki Türkiye kadar büyük rakamları kaldırabilir mi? Benim derdim hem Türkiye’ye iltica eden hem de Türkiye’de yaşayan Türk vatandaşları ve diğer yabancıların, iltica sisteminin dışında da yaşayan yabancıların insan haklarına odaklı bir düzen içerisinde yaşamlarını sürdürmeleri. Yoksa Türkiye’nin kapasitesi var da Türkiye bu kapasiteyi kullanmasın asla demiyorum. Ben diyorum ki bu ülkelere silahları satan, o ülkelere huzursuzluğu çıkaran ve sonra bir tarafa çekilen diğer ülkeler; iklim değişikliğine yol

açan, insanları iklim mültecisi haline dönüştüren diğer ülkeler de taşın altına elini soksun ve bir yük paylaşımı olsun. Ayşegül Hanım 51 Cenevre Konvansiyonu'nda açık bir yük paylaşımı yok dedi ama başlangıçta var. Aynı zamanda daha sonra hazırlanan bir beyanname içerisinde de yük paylaşımı var. Kaldı ki bütün o kitapçıklarda da bu yük paylaşımından söz edilir.

Dolayısıyla da haklısınız insan odaklı bakınca, elbette ki bu insanların ülkeye girme ve girdikten sonra da terk edip etmeme konusunda bir hakkı olsun diyebiliyorsunuz. Ama kesinlikle uluslararası hukuk böyle bir yükümlülüğü hiçbir ülkeye yüklemiyor. Altını çizmek lazım ben hukukçu olarak konuşuyorum ve hukuki yorum yapıyorum. Bütün dünyada ve uluslararası hukukta şartlı mülteci, ikincil korunan, geçici korunan statüsünün verilmesini sona erdirecek 1951 Cenevre Konvansiyonu'nu 1C maddesindeki hükümler veya YUKK'taki sebepler gerçekleştiyse mülteci statüsünü iltica eden şahsın iradesine rağmen devlet sonlandırır ve onun ülkesine gönderir. Hukuki açıdan doğru olarak kabul edilen uluslararası hukuka uygun olan bu durum belki insani açıdan hepimizi üzebiliyor. Ama takdir edersiniz ki Türkiye'nin şu anda izlediği birtakım yanlış politikaları, Türkiye'yi Avrupa Birliği'nin göç deposu haline getirip özellikle de yasadışı göçü kontrol edecek hiç bir mekanizmayı çalıştırmaması; Türkiye'deki STK'ların veya bazı şirketlerin gidip bizzat bazı Afrika ülkelerinden Ortadoğu'dan insanları toplayıp Türkiye'ye getirerek adeta göçmen ticareti ve göçmen turizmi yapması şeklindeki eylemleri iltica sistemine gerçekten ihtiyaç duyan insanların da korunmaması sonucunu doğuracaktır. Dolayısıyla realiteleri, sahayı ve hukuku iyi bilmek ve insan hakları odaklı bir göç politikası içinde bir sayı planlaması yapmak gerekiyor. Yoksa elbette ki sizin dediğiniz doğru. Düşünün ben şartlı mülteci statüsü ile Türkiye'de bulunan bir Afgan vatandaşım diyelim. Ben bilmiyorum beni nereye yerleştirecekler... Ama zaten yerleştirme yok. Ne artık BMMYK ne IOM yerleştirme yapıyor ve bu insanlar Türkiye'de kalıyor.

Peki verilen haklar açısından ne fark ediyor? Benim şartlı mülteci belgem sizin mülteci belgeniz olsun.–Bir tek konuda fark var o da sizin elinizdeki belgeniz çalışma izni yerine geçiyor benim ise çalışma izni almam gerekiyor. Alıyor mu çalışma izni kimse? Hayır. Kaç kişiye çalışma izni veriliyor? Hepsi yasadışı çalışıyor bu ülkede. Peki bu ülkeyi böyle yasadışı işlerin olduğu, çalışma izinleri alınmadan, sosyal güvenlik sistemine girmeden bunca sayılarla doldurmak hoş bir şey mi? Şu anda Türkiye'de sadece sağlık alanında acil sağlık hizmetleri verilen yabancıların sayısının inanılmaz boyutlara vardığını görüyorsunuz. Yasa diyor veremeyeceksin, peki nasıl veriliyor? Hizmetiçi genelgelerle. Devletin bizzat kendi personeli, yetkilileri hukuku ihlal ediyor yabancı da görüyor bunu bu ülkede hukuksuzluk normaldir gözüyle bakıyor. Böyle bir düzen olamaz. İnsan haklarına odaklı, düzgün çalışma izniyle, kime ne kadar yardım yapılacağını gösteren bir hukuk düzeni olmalı. Şunu da gördük Suriye krizinde, Türk vatandaşı kendini Suriyeli gibi kaydediyor, geçici koruma statüsünü alıyor ve bununla yardımı alıyor. Bu anormallikleri düzeltmemiz lazım. Coğrafi kısıtlama bize bir uluslararası yük paylaşımı silahı olarak elimizde kalsın diyorum. AIHM de zaten bunun insan haklarına aykırı olmadığını söylemiş durumda.

Dr. Orçun Ulusoy: Nuray Hocam Türkiye'nin coğrafi kısıtlamasının üçüncü ülkelere yerleştirmeyi sağladığından bahsettiğiniz bunu örnekle açıklayabilir misiniz?

Prof. Dr. Nuray Ekşi: Irak Avrupa ülkesi olmadığı için Irak'tan gelenler Türkiye'de eğer şartları uyuyorsa şartlı mülteci statüsü alabilirler- bir ara Türkiye'ye Irak'tan gelen Türkmenler açısından coğrafi kısıtlamayı uygulamamış ve onlara mülteci muamelesi yapmıştır.- Fakat diyelim ki bugün Irak'tan birisi geldi ve biz durumunu değerlendirdik ve ona şartlı mülteci

statüsü verdik. Dönem dönem Kanada, Amerika, Avusturalya, Finlandiya ve bazı ülkeler mülteci kotası ilan ederler. Türkiye’de bulunun UNHCR ve IOM gibi uluslararası kuruluşların yardımıyla bu üçüncü ülkeye yerleştirme yapılabiliyor. Bu üçüncü ülkenin güvenliği ülke olması lazım. Güvenli ülke ne demek? Türkiye'den Irak vatandaşını gönderdiğimiz Amerika'da zulüm, işkence, insanlık dışı, haysiyet, onur kırıcı bir muamele görmemesi veya bir cezaya çarptırılması demek.

Dr. Ayşem Biriz Karaçay: Nuray Hocam, bir hukukçu bakış açısıyla fikrinizi almak istiyorum. 1951 Cenevre Sözleşmesi mülteci tanımını gerçekleştirdi ve bir yerde Avrupa merkezli olmaktan çıktı ve birçok ülkenin mevzuatın doğrudan kabul edilmiş bir tanım olarak girdi. Ancak Ayşegül Hanım’ın da söylemiş olduğu gibi iklim ve çevre koşulları veyahut da başka seçimlerden dolayı insanların mülteci statüsü almaması ama baktığınızda pratikte Birleşmiş Milletler veya Türkiye içtihadında da doğrudan bu statünün veriliyor olması tanımdaki belli bir sınırlılığı açıkça su yüzüne çıkarıyor. Yani uluslararası bir konvansiyon olan birçok devletçe kabul edilmiş olan mülteci tanımı aslında yetersiz. Bunun hukuken hem ulusal hem de uluslararası mevzuatta reforme edilmesi süreci nasıl işler? Hukuki olarak böyle bir uzlaşma süreci yaratılabilir mi?

Kayıt dışı ekonomi zaten Türkiye’nin inanılmaz büyük bir sorunu ve aslı da bir yerde pragmatikçe kullandığı bir kupa kızı kartı gibi. Yani her zaman Türkiye ekonomisinde, politikasında, sosyal ve siyasal hayatında kayıt dışı ekonomiyi görmezden gelerek önemli bir mekanizma olarak kullanılıyor. Dolayısıyla Türkiye’deki hak temelli göç politikalarının oluşturulmasında da problem kayıt dışı ekonomi, Türkiye'deki coğrafi sınırlamanın yanlış anlaşılmasında da problem kayıt dışı ekonomi ya da gelen dövizlerin aktarılmasında da yine kayıt dışı ekonomi önemli. Burada Türkiye'den de kaynaklanan bir hikâye var. Ne zaman Türkiye bu görmezden gelme politikasından vazgeçecek? Bunu yaptığınız zaman elbette şeffaflaşma, kurumları oluşturma, o içtihatları geliştirecek reformları yapma sürecine de girmek gerekiyor. Bu zor bir süreç ama böyle bir beklenti içerisindeyim. Belki garip bir romantiklik diyebilirsiniz.

Prof. Dr. Nuray Ekşi: İklim mültecileriyle ilgili Türkiye’de ilk defa çalışan birisi olarak ve bu konudaki Yeni Zelanda ve Avustralya mahkeme kararlarını 2007’de masaya yatıran birisi olarak, o dönem de ve şu anda da tartışılan bir konu onu olduğunu söyleyebilirim 1951 Konvansiyonunun kapsamını değiştirilmesinin.

Bu tanımın içerisine iklimin mültecilerini -ki terminoloji yanlış iklim mülteci, çevre mültecilerin 51 Cenevre Konvansiyonu’ndaki tanıma uymuyor ama- dahil edelim denilince kıyamet kopuyor. 2013 ya da 2014 yılında BMMYK’nın Cenevre’deki bir toplantısının konusu buydu: uluslararası yük paylaşımı ve iklim değişikliğinin yol açtığı göçler. Orada yük paylaşımı konusunda uzlaşıldı. Hiçbir devlet ne BM İklim Çerçeve Konvansiyonu’na ne de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ek bir protokol yapmadı. Hiçbir devlet Limoges Üniversitesi’nin çevresel etkenler sebebiyle yerleri değiştirilen kişilerin tanınması, yerleştirilmesine ilişkin konvansiyona taslağına yanaşmadı. 2019 yılında BM İnsan Hakları Komitesinin verdiği Teitiota kararında Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin yaşama hakkına ilişkin 6. maddesinde dayanarak sular altında kalacak olan Kiribatili insanların iltica talepleri de reddedildi.

Dünya’da hiçbir ülkeyi masaya oturtup Cenevre Konvansiyonu’ndan daha iyi, iklim mültecileri ya da yeni uluslararası koruma arayışlarını kapsayacak bir anlaşma asla yaptırtamazsınız. Ama şu olur masayı oturlar ama Cenevre Konvansiyonu’ndan daha geri giden bir konvansiyon

yapılır. Ya da birkaç ülke başı çekse böyle bir konvansiyon hazırsa bile inanın hiçbir devlet bunu onaylamaz. O alkış tuttuğunuz coğrafi kısıtlama getirmedi dediğiniz Avrupa ülkeleri öyle bir çekinceler koymuşlar ki bu anlaşmaya, konvansiyonu adeta uygulanamaz hale getirip uyguluyor gibi gözüküyorlar. Bugün uluslararası yük paylaşımı olmadan asla böyle bir anlaşmaya hiçbir devlet onay vermez. İklim değişikliği sebebiyle su altında kalacak adalar ne olacak? Onların topraklar arayışı, Japonya'dan satın almak istedikleri yüzen adalar, onların satın almak istedikleri toprak parçaları... Bir devlet olacaklar mı? Bu devletler ne olacak? Hiçbir devlet inisiyatif almak istemiyor. Mahkemeler bile kapıları kapatıyor. AIHM'nin önünde ilk defa iklim sebebiyle göçle ilgili iki dava şu anda derdest onun sonucunu merakla bekliyorum. Yaşları 7, 18, 20,21 olan 7 genci açmış olduğu bu dava iç yollar tüketilmeksizin ivedi davalar arasına alınmış durumda. Hiçbir uluslararası kuruluşun yük paylaşımı konusunda ciddi bir adım atmadığını görüyoruz. Uluslararası kuruluşları manipüle eden devletler zaten bu göç dalgalarının, Afrika'ya satılan silahların, bölüp parçalamanın ana kaynağı.

Türkiye'deki yasa dışı durum ise bu hukuk tanımamazlığın bir yansıması. Örneğin Türkiye'de geçici koruma kimlik belgesi var, şartlı mülteci başvuru belgesi var, ikincil koruma başvuru belgesi var; statüyü almamış olsalar bile bunların Türkiye'de neredeyse tamamı yasadışı çalışıyorlar. Bunun önüne geçilmesi gerekiyor çünkü sayılar çok fazla. Pandemi döneminde Afrika ülkeleri Eritre, Somali, Cibuti; Afganistan, Pakistan, Irak'a ikamet izni verdik. Bunları nasıl patır patır verebiliyoruz? Hangi şirketler bu işin organizasyon yapıyor? Türk Dışişleri uyuyor mu? Bizim konsoloslara nasıl vize veriyor? Kış şartlarında çoluk çocuk toplayıp ikamet izniyle Türkiye'de kalır mısın? Turist olsa zaten vize ya da vize muafiyetiyle kalır gider ülkesine. Bunların arkasında ne yatıyor? Bizim bunların üzerinde durmamız lazım. Amacımız ne? Gerçekten uluslararası korumaya ihtiyacı olan insanlara koruma sağlanması mı yoksa birkaç şirket ya da bazı STK'ların köşeyi dönmesi için bu insanları kullanması, sonunda Türkiye'ye göç deposu yapıp Türkiye de altından kalkamayınca Türkiye'de insan hakları ile had safhaya çıkması mı? Bu konuda tercihimizi yapmak durumundayız.

Türkiye diaspora gruplarını da kaybediyor, kim varsa Türkiye'ye getiriyor. Ahıska Türklerine Ukrayna'da bir zulüm varsa onu önlemek için devletler iş birliği yapıp, Ahıska Türklerine kendi kültüründe, kendi topraklarında barındırmak için uğraşıp onlara mali yardım yapmak yerine kararnamelerle şu kadar aile Türkiye'ye getirilsin şeklinde uygulamalar yapılıyor. Yabancılar ikamet izinleriyle on, otuz, elli dolar alabilirsin baştan ama bir hastaneye gittiği zaman masrafını bir düşün. Yasal yollardan gelenlerin tamamı sonra ikamet izinleri uzatılmadığı zaman yasadışı duruma düşeceklerdir. Dolayısıyla da insan odaklı bir göç politikası izliyorsanız buradaki insan haklarını çerçevesini iyi çizip iyi oturtmak gerekiyor diye düşünüyorum.

Dr. Orçun Ulusoy: Nuray Hocam, iki benzer soruyu size yöneltmek istiyorum. Birincisi, Türkiye şu an taraf ülkeleri uluslararası koruma rejimini geliştirerek rezive etmeye davet edemez mi? Adil olmayan külfeti paylaşma yaşanmayan ülkelerin karşısında bir ahlaki üstünlüğü olduğu söylenemez mi?

İkincisi, bu disipline uluslararası koruma ve mülteci statüsü perspektifinden bakıyoruz. Sığınma merkezli bakmamız daha doğru olmaz mı? Cenevre Sözleşmesi veya yapılacak yeni bir sözleşmede evrensel niteliği haiz, daha koruyucu nitelikte sığınma hakkı düzenlenmesi insan hakları bağlamında yerinde olmaz mı?

Prof. Dr. Nuray Ekşi: Şimdi Türkiye mevcut uluslararası anlaşmalar ya da başka adımların atılması konusunda önderlik etse bile az önce söylediğim gibi içinde bulunulan ekonomik şartlar, su kaynakları tüketiliyor, 2030 yılından sonra inanılmaz bir açlık ve kıtlık dönemi, tarım

ürünlerine, suya ihtiyacın artmasıyla beraber ekonomik göç ve çevre faktörleri sebebiyle göçün başlayacağı raporlarda yazıyor. O yüzden ülkeler kendi kaynaklarını nasıl koyacakları üzerinde duruyorlar. Örneğin bugün Amerika hep başka ülkelerde petrol arıyor ama kendi rezervini saklı şimdi tutuyor. Ülkeler bu şekilde doğal kaynak nereyi nasıl sömürürümün peşine düşerek kaynakları paylaşmak istemiyor. Suriye ve kuzeydoğusunda şu anda PKK/PYD kontrolündeki alandaki petrol rezervi çok büyük olmamasına rağmen Amerika hemen oraya çöreklenabiliyor ve uluslararası hukuku hiçe sayabiliyor. Dolayısıyla da artık bu savaşlar içerisinde kimse ekmeğini bölüşmek istemiyor. Ekmeğini bölüşmediği için de Türkiye'nin atacağı bir adım sonuç getirmeyebilir. Ancak bütün dünyada bütün üniversiteler, STK'lar, varsa devlet içerisindeki insan hakları kurumlar bir araya gelerek devletleri yük paylaşımına mecbur kılabilir. Bu konuda adım atılabilir, ben buna inanıyorum. Avrupa'nın kayıp çocukları gibi bir konuya gözünü kapayan ülkelerin yaşadığımız gerçeğe de gözünü kapanmaması için elbette bir mücadele edilmesi gerektiğine inanıyorum. Ama bu bir-iki ülkenin tek başına altından kalkabileceği bir yük değil. Bir de Türkiye yasadışı göçle hiç mücadele etmiyor. Yunanistan her gün sınırlarından yasadışı bir şekilde birçok insanı itiyor ve Türkiye onları denizden topluyor. Bir nota vermiyor, o ülkeleri uyarıyor. Türkiye'nin asıl hukuki adımları atması gerekiyor.

İkinci soruya gelirse 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si adı üstünde bir beyanname ve bu bağlayıcı gücü olmayan bir metin. BM'nin açıklamaları da zaten bu yöndedir. Bizde Resmî Gazete onayına bakarsanız, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin okullarda okutulması, gazetelerde ve radyolarda konu ile ilgili bilgilendirme yapılmasından söz eder. Dediğiniz gibi orada sığınma bir hak olarak düzenleniyor ama bağlayıcılığı yok. Bunun dışında Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda sığınma bir hak olarak düzenleniyor, Avrupa Birliği'nin umurunda değil. Şu anda geldiğimiz noktada artık devletler uluslararası metinlerde ne yazdığıyla gerçekten ilgilenmiyor. Uluslararası hukukun defalarca ihlal ediliyor, özellikle de Amerika'nın Irak'ı işgalinden sonra "uluslararası hukuk hala var mı?" tartışmaları bile yapılıyor.

Keşke sizin de ifade ettiğiniz gibi bütün ülkeler konuya insan hakları, sığınma gözüyle bakıp doğal kaynaklarımızı niye paylaşalım, niye ekmeğimizi bölüşelim gözüyle bakmasalar. Ama burada önemli olan devletin bir politikasının olmasıdır. Devletin içindeki birkaç şirketin, belirli STK'ların politika yapması ve bunu hayata geçirmesi değil. Devlet olarak bizim bir göç politikamız yok, hala daha Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından bir göç politikası ilan edilmiş değil. Soruyorum pandemi sürecinde milyonlarca ikamet izni nasıl veriliyor? Türkiye'den Romanya'ya giden Roman vatandaşlarını Romanya "kusura bakmayın sınırları kapattık gidin Türkiye'ye" diye geri çevirirken Türkiye pandemi döneminde nasıl bu kadar cesur adım atıyor? Bu insanlara vizeler nasıl veriliyor? Türkiye'ye geldikten sonra ikamet izinleri nasıl veriliyor? Yüzbinlerce de başvuru var şu anda Türkiye'deki İl Göç İdaresi Müdürlüklerine. Önümüzü görmemiz adına bizim bir göç politikamız olmalı. Ondan sonra da yük paylaşımı ve iş birliği konularında gerekli mücadeleleri yapmak için hep beraber el ele verelim. Sonuç olarak insanlık her şeyin ötesinde sadece hukuk normlarını içerisinde sıkışık kalmamak gerekiyor.

Bu vesileyle bu söyleşiyi organize eden GAR'ın yönetim kuruluna, toplantıya başkanlık eden Orçun Ulusoy'a ve daha önce de çeşitli seminerlerde karşılaştığımız Ayşegül Eriş'e teşekkür ediyorum.

Av. Ayşegül Y. Eriş: Ben de herkese hem organizasyon için teşekkür ediyorum. Son bir şey eklemek istiyorum. Biraz önce soruyu cevaplarken sözleşmenin giriş kısmında sorumluluk

paylaşımı ilişkin ve sonrasındaki deklasyonlar da bahsi geçirilen uluslararası sorumluluk paylaşımına dair arzu, niyet olmuş olsa da sorumluluğun tamamen eşit biçimde, dayanışma ile yapılandırılmasına dair bir mekanizma olmaması, sözleşmeden kaynaklı haklara erişimi tehdit eder hale geldiğini ve etkin koruma sağlanmasının kağıt üstünde ne olduğundan ziyade çok daha önemli olduğunu ifade etmeye çalışmışım. Umarım bu kısım net anlaşılmıştır. Tekrar organizasyon için herkese teşekkür ederim.

70. Yılında Cenevre Sözleşmesi'ni Yeniden Değerlendirmek: Panel II

Derya Özkul, Metin Çorabatır, Neva Ö. Öztürk

Dr. Derya Özkul: Bugün aslında 1951 Cenevre Sözleşmesini Türkiye biliyoruz ki kabul etmiş, fakat coğrafi sınırlama ile kabul etmiş. Bunun etkilerinden biraz bahsetmek istiyorum. Başlarsak, çok kısaca o günkü, 1951 dönemine dönersek, o dönem sözleşmenin imzalanmasında nasıl bir siyasi ortam vardı ve Türkiye bu sözleşmeyi o dönemde neden imzaladı? Nasıl imzaladı? Düşünerek mi, çok çabuk mu hareket ediyordu? Nasıl bir dış politika paradigması vardı? Metin Hocam belki sizinle başlayabiliriz.

Metin Çorabatır: Çok teşekkürler önce böyle bir yayın yaptığınız için hakikaten çok önemli bir yıldayız 70. yaşına girdi sözleşme ve hala da bana göre yaşıyor, birçok insana göre yaşıyor. Tarihine baktığımız zaman tabii bir geçmişi var. 1951'den önce dünyamız iki büyük savaş yaşadı. Birinci Dünya Savaşı öncesinde bugünkü anlamda mülteci dediğimiz nüfus hareketleri Avrupa'da özellikle yayılmaya başladı. Savaşlar artık teknolojinin ilerlemesi ile o dönemde 19. yüzyılın sonu 20.yüzyılın başı insanlar zorla, artık siviller de savaştan etkilenmeye başladı. En büyük olay yakın tarihte Birinci Dünya Savaşı'nda milyonlarca insan yerinden yurdundan edildi, sınırlar yeniden çizildi. Üç büyük imparatorluk, o zamana kadarki dünya uluslararası düzenini şekillendiren, Osmanlı İmparatorluğu, Rus Çarlığı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu çöktü, yeni ülkeler doğdu. Birinci Dünya Savaşı sonrasında biliyorsunuz bir daha olmaması için *League of Nations*, Milletler Cemiyeti oluşturuldu. Onun çevresinde de ilk defa 1921'de Nansen bir kutup kâşifi Norveçli, Milletler Cemiyeti tarafından bu konuda sorunları çözmek için tayin edildi yüksek komiser olarak ve o tarihten itibaren modern, bugünkü 51 Cenevre Sözleşmesi'nin nüvesi oluşmaya başladı. 1922'de ilk o zamanlar anlaşma yok, yani ülkeleri bağlayan, kimse imza atmıyor fakat düzenlemeler, *arrangements* var. 1922 Rusya'dan gelen mülteciler, bu arada tabii Çarlık Rusya'sı devrildi, devriliyor. Sovyet İhtilali var çok sayıdan insan Avrupa'ya kaçıyor. Daha sonra bunu hacmi genişletildi 24 düzenlemesi, 26 düzenlemesi. 1933'te anlaşmaya dönüştü artık, imzacı ülkeleri bağlayan anlaşmalara.

Daha sonra İkinci Dünya Savaşı'na giden faşizmin, Nazizmin yükselmesiyle Almanya'dan gelen mülteciler için ayrı düzenlemeler yapıldı. Neticede bütün bu çabalar *League of Nations*'in barış kurma, barışı koruma görevi başarısızlıkla sonuçlandı ve daha büyük çaplı bir acı yaşadı insanlar. İkinci Dünya Savaşı sonrasında on milyonlarca insan Avrupa'da mülteci durumunda, yerinden yurdundan edilmiş veyahut da vatansız durumunda. Bu arada birçok organizasyon kuruldu, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin öncülü olan. Daha sonra da 1950 yılında yeni kurulan Birleşmiş Milletler (BM)'in çerçevesinde, bir genel kurul kararıyla, BMMYK tüzüğü kabul edildi. Bir yıl sonra da Temmuz ayında, sanıyorum 5 Temmuz'da Cenevre'de bir konferans toplandı ve bu toplantı 25 Temmuz'a kadar sürdü. Tam yetkili temsilcilerin katıldığı 26 ülke ile yine 20'nin üzerinde sivil toplum kuruluşu. Zaten böyle bir sözleşmenin kurulması ve UNHCR'in oluşması için devletler, özellikle sivil toplum kuruluşları, sendikalar, BM'ye baskı yaptılar, çünkü bu 10 milyonun üzerindeki insanın çözümü gerekiyordu. Artık onların, Kızılhaç dahil, çabaları dernek olarak, sivil toplum olarak yetmiyordu. BM çerçevesinde bir sözleşme ve bir örgüt kuruldu. Amaç bu insanların sorununu çözmektir. Bir birikim var bunun altında ve bir tecrübe var. Mültecilerin Birinci Dünya Savaşı sonrası İkinci Dünya Savaşı arasındaki sorunları, sınırlar kapalı, kimse almıyor,

geçemiyorlar iş bulamıyorlar. Avrupa ülkeleri o zamanlar sokaklarda dilenmek zorunda kalan mülteciler ile doluydu. Bunu çözmek için de 51 Cenevre Sözleşmesi, Türkiye'nin de katıldığı konferansa 26 ülke ve 2 ülke gözlemci olarak katıldı. Sanırım Lüksemburg temsil edildi İsviçre tarafından, bu konferans da bugünkü 1951 Mültecilerin Statüsüne dair Sözleşme kabul edildi, 28 Temmuz'da imzaladı. Kısaca tarih için bunu söyleyebilirim. Milyonlarca insanın iki dünya savaşında mağdur olan insanlara nasıl bir çözüm bulunacak? Bu çözümü bulurken de ülkelerin egemenlik hakkı ile mültecilerin hakkını nasıl ortada birleştirecekler? Bütün konferanstaki tartışmalara baktığımızda da bunun kavgası var.

Dr. Derya Özkul: O dönemde Türkiye'nin rolü genel olarak bunu doğrudan kabul etmekte o zaman, öyle mi? Yani imzalanırken Türkiye'nin bir çekincesi var mıydı?

Metin Çorabatır: Türkiye şöyle biz, İGAM, olarak bir ödül veriyoruz 20 Haziran Dünya Mülteciler günü için bu isimlerden birisi Talat Miras. Talat Miras konferansın iki eş başkan yardımcısından birisi, bir diğeri Danimarkalı Başkan Knud ve bir Belçikalı başkan yardımcısı var. Bu gösteriyor ki Türkiye'nin bir ilgisi var 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne ve bir diplomatı 26 ülke tarafından seçilmiş, başkan yardımcısı olarak. Sözleşmeyi ben bir bütün olarak görüyorum. Sözleşmenin konferansın nihai kararının altında bu üç şahsiyetin ismi var ve bu bizim için, benim için bir gurur kaynağı. Tartışmalara baktığımızda da belli yerlerde Türk delegasyonun da müdahalesi var. Yani şu madde şöyle olsun, bu madde böyle olsun diye tartışmalarda belli konularda, çalışma hakkı olsun, diğer konularda olsun, Türk delegasyonunun müdahaleleri var. Dolayısıyla Türkiye'nin o dönemde belli bir şeyi var, ama hangi konjonktürde katıldı? Bu konferansı yürüten Amerikalı, İngiliz, Fransız zaman zaman Hindistan zaman zaman diğer ülkelerden aktif katılımlar, müdahaleler oluyor. Sivil toplum kuruluşlarından özellikle Yahudi sendikaları, sivil toplum kuruluşları, özellikle bu geri göndermeme hakkı konusunda Amerikan delegasyonu ve başkanla ciddi bir iş birliği yaparak konferansın akışını yönlendirebiliyorlar, bazı maddeleri zorlandığı zaman mülteci haklarının genişlemesi yönünde böyle bir koalisyon var aralarında. Ama asıl aktörler bu saydığım aktörler. Türkiye gibi diğer ülkeler de kendi tuzlarını serpiyorlar.

Dr. Derya Özkul: Evet yine bu konuya geleceğiz diğer imzalamak istemeyen ülkeler neden hala imzalamıyor bu konuyu biraz daha tartışacağız. Neva Hocam, size sormak istiyorum, Türkiye coğrafi kısıtlamayı bugün halen devam ettiriyor. Bu kısıtlamanın hukuki yönü hakkında konuşmak istiyorum. Coğrafi kısıtlamanın hukuki dayanağı nedir? Bu şekilde kabul edilebilir mi?

Dr. Neva Övünç Öztürk: Teşekkür ederim. Coğrafi sınırlama biliyorsunuz 1951 Sözleşmesi'nin aslında içerisinde yer alan ve devlet sözleşmeye taraf olurken onlara sunulan seçimlik bir hak. Bazen günlük konuşmalarca coğrafi çekince olarak duyduğumuz da oluyor. Halbuki hukukta çekince ve bu tür opsiyonel olarak sunulmuş sınırlamalar birbirinden farklı sonuçlar doğuruyorlar. Bu coğrafi sınırlama, Türkiye'nin de uyguladığı coğrafi sınırlama, hukuki anlamda bir çekince değil. Bu ilk oturumu ben de izlemiştim orada da bahsedildi bu konudan. Çekince olduğu zaman uluslararası hukukta bir devlet herhangi bir sözleşmenin içerisindeki bir hükmün kendisi açısından nasıl yorumlanacağını ya da kendisinin uygulamayacağını ya da nasıl uygulayacağını tek taraflı beyan ediyor, yani tek taraflı iradesini kullanarak beyan ediyor. Ama Türkiye şu anda uygulamakta olduğu coğrafi sınırlama, sözleşme zaten oluşturulurken, sözleşmenin 1B hükmü içerisinde yer alan, bir seçimlik haktı. Yani sözleşme dedi ki isteyen devletler taraf olurken, herhangi bir sınırlama uygulamadan da uygulayabilirler ama isteyenler sadece Avrupa'da meydana gelen olaylardan ötürü mültecilik haline girmiş olan

kişilere sözleşmeyi uygulayabilirler. Nitekim sözleşmenin olduğu siyasi konjonktüre ve tarih konjonktüre baktığımızda, Metin Bey zaten çok güzel bir şekilde o kısmı anlattı, ağırlıklı olarak şunu da görüyoruz hem İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem ve Avrupa'da mülteci hareketlenmelerinin yolun olduğu bir dönem hem Soğuk Savaş dönemi hem de bir taraftan devletlerin İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden yapılanma, istihdam gücü ihtiyacının yoğun olduğu bir dönem. Ama bunlar ağırlıklı olarak Avrupa coğrafyası üzerinde etkilerini doğuran bir özelliğe sahip. Zaten sözleşmenin bu noktada Avrupa temelli oluşması ve ilk başta bulunan hatta tarihi sınırlama, 1951'den önce meydana gelen olaylar şeklindeki sınırlama da bu Avrupa eksenli halinin belirtileri olarak ortaya çıkıyor. Dolayısıyla buradaki coğrafi sınırlama kaydı sözleşmenin kendisinin içinden çıkan yani sözleşmenin bir fabrika çıkışı gibi kendi içinden çıkan bir özellik. Türkiye'nin tek taraflı olarak beyan ettiği bir husus değil. Tabii sözleşmedeki bu coğrafi sınıflama daha sonra 1967 tarihinde kaldırılıyor. Bundan belki sonra da bahsedebiliriz ama daha doğrusu şöyle bir kaldırma oluyor orada da tamamen yine, yani uygulama açısından, eskiden coğrafi sınırlamayı Türkiye gibi 51 Sözleşmesi'nde taraf olurken kabul etmiş olan devletler açısından tamamen kalkmıyor aslında. Zaten o yüzden Türkiye hali hazırda coğrafi sınırlamayı uyguluyor. Çünkü 67 protokolü diyor ki bu protokolün olduğu tarihten itibaren yani 1967 itibaren eğer bir devlet sözleşmeye taraf olursa ya da protokole taraf olabilir sadece, bu durumda coğrafi sınırlama yapma hakkı artık olamayacak. Ama Türkiye gibi daha önce 51 Sözleşmesi'ne taraf olurken coğrafi sınırlama beyanını vermiş olan devletler isterlerse bu beyanlarını tekrarlayarak, protokole taraf olurken, coğrafi sınırlamayı da uygulamaya devam edebilirler. İşte bu çerçevede Türkiye hali hazırda uygulamaya devam ediyor. Bu bir nevi sözleşme ve protokolden kaynaklanan bir hakkın kullanılması gibi düşünebiliriz. Ama tabii ki burada tercih hakkı devletlerin, Türkiye de bu yönde bir tercih hakkı kullanmış oluyor diyebilirim.

Dr. Derya Özkul: Evet peki Metin Hocam Türkiye hali hazırda coğrafi kısıtlamayı uyguluyor ve mülteci statüsü vermiyor Avrupa dışından gelen ülkelere gelen kişilere. Fakat bunun pratikte sizce nasıl bir etkisi var?

Metin Çorabatır: Önce şunu söyleyeyim, sözleşmenin resmi adı Mültecilerin Statüsüne -Türkçeye hukuki statü olarak da çevriliyor- dair Sözleşme. Burada sözleşme iki şey yapıyor; bir, uluslararası koruma dediğimiz zor durumdaki insanların güvenli bir toprağa, bir başka ülkeye sığınması için bir imkan tanıyor, 33. madde geri göndermeme hakkı gibi. Ve onun dışında da sözleşme metnini analiz ettiğimizde 39 tane maddesi var. Bu maddelerin idari maddeleri, yaklaşık olarak işte 35. maddeden 39. maddeye kadar ne zaman yürürlüğe girecek imzalar vs. onları bir yana bıraktığımızda hep mültecilerin haklarıyla ilgili. Neden bu haklar? O zaman bir tek elimizde uluslararası toplumun, tabii başka insan hakları sözleşmeleri de var ama, en büyük metni İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi var. Sözleşmenin dayandığı hukuki *background*. İşte onun için *discrimination*'ı yasaklayan birçok maddeleri var diğer maddeler var haklar ile ilgili. Çok geniş haklar var. İdari haklar, hukuki haklar, kişisel statü ile ilgili hakları; *welfare* dediğimiz ekonomik iyilik ile ilgili haklar, çalışma hakları, eğitim hakları uzun uzun bir dizi haklar var kategoriler altında. Ve niye bunlar veriliyor çünkü başta söylediğim gibi bu insanları koruyacak bir devlet yok. Mültecinin tanımına bakarsak başta, kendi ülkelerinin korumasından yararlanamayan, yaralanmak istemeyen ve bu yüzden ülkesini terk etmiş insanlar. Yabancılar hukuku var daha önceden gelişmiş bir hukuk; başka ülkede çalışan, oturan, ikamet eden insanların haklarını geldikleri ülke ve buldukları ülke hükümeti arasındaki anlaşmalar aracılığıyla bu haklar korunuyor; çalışma hakları, emeklilik hakları vs. Ama mültecinin arkasında terk ettiği menşei ülke olan bir ülkenin durduğunu görmüyoruz tam tersi o ülkeden kaçmış oluyor ve geldiği ülkede yalnız başına hiçbir hakkı yok, statüsü

sıfır. Onun için bütün bu sözleşmelerin temelinde o insanları bir uluslararası geçerliliği olan, geçici nitelikte bir statü vermek var. O statü de işte mülteci statüsü.

Statü eşittir sözleşmenin 2. maddesi *obligationlar*, yükümlükler, geldiği ülkenin yasalarına uyacak. Ondan sonraki bütün şeyler, ayrımcılık yasakları, dini özgürlükler, eğitimler, adalet önünde eşit temsili... Niye bunlar? Kalıcı çözümlerden bir tanesi geldiği ülkede veya yerleştirildiği üçüncü ülkede, artık bu ülkeye adapte olması o ülke vatandaşına benzer, bütün hakları giderek genişleyen bir şekilde kullanarak, ayakları üzerinde durabilecek, yeni bir hayata başlayabilecek bir sistem oluşturmaya çalışıyor. Bakarsak yapısına 51 Cenevre Sözleşmesi'nin *progressive*, geliştirici, ilerleyici bir anlamı var. Birkaç kategori var, fiziken ülke toprağında bulunmak, o andan itibaren hakları; geri göndermeme hakkı, cezalandırılmama hakkı gibi haklar doğuyor. Daha sonra durumunu meşrulaştırıyor, yasal olarak ülke topraklarında bulunma. Mülteci olduğuna kanaat getirilirse üçüncü aşamada ve daha sonraki aşamalarda bu sefer yasal olarak yaşama hakkı oluyor. Haklar da sözleşmedeki çeşitli haklar. Bazı haklar çok temel haklar, ülke toprağına bastığı andan itibaren kazanılan haklar ama diğerleri tedricen o ülkeyle ve geldiği ülkedeki bağları derinleştikçe artan haklar. Bu ne demek? Bu insan artık eğer gönüllü olarak geri dönemiyorsa – ki onun da koşulları veya mülteci statüsünün ne zaman biteceğini 1. madde düzenliyor, kimler mülteci olamaz. Mülteci sığınmaya geldiği andan itibaren artan ve derinleşen bir şekilde hakları ortaya çıkıyor çünkü bu insanların kendileri, aileleri, çoluk çocukları ile yeni bir gelecek kurmaları lazım. Bu insanlar, insan. Onun için İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine oturuyor sözleşme. Dolayısıyla bu hakların ancak o ülkede yaşayan bir yabancının hakları gibi, kimi durumda vatandaşın haklarına eşit haklar, kimi durumda en imtiyazlı yabancının hakları veyahut da herhangi bir yabancının hakları gibi hakkına göre bunlar genişletiliyor ki neticede bu insan yeni bir hayat kurabilsin. Bu ülkelerin çıkarına olarak görülüyor, mültecilerin çıkarına olarak görülüyor. Tartışmalarda da zaten ülkelerin bir kısmı, delegasyonlar tek tek haklar, bu maddeler konuşulurken kendi şeylerini koyuyorlar vermemek istiyorlar, daha çok verilmesi isteniyor filan. Neticede bu sözleşme bu şekli ile ortaya çıktı. Tabi Neva Hocamızın dediği gibi Avrupa menşei İkinci Dünya Savaşı sonrası bir sözleşme, Daha çok Avrupa'daki mültecileri dikkate alıyor. Mültecilerin bireysel haklarını temel alıyor. Bir rejim olarak baktığımızda ve konferansın nihai kararına baktığımızda, evet coğrafi kısıtlama ve zaman kısıtlaması hakkını en başta tanım olarak vermek ile birlikte, dünyanın her yerinde ülkelerin bu mültecilere kapılarını açmasını ve yardım etmesini isteyen bir nihai karar var. Felsefesine baktığımızda baştan zaten çok kapsayıcı bir sözleşme

Dr. Derya Özkul: Sözleşmenin çok tartışılan konularından biri de mülteci statüsünün nasıl verildiği ile ilgili çok fazla detaylı bilgi vermemesi. Yani mülteci tanımını yapması fakat bunu hangi devlet kurumu, ya da uluslararası organizasyonu kim yapacak ve hangi süreçlerden geçerek yapması gerekiyor? Bu statü bireysel bazlı bir korkuya dayalı olarak mı verilmeli yoksa bir etnik, herhangi bir gruba dayalı olarak mı verilmeli? Bu konularda çok fazla detaya girmiyor, bundan dolayı da bu konuda birçok tartışma var. Bazı hukukçular diyorlar ki mesela bireysel olarak tanınmalı, bazıları da diyor hayır bu tanım aslında grup tanımını da içeriyor. Bunun ile ilgili böyle birçok tartışma var ve pratikte gördüğümüz ülkeler bunu farklı şekillerde yorumlamışlar ve bu statü belirleme sürecini kendi idare kurumlarına göre bir kuruma vermişler. Bazılarında BMMYK da içerisinde, bazıları da tamamen o devlete ait kurumlar, bazılarında da tamamen bağımız kurumlar, bazıları doğrudan içişleri bakanlığının altında vs. Yani dünyadaki pratiklerde büyük değişikliklerin olduğunu görüyoruz. Mülteci statüsü belirleme süreci Türkiye'de çok uzun bir süre BMMYK tarafından yapılıyordu, daha sonra yasa geçti ve daha sonra da Göç İdaresi kuruldu. Ve yavaş yavaş bu rolün Göç İdaresi tarafından

üstlenilmesine doğru bir yol izlendi. Fakat benim dışarıdan gözlemlediğim kadarıyla bu süreç biraz hızlı oldu. Diğer geçiş yapılan ülkeleri incelediğimizde Türkiye’de yaşanan sürecin göreceli olarak hızlı olduğunu, bir zaman çizelgesi yapılmadan, detaylı bir planlama yapılmadan gerçekleşti gibi görünüyor. Tabii bu gözlemim dışarıdan yapılmış bir gözlem. İçeriden nasıl tam olarak planlamayı yaptıklarını bilmiyorum. Biraz bu geçiş sürecinden biraz bahsetmek istiyorum. Şimdi BMMYK’nın genel bir görüşü tabii ki bu statü belirlemenin ülkeler tarafından yapılması. Bazen de devletlerin bu görevi üstlenelim ki mültecilere daha (ya da Türkiye’de şartlı mülteci statüsündeki insanlara) daha iyi bir koruma sağlayalım, onların geleceğini daha iyi kurmasını sağlayalım şeklinde değil de daha çok kontrol bizde olsun, bizim toprağımızda kimler var kimler yok bilelim, istediğimize verelim istediğimiz vermeyelim şeklinde bir yaklaşımları var. Kısacası bu yaklaşım her zaman korunmayı arttıracak şekilde olmayabiliyor. Sizce burada, Türkiye için soruyorum, Türkiye bu rolü BMMYK’dan göreceli olarak hızlı mı aldı? BMMYK, Türkiye devletini biraz daha zorlayabilir miydi? Daha hazır olmalısın, daha fazla eğitimden geçmeli, daha fazla çalışanın, daha çok iyi olmalı gibi. Kısacası daha çok zorlamalı mıydı yoksa vermek mi zorunda kaldı? Sizin bu konudaki görüşleriniz nelerdir?

Dr. Neva Övünç Öztürk: Tabii şunu söyleyeyim hani olgu olarak o dönemde ne konuşuldu ve nasıl bir uzlaşıyla bu sağlandı, bu konuda olguları ortaya koyabilecek ve kanıtlayabilecek bir bilgim yok. Ama hukuki açıdan bakacak olursak, çünkü statü belirleme aslında hukuki bir işlem, belki biraz yorum yapabilirim. Şimdi UNHCR’in, sözleşmenin de 35. maddesinden kaynaklanan, kendisinin de zaten tüzüğünden kaynaklanan devletleri asiste etme yükümlülüğü var. Aynı zamanda sözleşmenin yorumlanması ilişkin olarak da bir görevi var. Zaten bu konuda da çıkarmış olduğu bazı rehberler var. Bunlar hukukçular arasında da yorumlamada doğrudan etkili mi olacak, yardımcı kaynak mı olacak gibi tartışmalara da sebebiyet veriyor. Dolayısıyla UNHCR’in bir ülkedeki varlığı aslında biraz da o ülkeyle arasındaki uzlaşıya bağlı. Bu yüzden zaten UNHCR herhangi bir operasyon yapmak istediği zaman, faaliyet göstermek istediği zaman genelde bunu resmi bazı protokoller vasıtasıyla gerçekleştirmek durumunda. Nitekim buradan da kaynaklanarak bu asiste etme yükümlülüğü kapsamında 2018’e kadar paralel prosedür dediğimiz prosedür işliyordu; kişiler bir taraftan UNHCR’a başvurup mülteci belgesi alıyorlardı ama aynı zamanda idari makamlarda da değerlendirme yapıyorlardı. Şimdi bakacak olursak tabii UNHCR bu konuda zaten en deneyimli uluslararası organizasyon. Ama az önce de söylediğim gibi statü belirleme işlemi aslında bir hukuki işlem, Türk hukuku açısından bakacak olursak idari bir işlem. Dolayısıyla devletin başka mülhazalarla bu kontrolü sağlamak istemesi bir tarafa, yani daraltalım, hani daha az, şartlı mülteci alalım diye bir ideali varsa o ayrı bir şey ondan bahsetmiyorum. Ama ülkede hukuki makamların vermiş olduğu kararların denetlenebiliyor olması bir devlet içinde, her devletin aslında isteyebileceği bir şey. Şimdi UNHCR ve Türkiye idari makamları bağlamındaki o paralel prosedür dönemine baktığımız zaman UNHCR’in kararları Türk hukuku açısından hiçbir bağlayıcılık arz etmeyen kararlar. Ama o dönemdeki yine istatistiklere baktığımız zaman idari makamların verdiği kararlarda yüzde 98-99 civarında bir uyuşmanın da olduğunu görüyoruz ama tek başına bir UNHCR kararı bir idare mahkemesinde denetlenebilecek bir karar değil. O yüzden bir devletin kendisinin verdiği bir statünün, kendi yargı sistemi içinde de denetlenebiliyor olmasını arzu etmesi ve bunu üstlenmek istemesi kabul edilebilir. Ama Türkiye’nin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün çok genç bir kuruluş olması, Türkiye’nin bu konuda geçmiş göç deneyimine baktığımız zaman hep kısa süreli, yani kitlesel olan genelde grup halinde gelen ama işte çok Türkiye’ye yerleşmeye yönelik olmayan, hareketlenmelerin olması; bireysel statü belirleme konusunda çok deneyimli olmaması -ki bu geçmişe baktığımızda çok normal, yasaya da baktığımızda çok yeni aslında yasa- belki

UNHCR'dan faydalanmanın biraz daha devam ettirilmesi sonucuna vardırıbilir. Ama şunu da söylemekte fayda var bir UNHCR'ın paralel prosedüre devam etmiyor olması kapasite yönünde bir desteği vermediği anlamına gelmiyor. Bildiğim kadarıyla UNHCR hala özellikle statü belirleme noktasındaki eğitimlerine, eğitim faaliyetlerine çok yoğun bir şekilde Göç İdaresi ile iş birliği içerisinde devam ediyor. Dolayısıyla hala aslında UNHCR desteğini Türkiye alıyor çünkü bu bir kapasite meselesi, yani statü belirleme usüllerinin geliştirilmesi, bu konuda deneyimli personelin oluşturulması kapasite ile ilgili. Benim kendi fikrimi soracak olursanız ben belki biraz kademeli bir şekilde geçişin olmasını ve özellikle ihtisas mahkemelerinin kurulmuş olmasını, uzmanlaşmanın bir göstergesi ve çok büyük bir adımı olarak görüyorum ben. Mesela Kanada örneğinde de olduğu gibi bir uzmanlık mahkemesinin oluşturulmasını ve belki UNHCR'la doğrudan olan iş birliğinin daha sonra belki biraz daha azalarak devam etmesinin daha uygun olabileceğini düşünüyorum. Ama kontrolü alma konusunda hukukçu olarak haklı buluyorum; denetlenebilir olmasını ister devlet ve bir şekilde kendi kapasitesini geliştirmesi için de bu sorumluluğu üstlenmesi de gerekir bir noktada, bir vadede. Demek ki o vadeyi 2018 olarak gördüler ama kendi fikrim biraz daha uzmanlaşmanın sağlanması belki beklenebilirdi.

Dr. Derya Özkul: Peki Metin Hocam sizin de fikirlerinizi alayım bu konuda. Sizce neden Göç İdaresi 2018'de bu kararı alma kararını verdi ve bu karar sizce doğru muydu? Biraz daha beklenebilir miydi? Biraz daha yavaş bir geçiş olabilir miydi? Burada Neva Hocamın da söylediği gibi BMMYK bunu çok uzun süredir birçok farklı ülkede yaptığı için bu alanda çok farklı bilgi ve deneyimi var. Bu nedenle de Türkiye gibi çok büyük bir operasyonu yürütebiliyordu. Göç İdaresi nispeten çok daha genç bir kurum. Çalışanlar çok daha genç o kadar çok uzman kişi yok. Sizce doğru muydu bunun 2018'de geçirilmesi, biraz daha beklenebilir miydi?

Metin Çorabatır: Her şeyden önce ben hızlı olduğunu kabul etmiyorum çünkü Türkiye başından beri bu olayın içinde. 1962'de sözleşmeye taraf oluyor. Dolayısıyla bir göç ülkesi, bir mülteci, sığınma ülkesi. Onca yıldan sonra 2014'te yasanın yürürlüğe girmesi 2018'de de bu görevi üstlenmesi açısından baktığımızda tabii ki çok gecikmiş bir karar. Tarihi gelişmesine baktığımızda Türkiye bu coğrafi kısıtlama yüzünden bu işe fazla girmiyor. Türkiye'de yıllarca Avrupa dışından gelen göçmenleri, mültecileri, sığınmacıları önce geliyorlar gidiyorlar, Türkiye bir transit ülke olarak görülüyor. Zamanla özellikle İran-İrak Savaşı ile birlikte o insanların sayısı arttıkça UNCHR buradaki ofisini güçlendirmeye başlıyor, daha önceki dönemde Soğuk Savaş mültecileri var onları zaten önce bazı sivil toplum kuruluşları CARITAS gibi Roma'ya yolluyor, oradan da mülteci kabul edilirlse Amerika'ya, başka ülkelere yerleştiriliyor. Daha sonra işte İran İslam Devrimi ardından İran-İrak Savaşı bu sefer yeni bir profilli Türkiye'ye giderek artan sayıda getirdi. 91 göçü oldu Kuzey Irak'tan, Birinci Körfez Savaşının ardından ve Türk hükümeti orada birdenbire 1994 tarihli yönetmeliği çıkardı. Bu BM'ye de fazla danışılmadan yapılan bir şeydi. Neva Hocamızın söylediği paralel prosedür oralarda başladı "ben yapacağım" dedi, bu devletlerin hakkı. 51 Cenevre Sözleşmesi'nde şunu söyleyelim bu süreç tanımlanmıyor. Sadece mülteci olduğuna kanaat getirildikten sonraki hakları veriliyor. Bunun nasıl yapılacağına dair sözleşmede bir hüküm yok. Rejim olarak baktığımızda, uygulamada ve UNCHR'ın *Executive Comitee*'sinin geliştirdiği birtakım *guideline*'lerle gelişen bir sistem, mülteci statüsünün belirlenmesi. 1994 yönetmeliği ile birlikte devlet dedi ki "artık bundan sonra mülteci statüsü belirleme işlemi ben yapacağım." Fakat o dönemde devletin hiçbir kapasitesi yoktu. O döneme kadar tamamen UNHCR'a bırakılmıştı bu iş. Bu büyük bir krize neden oldu. Türkiye'nin öyle bir kapasitesi yoktu; o zaman Göç İdaresi yok, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün Yabancılar Dairesi bu işten sorumlu ve o arkadaşlar da ne bir menşei

ülke bilgi birikimine sahipler, ne diğer prosedürel bilgilere sahipler. Bu BM ile Türkiye arasında büyük bir krize yol açtı. Bir takım başka unsurları da vardı 94 yönetmeliğinin, sığınmaya beş gün içinde başvuramaz ise geri gönderilecek gibi. Daha sonra görüşmeler ile, müzakerelerle Neva Hocamızın söylediği bir şeye dönüştü, paralel prosedür başlamış oldu. Pratikte benim izlediğim kadarıyla, aslında yüzde 90 kararlar uyuyor dedi ya hocam, çünkü aslında pratikte kararları UNHCR veriyordu. Belki bir iki tane daha güvenlik boyutları olan vakalarda veya belli Kuzey Irak'tan gelen İranlılar gibi konularda itilaflar oldu. Ama bu yasanın yürürlüğe girmesine kadar hatta 2018'e devletin devralmasına kadar pratikte UNHCR'di bu işi yapan.

Peki nasıl gelişti? Birincisi burada Avrupa Birliği faktörü, Türkiye'nin tam üyelik sürecinin başlaması, 2005 Ulusal Eylem Planı var. Avrupa Birliği'nin tam üyelik için Türkiye'ye verdiği görevlerden birisi de sığınma sistemini Avrupa standartlarına çekmekti. Bu UNCHR için de güzel bir fırsattı, Türkiye giderek buradaki sorumluluklarını üstelenmesi için bir fırsat oldu. Büyük bir iş birliği, büyük bir çalışma, eğitim, kapasite oluşturma gibi çalışmalar oldu. Talihsizlik aslında bu Mülteci Statüsü Belirleme Prosedürü, RSD'nin verilme zamanı olgunlaştığı zaman, Türkiye'de yasanın hazırlandığı zaman hiç öngörülme bir Suriye krizi çıktı. Göç İdaresi teşkilatını 2014'te tamamladı ama Suriye göçü 2014'e geldiğinde yüz binleri aşmıştı. Bu gencecik yapı bununla baş etme gibi bir sorunla da karşılaştı. O açıdan baktığımızda, evet bir kapasite tam oluşmadı hala hocamızın dediği de gibi UNCHR'in eğitim, kapasite oluşturma, tercüman desteği, bir takım *guideline*'lerin çevirisi, pek çok faaliyet yapılıyor o genç arkadaşların eğitilmesi için. Ama dediğim gibi çok büyük bir nüfus Türkiye'de olduğu anda Türkiye bunu üstlendi.

Aslında kanunun, UNHCR'in da desteklediği şey bir an evvel RSD'nin Türk makamlarına geçirilmesi idi. Suriye krizinden önce bu yasanın yapılması 2000'lerin başına giden süreçte, Türkiye'deki UNHCR ofisi *process ettiği* sığınma taleplerini değerlendirdiği kişi sayısı ile çalıştırdığı eleman sayısı arasında bir orantısızlık vardı. UNHCR'in içinden veya dışından birçok insan hakları kuruluşları UNHCR'i çok az verimli bir örgüt, çok pahalı bir yapı olarak nitelendiriyorlar çünkü bunu fazla hızlandıramıyorsunuz, yani bir kişinin kaderini bir iki kişi onu dinleyerek yasalara, kurallara göre, prosedüre göre "sen mültecinin veya değilsin" diyor. Bunun sonucunda "değilsin" derse belki bu kişiyi ölüme yolluyorsunuz. Dolayısıyla bu çok insanlık ve uzmanlık isteyen bir şey. UNHCR bunu bir an evvel devretmek istedi, zaten 51 Cenevre Sözleşmesi'nde de asıl mültecileri koruyan ve onlara statü veren yapının devletler olması lazım. Ama 2018'e geldiğimizde de daha Suriye krizinin yol açtığı kargaşa ve yoğunluk sebebi ile RSD henüz oluşmamıştı, eksikliklerden birisi menşei ülke bilgi sistemi. Bu da çok iyi bir dil bilgisi, yurt dışındaki olayları çok iyi, özellikle mülteci üreten ülkelerdeki gelişmeleri çok yakından yabancı kaynaklarla izleme, değerlendirme işleri. Hala Türkiye'nin Türkçe olarak bir menşei ülke bilgi sistemi yok ve bu RSD'nin sağlam yapılması için de yeterli diğer veriler, araçlar henüz tam olarak oturmuş değil. Bunun içine mekân bile dahil, şimdi belki gelişti ama başlarda 2018'de dahi mülteci statüsünü belirleme mülakatının yapılacağı odaların, fiziksel mekanların bile yeterli olmadığını gördük. Bugün belki biraz daha gelişmiştir. O açıdan baktığımızda da evet hızlı bir geçiş oldu. Ama Türk hükümeti hem güvenlik açısından hem Avrupa Birliğine ve uluslararası mülteci rejime de taahhütleri bu şekildeydi. Yasanın amacı buydu.

Dr. Derya Özkul: Peki mülteci tanımından biraz bahsedelim. Yine 1951 dönemindeki konjonktür ile karşılaştırıyorum. O zamanki mülteci tanımı ile bugünkü, yani bugün daha doğrusu karşılaştığımız çatışmalardan kaçan insan profili arasında bir fark görüyoruz. O zaman daha çok doğrudan çatışmadan kaçan insan var iken, bugün daha fazla, daha doğrusu

daha farklı şiddet türlerinden kaçan insanları da görüyoruz. Mesela örneğin Afganistan'dan, Sudan'dan, Somali'den kaçan insanlar, her zaman doğrudan birebir kendilerine yönelik bir şiddetten değil, birebir bir etnik şiddetten değil belki ama yıllardır süre gelen savaşların etkisinden ve belki yıllardır doğrudan şu an bir savaş olmasa da o savaşların yarattığı ekonomik sorunlardan da kaçıyorlar. Şimdi burada tartışmalar yine ikiye ayrılıyor. Genellikle Kuzey ülkeleri diyor ki "bunlar ekonomik göçmendir mülteci değildir." UNCHR'ın bakışı bu açıdan biraz daha ilerici ve kapsamlı, aslında bu insanlar evet doğrudan birebir kendilerine yönelik bir histen dolayı kaçmıyorlar ama belki evet iş bulamadıkları için kaçıyorlar ama iş bulamama durumu da beş sene önce bu ülkede yaşanan savaş durumu ile ilgili. Sizce 1951 sözleşmesi bu tür farklı çatışmalara cevap verebiliyor mu? Farklı tür çatışmalardan doğan iltica durumlarına cevap verebiliyor mu?

Dr. Neva Övünç Öztürk: Şimdi şöyle söyleyeyim, bu soruya gelmeden önce bir önceki soruyla ilgili ufak bir hususun da altını çizmek istiyorum. Şimdi UNHCR ile birlikte RSD deneyiminin olması ve güçlendirilmesi, bir süre daha belki beraber yapılması üzerine konuştuk ama sadece UNCHR ile birlikte yapılması değil şu vadede Göç İdaresine geçmiş ise de statü belirleme prosedürleri gerçekten, belki bir hukukçunun çok keyifle çalışabileceği bir alan, ben kendi adıma söylüyorum, çünkü çok kompleks ve zor bir alan. Öyle olduğu için de bence bir an önce Türkiye'deki özellikle *academia*'da de mülteci hukuku alanındaki uzmanlaşmanın da ileri bir seviyeye getirilmesi gerekiyor. Bizde bu konuda da eksiklik var bunun da altını çiziyim. Statü belirleme prosedürlerinin UNCHR ile birlikte biraz daha yapılmış olması faydalı olur mu'dan ziyade daha gerçekçi bakarsak şu anda o olmuyor ama, şu anda elimizi de güçlendirmek için, Göç İdaresine kapasite desteği sağlamak için hem mahkemelerin bu alanda uzmanlaşmalarının sağlanması hem de akademinin destek vermesi de çok önemli, bunun da altını çiziyim.

Soruya gelecek olursak, şimdi baktığımız zaman belirttiğiniz hususlar yaygın şiddet, ayırım gözetmeyen şiddet durumları. Aslında sözleşme bir çerçeve sözleşme, 149 devletin taraf olduğu, yapılırken de çok taraflı sözleşme olarak yapılan bir düzenleme. Çok taraflı sözleşmelerde çerçeve nitelikte düzenlemeler olur ki her devlet o sözleşmede geçen ifadeleri yorumlarken, değerlendirirken veya onu bir usule tabi kılarken kendi hukukundaki sistemi kullansın. Dolayısıyla özellikle insan hakları sözleşmeleri, 51 sözleşmesinde olduğu gibi kullanılan ifadeler de bize ilk başta muğlak gibi gelebilir -ki öyle de olabilir- ama esnek dediğimiz terimler de kullanılır ki ileride meydana gelecek hususları da bunun içine dahil edebilmek mümkün olsun. Ama bazen bu esneklik tam tersi sonuçlar da doğurabiliyor. Bu uygulayıcıların ve özellikle mülteci koruması alanında siyasi mülahazalarla çok bağlantılı olan alanlarda kimi zaman o esneklik negatif bir hale de dönüşebiliyor. Yani devletler koruma sorumluluğunun aktarılması veya koruma sorumluluğunu kendi üzerlerinden atmaya çalışmakta bu esasa ilişkin statü belirlemedeki kriterlerin yorumlanmasını da bir araç olarak bazen kullanabiliyorlar. Örnek vereyim mesela iki birbirine komşu ülke Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada. Öncelikle mülteci tanımının içinde beş nedene dayanan, haklı nedenlere dayanan bir zulüm korkusu olması gerekiyor. Yani zulüm korkusu ile o beş neden arasına bir bağlantı olması gerekiyor. Amerika Birleşik Devletleri uygulamada o bağlantıyı zulmün aktörünün saiki üzerinden arıyor mesela. Bu bizim hukukta çok subjektif, çok zor tespit edilebileceğini düşündüğümüz bir şey. Öteki taraftan Kanada'ya baktığınızda çok daha liberal bir yorumlama kullanıyor. Buradan baktığımız zaman bir sığınmacı Kanada'ya gittiği zaman statüsü tanınabileceken, Amerika'ya gittiğinde sırf o bağlantının yorumlanmasına dayanarak tanınmaması söz konusu oluyor. Önemi vurgulamak için bunu belirttim. Yaygın şiddet meseleleri de böyle. Alında sözleşme, yaygın şiddet durumlarında hiçbir şekilde

uygulanamayacak diye bir yorum yapmak mümkün değil ama yaygın şiddet durumunda da o beş neden bağlı zulüm ihtimalini arıyor. Dolayısıyla eğer o beş nedene bağlılık bir şekilde ortaya konulamıyorsa -ki devletin o beş bağlılık kriterini nasıl yorumladığına da bağlı bu- o zaman bir statü tanıma söz konusu olmuyor.

Ayrıca da tabii bu dediğim gibi bu konuların yoruma açık olması ve bu konuların bir araç olarak kullanılmasıyla da bağlı. Mesela aslında teorisini anlatırken uluslararası korumanın hukuki çerçevede uluslararası koruma sorumluluğu tüm uluslararası topluma ait bir sorumluluk olduğunu anlatıyoruz. Bunun temelini indiğimiz zaman da çünkü insan hakları ile ilgilidir, temel hak ve özgürlüklerin tesis edilmesi yeniden tesisi ile alakalıdır ve temel hak ve özgürlüklerin tesisi noktasında da bizim *erga omnes* dediğimiz her uluslararası toplumun üyesinin menfaati bulunan bir durum söz konusu olduğu için, uluslararası koruma da bu şekilde her uluslararası toplumun üyesinin ilgilendirir diyoruz. Ve bir devlet, bir sığınmacıya mülteci statüsü tanıdığı zaman aslında bunu tüm uluslararası toplum adına yapmış oluyor. Ama gelin görün ki o zaman şunun ortaya çıkması lazım bu sözleşmenin yeknesak şeklinde yorumlanması lazım. Az önce verdiğim örnekte de olduğu gibi Amerika vermezken Kanada veriyor gibi bir durumun olmaması lazım. Bu konudaki benim bildiğim tek girişim Uluslararası Mülteci Hukuk Yargıçları Birliği diye bir oluşum var ve onlar karar paylaşarak vesaire yeknesaklaştırmaya çalışıyorlar, transnasyonal bir bakış açısı kurmaya çalışıyorlar ama başka türlü de yeknesaklık sağlanabilmesi çok mümkün değil. Bu noktada reform ihtiyacı gündeme geliyor; sözleşme artık acaba zamanın gerisinde mi kalıyor durumu söz konusu oluyor.

Ben de sözleşmenin ölü bir şey olduğunu düşünmüyorum, elbette sözleşmenin varlığı çok önemli. Ama sözleşmenin artık çağın birtakım özelliklerinin gerisinde kalmış olduğu ve bugün ortaya çıkan işte bu statü belirleme prosedüründe uygulanan o terimlerin yorumlanmasını bile bir dışsallaştırma aracı olarak kullanma eğilimlerine karşı gelebilecek, bu konuda sığınmacıyı güvence altına alabilecek araçlara sahip değil sözleşme ve bu sonradan gelişen bir şey. Yani 1951 tarihinde sözleşmenin oluşturulduğu döneme baktığımız zaman mültecilerin kahraman olarak karşılandığı bir dönemden bahsediyoruz, Doğu Bloku ve Batı arasındaki o kutuplaşma sebebi ile. Ama şu anda öyle değil. O dönemde bunlar belki hiç düşünülmedi. Zulüm kavramı kullanılırken esnek kavram olduğu için, içine dahil edilmesi için ya da belirli bir toplumsal gruba mensubiyet kavramı kullanılması, işte o *catch-all* denilen birçok şeyi kapsasın diye olumlu bir bakış açısıyla konuldu ama bugün bu esneklikler, uygulamadaki devletlerin farklı bakış açıları sebebi ile negatife eğilim gösteriyor. Peki bununla baş edilebilir mi ya da nasıl baş etmek gerekir diye düşünecek olursak. Bir kere sözleşmenin reformu imkânsız bence şu konjonktürde böyle bir şeyin olması mümkün değil. Bağlacı olmayan, küresel mutabakatlar vs., kaynaklarla acaba teşvik edilebilir mi korumanın sağlanması? Ben belki de hukukçu olduğum için, yanlış düşünüyor olabilirim, farklı disiplinlerden bakıldığında ama bunların hiçbir faydası olmayacağını düşünüyorum. Bağlayıcı olan bir sözleşme bile bugün güvenli üçüncü ülke uygulamaları gibi uygulamalarla boşluklarından faydalanılarak dolanıyorsa eğer ya da yorumlama yöntemi ile kullanılıyorsa bu belki *soft law* bile olmayacak uygulamaların hiçbir faydası olacağını sanıyorum. Burada yapılabilecek şey diğer insan hakları mekanizmalarının ve bağlayıcı mekanizmaların belki bu alana biraz daha eğilerek, bu alanın geliştirilmesine katkı sağlaması olabilir. Mesela Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin sığınmaya yönelik kararlarının daha ön açıcı ve o alana daha destek verici kararlar çıkarması belki fayda sağlayabilir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin yine bu yöndeki faaliyetleri. Nitekim mesela geri gönderme yasağı bağlamında yaygın şiddet ikincil korumaya giren bir durum olarak kabul ediliyor sözleşmede ama altında bir uluslararası hukuk prensibi olan geri gönderme yasağı var. Örneğin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin

ekonomik ve sosyal hakların ağır şekilde ihlali durumunda bunun da geri gönderme yasağı kapsamına girebileceği gibi 2016, 2019 yıllarında verdiği iki kararla gelişen bir içtihat fayda sağlayabilir ya da insan hakları komitesinin Teitiota, Yeni Zellanda kararı. O karar da o kişiye yönelik olumsuz bir sonuç çıktı ama, komite şunu söyledi "iklim sebebi ile oluşabilecek değişiklikler sonucu oluşan zararlar da belli kriterleri karşılamak kaydıyla geri gönderme yasağını harekete geçirebilir." Bana göre bunlar artık bir koruyucu şey getirebilir, sözleşmenin kendisi çağın izlenmesi noktasında doğrudan bir şey maalesef getirmiyor çünkü yoruma dayalı ve devletler de yorumu kendi konjonktürleri, siyasi bakış açıları çerçevesinde yapıyorlar. Ama ölü mü? Tabii ki değil yani iyi ki var sözleşme.

Dr. Derya Özkul: Metin Hocam sizin de fikirlerinizi alalım sizce sözleşme yeterli mi, devletler bunu nasıl kullanıyorlar? Örneğin Yunanistan bir karar aldı Türkiye'yi güvenli üçüncü ülke olarak tanımladığı için Türkiye'den gelen iltica taleplerini asla kabul etmeyeceğini söyledi. Yani Neva Hocamın da söylediği gibi ülkeler bunu kendi politik idareleri doğrultusunda yorumluyorlar. Sizce yeterli mi, yeterli değilse reform nasıl yapılmalı?

Metin Çorabatır: Şimdi 51'de çıkmış bir sözleşmeden bahsediyoruz. Tabii geniş bir *background*'u var ama 1951 yapımı ve o günkü konjonktüre göre insanların o konferanstaki ve onları destekleyen o zamanki dünya görüşünün vizyonu çerçevesinde yapılan bir sözleşme. Elbette bugün 2021 yılındayız, bugünkü birçok şeye tam cevap vermiyor. Ama sözleşme bir normlar bütünü, bir takım temel kuralları içeriyor. Dediğiniz gibi güvenli üçüncü bir ülke kavramı, Avrupa Birliği'nin bir takım kısıtlayıcı kararları ve benzer şeyleri neye göre yargılıyoruz? Bu sözleşmeye göre belirliyoruz. O açıdan bir norm kuran çok önemli bir belge. Bazıları diyor ki çöpe atılsın eskidi. Neva Hoca'nın da haklı olarak söylediği gibi bu günkü siyasi konjonktürde yeni bir sözleşmenin pratikte hiç imkânı yok. Bütün ülkeler en liberal Danimarka bile keserle bunun sağından solundan kesmeye çalışıyor, yükümlülüklerinden kurtulmaya çalışıyor. Dolayısıyla bir kere bu sözleşmenin el üstünde tutulması lazım ve pek çok konuya da bugün için cevap veriyor. Şimdi RSD'de ülkeler arasındaki farklılıklar vesaire oluyor tabii her ülkenin değişik yapıları var. Fakat şöyle de bakmak lazım bir de ortada UNHCR var, uluslararası hukuk kuralları var, içtihatlar var, bu konuda gerçekten çok uzman, hayatlarını vermiş öğretim üyeleri var. Bütün bunlar mahkeme kararları, içtihatlar, Birleşmiş Milletleri Genel Kurul kararları mesela bu kitle göçlerinde UNHCR'a yeni görev tanımları veriyor. Buna bir rejim olarak da bakmak lazım, o rejim de 51 Cenevre Sözleşmesi ve 67 Protokolünün etrafında örülen şeyler. İnsan hakları kararları, anlaşmalarının önemli bir kısmı özellikle bu ikiz anlaşmalar, bölgesel Avrupa Birliği İnsan Hakları Sözleşmeleri vs. 51'den sonra oluşmuş olmakla birlikte, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin oluşturduğu normları kuvvetlendirici ve tamamlayıcılar. Ama onların yerine geçen şeyler değil. Mesela Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi birtakım hakları genişletiyor ama söz konusu mülteciler olduğu zaman mültecilere değinmiyor, mültecileri dışarı çıkartabiliyor birçok haklar söz konusu olduğunda.

Dolayısıyla 51 Cenevre Sözleşmesi mülteci dediğimiz, tanımladığımız gruba en geniş hakların verilmesini öngören bir hukuk metni. Ona sahip çıkılması gerekiyor. Bunun için birtakım çabalar oluyor, 60'lı yıllarda mesela *territorial asylum*'ı daha iyi tanımlayalım deniyor çünkü sığınma hakkı var ama sığınmacı alma yükümlülüğü yok açık olarak 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde. İşte bu mülteciyi topraklarına alma hakkını daha net olarak koymak için yapılan bir konferans neticesiz olarak kaldı. Sadece daha önce yapılan bir deklarasyonla kaldı. Dolayısıyla bu sözleşme bugün de geçerli olan temel değerleri, mültecilerin insan olduğu, hatta herhangi bir ülke vatandaşının ötesinde birtakım korumaların altında olması gerektiğini gösteren bir sözleşme. O açıdan eskimesi bir yana şu anda eksikleri var bunlar bir rejim olarak

baktığımızda tamamlanıyor; Birleşmiş Milletlerin *guideline*'ları var, RSD'ler – her ülke kendi kafasına göre yapamıyor tabii, mesela işte Türk hükümeti başladı ama onu denetleyen şeyler var. Dolayısıyla bu gelişen, statik olmayan bir yapı ama bunun üzerinde örüntülendiği, olduğu asıl odak 1951 Cenevre Sözleşmesi ve onun belirlediği temel değerler.

Dr. Derya Özkul: Çok teşekkür ederim. Gerçekten sözleşmeyi değiştirmek değil belki de asıl siyasi dinamiklerin değişmesinin tartışılması gerekiyor. Çok teşekkür ederim ikinize de çok güzel bir söyleşi oldu.

EKLER

T. C. Resmî Gazete

Kuruluş tarihi : 7 Ekim 1336 - 1920

İdare ve şun işleri için Baskı ve Nispetî ve Müdevvemat Genel Müdürlüğüne müracaat olunur	5 EYLÜL 1961 SALI	Sayı : 10898
--	----------------------	--------------

5 EYLÜL 1961

(Resmî Gazete)

Sayı : 5927

İhtinat ifası da dâhil olmak üzere, idare ile tahhüdün tesviyesinden veya bu tasviye maksadıyla ihtiyatların tesvidinden sonra, aşağıdaki prensiplere müsteniden mevcutların tevziine dair bir plân üzerinde mutabakata varabilirler :

(a) Fon muvacehesinde borçlu durumda bulunan bir Fon üyesi, naziriyetini ıslah etmeden, tevziata iştirak kabul edilemez.

(b) Fon'un net aktifli imkân verdiği takdirde, Fon'un her üyesi, IV üncü maddeye tevfiğin ötediği meblağ, bu tevdiyin eda edildiği para ile veya bu mblânın değiline, tevzi tarihinde cari kambyo rayjeli üzerinden hesaplanmış, diğer ödevlerle, ifade edilen muadil bir meblağı dağıtma payı olarak alır. Fon'un net aktifli bu hisselerin tam olarak tevdiyesine imkân vermediği takdirde, muhtemel aşak bütün Fon üyeleri arasında aynı şekilde paylaşılır.

(c) Bu payların dağıtılmasından sonra kalan Fon'un net aktifli, her biri bir Fon üyesinin eliyedi bulduğunda hisse senetleri arzusu ile mütenasip olarak, bütün Fon üyeleri arasında tevzi edilir.

(d) Bu paylar, bazı Fon üyelerine diğer Fon üyelerine devri ile ödendiği takdirde, bu azalar, tevziat çerçevesinde tevdi edilen meblağ ile ilgili muamelelerin kambyo muamelelerinde derçip edilen usullere uygun olarak ifasını teminen, gerekli tedbirleri alacaklardır.

Madde — XV.

Nispetî hükümler

Kısm 1 — Teşkilâtın toplanması;
İşbu statü, Nazirler Komitesinin kuzmi bir anlaşmaya müsteniden aldığı bir karar ile kabul edilmiş ve Avrupa Komisyonu Genel Sekreteri, Fransız Temsilci ile bilimuhakat, işbu statüye uygun olarak Fonun tevzi edilmiş için muhtazir veya gayınamı teminli bilidimle tedbirli itihak edecek olan İdare Komitesini bir raporunu akdetmeye devret edecektir.

Kısm 2 — Muamelelerin tevladının tevliliği;
Özellikle, Fon'un muamelelere başlamaya hazır olduğu tarihi Fon üyelerine tevlil edecektir.

Kısm 3 — İttihak;
(a) Fon üyesi olmayan bir Avrupa Komisyonu İsmarı, Nazirler Komitesine hitabeden bir beyanat ile Fon'a itihak edebilir. Bu beyanat, İttihak eden Hükümetin işbu statüye kabul ettiğini ve bu Hükümetin, işbu statünün IV üncü maddesine tevfiğe, İdare Komitesi ile bilimuhakat tevzi edilen miktarda iştirak hisse senetini tahhüt ettiğini ifade etmelidir.

(b) IX üncü madde 1. kısm (e) fıkrasına tevfiğe, Fon'a itihak etmiş kabul edilmiş olan Avrupa Komisyonu üyesi olmayan her Hükümet, işbu Statüye kabul ettiğini, işbu Statünün IV üncü maddesine tevfiğe İdare Komitesi ile bilimuhakat tevzi edilen miktarda iştirak hisse senetini tahhüt ettiğini, işbu Statüden doğan bütün vesibelerini ifa edecek davama gelmek için muhtazir tevzi ile tedbirli itihak ettiğini ve İdare Komitesi tarafından tevzi edilen bütün itihak şartlarını yerine getirdiğini tevzi eden bir vesika, Avrupa Komisyonu Genel Sekreterine tevdi etmek suretiyle Fon'a itihak edebilir.

(c) Avrupa Komisyonu Genel Sekreteri, müteakiddin fıkralara tatbikati emlineşinden olarak, her İttihak beyanının ve İttihak vesikasının alınışını, Guvarnörüne ve Fonun azalarına tevlil edecektir.

Kısm 4 — İşbu Statünün tevfiği;
İşbu Statünün tevfiğini tamammın eden İdare Meclisinin her kararı, bir üyenin talebi üzerine, İdare Komitesine götürülebilir. İdare Komitesinin kararı vermesine lüzumsuz, Fon, guvencili olduğu ölçüde, İdare Meclisinin kararına müsteniden hareketle geçebilir.

Kısm 5 — Usulüne tevfiğe tasdik edilmiş suret;
Avrupa Komisyonu Genel Sekreteri, Avrupa Komisyonu Azalarına ve Fonun İttihak etmiş Avrupa Komisyonu üyesi olmayan, hükümetlere işbu Statünün usulüne tevfiğe tasdik edilmiş bir suretini gönderecektir.

Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukukî Durumuna dair Sözleşmenin onaylanması hakkında Kanun

Kanun No : 359

Kabul tarihi : 29/8/1961

Madde 1 — Cenevre'de, 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukukî Durumuna dair Sözleşme ile ilgili deklarasyonla birlikte onaylanmıştır.

Madde 2 — Mültecilerin Hukukî Durumuna dair Sözleşmenin 42 nci maddesinin bahsettiği imkânı uygun olarak, onaylama anında aşağıdaki itiraz kayıt kabul edilmiştir :

«Bu Sözleşmenin hiç bir hükümü, mülteciyo Türkiye'de TC'nin yukarıdaki kimselelerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz.»

Madde 3 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

2/9/1961

Deklarasyon

A) Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, meşhur Sözleşmenin 1 inci maddesinin (A) fıkrasında mevzu bahis 12 Mayıs 1948 ve 30 Haziran 1928 Anlaşmalarına Taraf değildir. Ayrıca, 30 Haziran 1928 Anlaşmasının şümülüne giren 150 kişi esasen 3527 sayılı Af Kanununun şümülüne girmekle, meşhur Anlaşmanın memleketimizin bakımında derçip ettiği husus ortadan kalkmıştır. Bu durum muvacehesinde, Cumhuriyet Hükümeti 28 Temmuz 1951 tarihli Sözleşmeyi yukarıdaki Anlaşmalardan müstakil olarak kabul etmektedir.

B) İşbu Sözleşmenin tahmil ettiği vesibeler bakımından Cumhuriyet Hükümeti, 1 inci maddesinin (B) fıkrasındaki «1 Ocak 1951 den önce Avrupa'da orreyan eden hâdiseler» ibaresini, «1 Ocak 1951 den önce Avrupa'da orreyan eden hâdiseler» şeklinde anlamaktadır.

C) Kısık Sözleşmenin 1 inci maddesinin «mülteci vasfını kaybeden mülteci» (C) fıkrasındaki «vatandaş» bulduğunda memleketin himayesinden kendi taleği ile tekrar istifade ederse, veya, vatandaşlığını kaybetkten sonra kendi arzusu ile tekrar itihak ederse ibaresini Cumhuriyet Hükümeti bu tafifade ve itihak keyfiyetinin zedene alınışının talebine değıl, aynı zamanda bahis konusu Devletin muvacehesinde bağlı bulduğunda şeklinde anlamaktadır.

Mültecilerin Hukukî Durumuna dair Sözleşme

BAŞLANGIÇ

Birleşmiş Milletler anlaşması ve 10 Aralık 1948 de Genel Kurul'un kabul olunan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin, insanları ana hüriyetlerinden ve insan haklarından, fark göstermekle, faydalanmaları esasını teşkil ettiğini nazarı itibara alın.

Birleşmiş Milletlerin, birçok defalar, mülteciilere karşı derin alakasını; bahar ve mülteciilerin ana hüriyetleri ile insan haklarını müdafin okulu kadar şümül bir şekilde kullandıklarını temine gayret ettiğini nazarı itibara alın.

Mülteciilerin hukukî durumuna dair evvelce imzalanmış mülteciilerarası Anlaşmaların tekrar tetkik ve tedvini ile bu Anlaşmaların tatbiki şahasını ve mülteciiler için sağladığı himayeyi yeni bir Anlaşma vasfıyla genişletmenin arzusu şayan olduğunu nazarı itibara alın.

İttihak hakları tamammın bizi memleketer için son derece ağır mülteci tevli edebileceğini ve mülteciilerin şümül ve mahiyeti Birleşmiş Milletlere kabul edilmiş bulunan meselelerin, bu takdirde, mülteciilerin iş birliği olmaksızın memnuniyete şayan bir surette halledilemeyeceğini nazarı itibara alın.

Bütün devletlerin, mülteci meselesinin içtim ve insan mahiyetini kabul ederek, bu meselelerin devletlerarasında bir gerginlik sebebi halinde alınması önlenmek için imkânları nispetinde ellerinden geleni yapmalarını temenni eden,

Birleşmiş Milletler Mülteciiler Yüksek Komitesinin, mülteciilerin himayesini temin eden mülteciilerarası sözleşmelerin tatbikata nazari eylemekle vazifeli olduğunu nazarı itibara alın, ve bu meseleyi hal için alınan tedbirlerin birbiri ile faydalı bir şekilde tevli hususuna devletler ile Yüksek Komiser arasındaki iş birliğine bağlı olduğunu kabul eden, Yüksek Akad Tarafarı aşağıdaki hususlarda mutabak kalmışlardır.

BÖLÜM - I

Genel hükümler

Madde — 1.

«Mülteci» tâbirinin tarif

A) İşbu Sözleşme bakımından «Mülteci» tâbirini aşağıda gösterilen şahıslara tatbik edilir :

Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ne Taraf Olduğu 5 Eylül 1961
Tarihine Ait Resmi Gazete

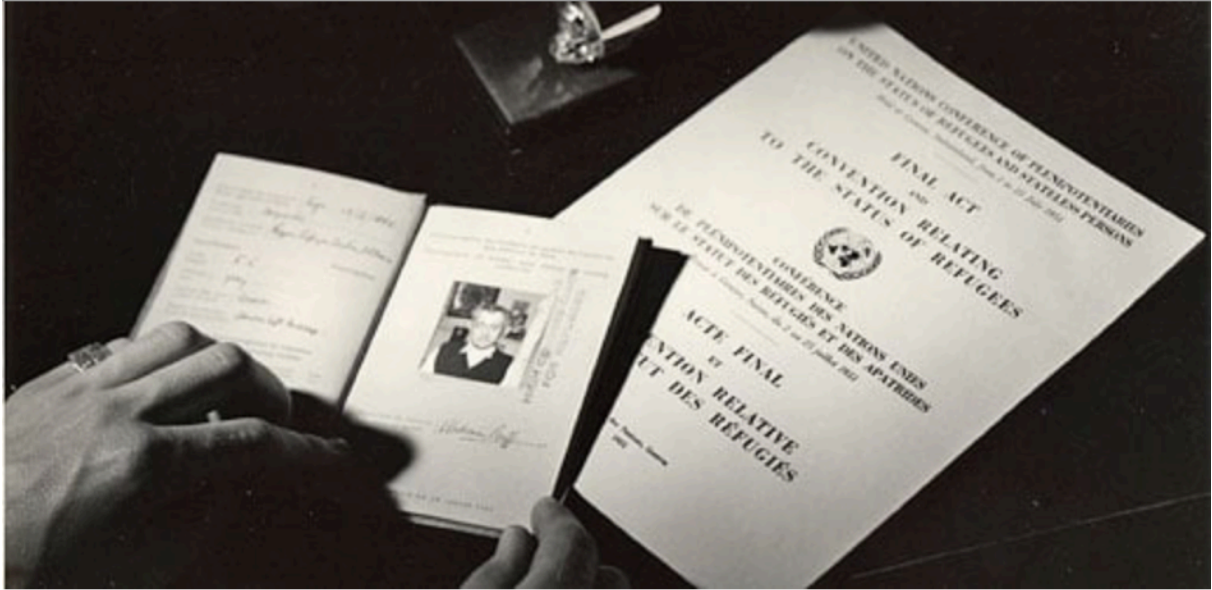
Yirmi birinci BM Genel Kurulu, BMMYK Raporuna İlişkin Üçüncü Komite Toplantısı, 1966 (Kaynak: [Birleşmiş Milletler](#))

Yirmi birinci BM Genel Kurulu, BMMYK Raporuna İlişkin Üçüncü Komite Toplantısı New York: Lübnan Temsilcisi Souad Tabarra (sol) ve Irak Temsilcisi B. Afnan (sağ) New York, 1966 (Kaynak: [Birleşmiş Milletler](#))

El Salvador'un 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne ve 67 Protokolüne Katılımı, 1983 (Kaynak: [Birleşmiş Milletler](#))

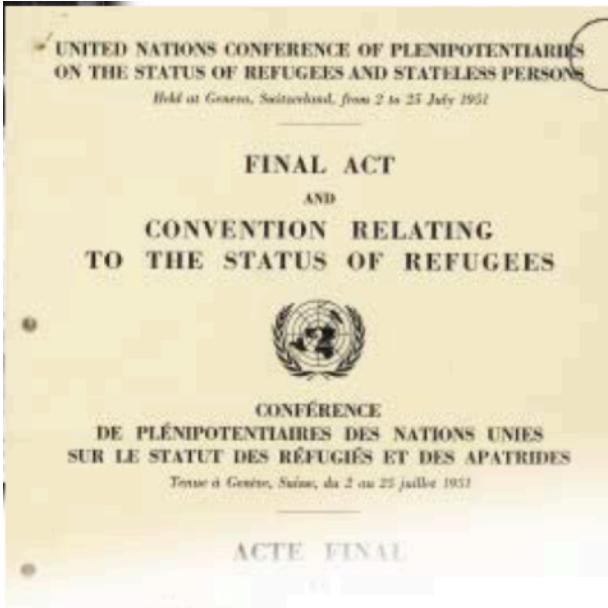
(Kaynak: UNHCR)

BM Mülteciler Yüksek Komiseri Sadruddin Ağa Khan (sağda) ve ABÖ (Afrika Birliği Örgütü) Genel Sekreteri Bay Diallo Telli, ABÖ Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Sözleşmesi'ni imzalarken. Cenevre, 1969 (Kaynak: UNHCR)

ABD'nin 1967 Mültecilerin Statüsüne Dair Protokolüne Katılımı, 1968 (Kaynak: [Birleşmiş Milletler](#))

(Kaynak: UNHCR)

Doğu Avrupa'dan gelen mülteciler, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'daki bir kampta. (Kaynak: UNHCR)

Uluslararası Mülteci Örgütü Almanya, Avusturya ve İtalya'daki kamplardan Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşen insanlara yardım ederken, 1951 (Kaynak: UNCHR)

MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜSÜNE İLİŞKİN SÖZLEŞME

BAŞLANGIÇ

Yüksek İmzacı Taraflar,

Birleşmiş Milletler Antlaşması ve 10 Aralık 1948'de Genel Kurul'ca kabul olunan İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin, insanların ana hürriyetlerden ve insan haklarından, fark gözetmeksizin faydalanmaları ilkesini teyit ettiğini dikkate alarak,

Birleşmiş Milletler'in, birçok defa, mültecilere karşı derin ilgisini ortaya koyduğunu ve mültecilerin temel hürriyetleri ile insan haklarını mümkün olduğu kadar kapsamlı bir şekilde kullanmalarını sağlamaya çaba gösterdiğini dikkate alarak,

Mültecilerin hukuki durumuna ilişkin daha önce imzalanan milletlerarası antlaşmaların tekrar gözden geçirilmesi ve bir araya getirilmesinin, bu antlaşmaların alanının ve bunların mülteciler için sağladığı himayenin yeni bir antlaşma yoluyla genişletilmesinin arzu edilir olduğunu dikkate alarak,

Sığınma hakkını tanımanın, bazı ülkelere son derece ağır yük yükleyebileceğini ve uluslararası kapsamı ile niteliği Birleşmiş Milletler'ce kabul edilmiş bulunan bir sorunun, uluslararası iş birliği olmaksızın tatmin edici bir şekilde çözümlenemeyeceğini dikkate alarak,

Bütün Devletlerin, mülteci sorununun toplumsal ve insani yönlerini kabul ederek, bu sorunun devletler arasında bir gerginlik sebebi halini almasını önlemek için olanakları ölçüsünde ellerinden geleni yapmalarını arzuladığını ifade ederek,

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri'nin, mültecilerin korunmasını sağlayan uluslararası sözleşmelerin uygulanmasına nezaret etmekle görevli olduğunu kaydederek ve bu sorunu çözmek için alınan önlemlerin birbiri ile verimli uyumunun, Devletler ile Yüksek Komiser arasındaki iş birliğine bağlı olduğunu kabul ederek,

Aşağıdaki konularda anlaşmışlardır:

I. BÖLÜM

Genel Hükümler

1. Madde

A. İşbu Sözleşme'nin amaçları bakımından "mülteci" kavramı:

(1) 12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Düzenlemeleri veya 28 Ekim 1933 ve 10 Şubat 1938 Sözleşmeleri, 14 Eylül 1939 Protokolü ya da Uluslararası Mülteci Örgütü Tüzüğü'ne göre mülteci sayılan;

Uluslararası Mülteci Örgütü tarafından, faaliyette bulunduğu dönem içinde alınmış mülteci sıfatını vermeme kararları, bu bölümün 2. fıkrasındaki koşullara sahip olan kimselere mülteci sıfatının verilmesine engel değildir;

(2) 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle , yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.

Birden fazla tabiiyeti olan bir kişi hakkındaki "vatandaşı olduğu ülke" ifadesi, tabiiyetini haiz olduğu ülkelerden her birini kasteder ve bir kişi, haklı bir sebebe dayalı bir korku olmaksızın, vatandaşı olduğu ülkelerden birinin korumasından yararlanmıyorsa, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından mahrum sayılmayacaktır.

B.(1) İşbu Sözleşme'nin amaçları bakımından kısım A, Madde 1'deki "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ifadesi, ya,

(a) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar"; veya, (b) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" anlamında anlaşılacak ve her Taraf Devlet bu Sözleşme'yi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşme'ye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır.

(2) (a) şıkkını kabul eden her Taraf Devlet, herhangi bir zamanda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir notla, (b) şıkkını kabul ettiğini duyurarak yükümlülüklerini genişletebilir.

C. Yukarıdaki kısım A'da belirtilen hükümlerin kapsamına giren her kişi eğer:

(1) Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteği ile tekrar yararlanırsa; veya

(2) Vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi arzusu ile tekrar kazanırsa; veya

(3) Yeni bir vatandaşlık kazanmışsa ve vatandaşlığını yeni kazandığı ülkenin himayesinden yararlanıyorsa; veya

(4) Kendi arzusu ile terk ettiği veya zulüm korkusu ile dışında bulunduğu ülkeye kendi arzusu ile, tekrar yerleşmek üzere dönmüşse; veya

(5) Mülteci tanınmasını sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaktan sakınmaya artık devam edemezse;

İşbu fıkra, vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden yararlanmayı reddetmek için önceden geçerli zulme ait haklı sebepler ileri sürebilen, bu maddenin A(1) Kısmı'nın kapsamına giren bir mülteciye tatbik olunmayacaktır;

(6) Tabiiyetsiz olup da, mülteci tanınmasını yol açan koşullar ortadan kalktığı için, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönebilecek durumda ise;

Ancak işbu fıkra, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönmeyi reddetmek için önceden maruz kaldığı zulme bağlı haklı sebepler ileri sürebilen, bu maddenin A(1) kısmının kapsamına giren bir mülteciye uygulanmayacaktır.

Bu kişiye, işbu Sözleşme'nin uygulanması sona erecektir.

D. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği dışında, diğer bir Birleşmiş Milletler organı veya örgütünden halen koruma veya yardım gören kimselere uygulanmayacaktır.

Durumları, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun konuyla ilgili uygun kararları çerçevesinde kesin olarak halledilmeden, yararlandıkları bu tür koruma veya yardımlar herhangi bir sebeple sona eren kişiler, işbu Sözleşme'den tamamen yararlanırlar.

E. Bu Sözleşme, ikamet ettiği ülkenin yetkili makamlarınca o ülke vatandaşlığına sahip olanların sahip buldukları hak ve yükümlülüklerle sahip sayılan bir kişiye uygulanmayacaktır.

F. Bu Sözleşme hükümleri:

(a) barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi suçlar için hükümler koyan uluslararası belgelerde tanımlanan bir suç işlediğine;

(b) mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında ağır bir siyasi olmayan suç işlediğine;

(c) Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna;

dair hakkında ciddi kanaat mevcut olan bir kişi hakkında uygulanmayacaktır.

2. Madde

Her mültecinin, bulunduğu ülkeye karşı, özellikle yasalara, yönetmeliklere ve kamu düzenini için alınan önlemlere uymayı öngören yükümlülükleri vardır.

3. Madde

Taraf Devletler, bu Sözleşme hükümlerini mültecilere, ırk, din veya geldikleri ülke bakımından ayırım yapmadan uygulayacaklardır.

4. Madde

Taraf Devletler, ülkelerindeki mültecilere, dini vecibelerini yerine getirme hürriyeti ve çocuklarının dini eğitim hürriyeti bakımından, en az vatandaşlara uyguladıkları muamele kadar uygun muamele uygulayacaklardır.

5. Madde

Bu Sözleşme'nin hiçbir hükmü, bir Taraf Devlet tarafından mültecilere bu Sözleşme dışında sağlanan diğer hakları ve çıkarları ihlal etmez.

6. Madde

Bu Sözleşme bakımından "aynı şartlarla" kavramı, belli bir kimsenin, söz konusu bir haktan yararlanabilmesi için, özellikleri açısından bir mültecinin yerine getiremeyecekleri dışında, mülteci olmasaydı belli bir hakkı kullanmak için yerine getirmesi gereken bütün şartları (geçici yahut daimi ikamet süresine ve şartlarına ait olanlar dahil), kendisinin yerine getirmesi anlamını ima eder.

7. Madde

1. Bu Sözleşme'nin daha uygun hükümler içerdiği durumlar hariç tutulmak koşuluyla, her Taraf Devlet, mültecilere, genel olarak yabancılara uyguladığı muameleyi uygulayacaktır.

2. Bütün mülteciler, Taraf Devletlerin topraklarında üç yıl ikametten sonra kanuni mütekabiliyet şartından muafiyet kazanacaklardır.

3. Her Taraf Devlet, bu Sözleşme kendisi hakkında yürürlüğe girdiği tarihte mültecilerin, mütekabiliyet şartı olmadan yararlanabilecekleri hakları ve çıkarları kendilerine tanımaya devam edecektir.

4. Taraf Devletler, mütekabiliyet şartının bulunmaması halinde, mültecilere 2. ve 3. fıkralara göre yararlanabilecekleri haklardan ve çıkarlardan başka hak ve çıkarlar sağlamak imkanlarını ve 2. ve 3. fıkralarda belirtilen şartlara sahip olmayan mültecileri mütekabil muamele muafiyetinden istifade ettirmek imkanını uygun biçimde dikkate alacaklardır.

5. Yukarıdaki 2. ve 3. fıkralar hükümleri, gerek bu Sözleşme'nin 13, 18, 19, 21 ve 22. maddelerinde belirtilen haklara ve çıkarlara, gerekse bu Sözleşme'de belirtilmeyen haklara ve çıkarlara uygulanır.

8. Madde

Yabancı bir Devlet vatandaşlarının kişiliklerinin, mallarının veya menfaatlerinin aleyhinde uygulanabilecek istisnai tedbirler bakımından Taraf Devletler, bu gibi tedbirleri, söz konusu yabancı devletin resmen vatandaşı olan bir mülteciye, sırf bu vatandaşlığına dayanarak uygulamayacaklardır. Bu maddede ifade olunan

genel ilkeyi mevzuatlarına göre tatbik edemeyen Taraf Devletler bu gibi mültecilere uygun hallerde muafiyet tanıyacaktırlar.

9. Madde

İşbu Sözleşme'nin hiçbir hükmü, bir Taraf Devletin, savaş zamanında veya diğer vahim ve özel hallerde, belli bir kimse hakkında, bu kimsenin gerçekte bir mülteci olduğu ve kendisiyle ilgili söz konusu tedbirlerin, bu devletin milli güvenliği açısından devamının gerektiği tespit edilinceye kadar, milli güvenliği için elzem saydığı tedbirleri geçici olarak almasını engellemeyecektir.

10. Madde

1. Bir mülteci, İkinci Dünya Savaşı sırasında sürgün edilerek bir Taraf Devletin ülkesine götürülmüş olup burada ikamet etmekte ise, bu mecburi ikamet süresi, bu ülkedeki kanuni ikamet süresi sayılacaktır.

2. Bir mülteci, İkinci Dünya Savaşı sırasında bir Taraf Devletin ülkesinden sürgün edilip bu Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden önce sürekli ikamet amacı ile oraya dönmüş ise, sürgünden önceki ve sonraki süreler, hangi amaçla olursa olsun kesintisiz ikametın şart koşulduğu durumlar için, kesintisiz tek bir ikamet süresi sayılacaktır.

11. Madde

Bir Taraf Devlet, kendi bayrağını taşıyan bir geminin mürettebatı arasında düzenli bir şekilde çalışan mülteciler varsa, bu kişilerin ülkesinde yerleşmelerine ve özellikle bir başka ülkeye yerleşmelerini kolaylaştırmak üzere kendilerine seyahat belgeleri vermeye, ya da geçici olarak topraklarına girmelerine sıcak bakacaktır.

II. BÖLÜM

Hukuki Statü

12. Madde

1. Her mültecinin bireysel statüsü, daimi ikametgahının bulunduğu ülkenin yasalarına veya eğer daimi ikametgahı yoksa, bulunduğu ülkenin yasalarına tabidir.

2. Mültecinin önceden kazandığı ve bireysel statüsüyle ilgili haklara, özellikle evliliğe bağlı haklara, her Taraf Devlet tarafından, gerekirse bu devletin yasalarının gösterdiği koşulları yerine getirmek kaydıyla, söz konusu hakkın, kişi mülteci olmasaydı o devletin yasalarınca tanınacak haklar arasında bulunması durumunda, saygı gösterilecektir.

13. Madde

Taraf Devletler, menkul ve gayrimenkul mülkiyet edinme ile buna bağlı diğer hakları, menkul ve gayrimenkul mülkiyete ait kira ve diğer sözleşmelerle ilgili hakları, her mülteciye, mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı koşullardaki yabancılara sağlanandan daha az müsait olmayan bir şekilde uygulayacaktır.

14. Madde

Buluşlar, desenler, modeller, ticari markalar, ticari unvanlar gibi sınai mülkiyet haklarıyla, edebi, artistik ve ilmi çalışmalarla ilgili haklarının korunmasıyla ilgili olarak, her mülteci, sürekli ikametgahının bulunduğu ülkede, bu ülkenin kendi vatandaşlarına sağladığı korumanın aynısından yararlanacaktır.

Mülteci, bir başka Taraf Devletin toprağındaiken, bu ülkede, sürekli ikametgahının bulunduğu ülkenin vatandaşlarına sağlanan korumadan yararlanacaktır.

15. Madde

Taraf Devletler, yasal olarak ülkelerinde ikamet eden mültecilere, siyasi amaç ve kar amacı taşımayan dernekler ile meslek sendikaları bakımından, aynı koşullar içindeki başka bir ülkenin vatandaşlarına tanıdıkları en müsait muameleyi uygulayacaklardır.

16. Madde

1. Her mülteci, bütün Taraf Devletler'in toprakları üzerindeki hukuk mahkemelerine serbestçe ve kolayca başvurabilecektir.

2. Her mülteci, sürekli ikametgahının bulunduğu Taraf Devlette, adli yardım ve teminat akçesinden muafiyet dahil, mahkemelere müracaat bakımından vatandaş gibi muamele görecektir.

3. Her mülteci, sürekli ikametgahının bulunduğu ülkenin dışındaki Taraf Devletlerde, o ülkelerin vatandaşlarına 2. fıkrada bahsedilen konular hakkında yapılan muamelenin aynısından istifade edecektir.

III. BÖLÜM

Gelir Getirici İşler

17. Madde

1. Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden her mülteciye, ücretli bir meslekte çalışmak hakkı bakımından, aynı şartlar içinde yabancı bir memleketin vatandaşına uyguladıkları en müsait muameleyi uygulayacaklardır.

2. Her halde ulusal işgücü piyasasını korumak amacıyla, yabancılara veya yabancıların çalıştırılmalarına konan sınırlama tedbirleri, bu Sözleşme'nin, ilgili Taraf Devlette yürürlüğe girdiği tarihte söz konusu tedbirlerden muaf tutulan veya aşağıdaki koşullardan birine sahip olan mültecilere uygulanmayacaktır:

(a) Ülkede üç yıl ikamet etmiş olmak;

(b) İkamet ettiği ülkenin vatandaşı olan bir kimse ile evli bulunmak.

Eşini terk etmiş olan bir mülteci bu hükümden istifadeyi iddia edemeyebilir;

(c) İkamet ettiği ülkenin vatandaşlığını taşıyan bir veya daha fazla çocuğu olmak.

3. Taraf Devletler, ücretli mesleklerde çalışmak bakımından bütün mültecilerin ve özellikle ülkelere, bir işçi bulma programına yahut göçmen getirme planına göre girmiş olan mültecilerin haklarını, vatandaşlarına tanıdıkları çalışma haklarıyla aynı noktaya getirme konusuna sıcak bakacaklardır.

18. Madde

Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, tarım, sanayi, küçük sanatlar ile ticaret sahalarında kendi işyerlerini açmak ve sanayi, ticari şirketler kurmak haklarıyla ilgili olarak, mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı şartlardaki yabancılara tanıdıklarından daha az müsait olmayan muameleyi uygulayacaklardır.

19. Madde

1. Her Taraf Devlet, ülkesinde yasal olarak ikamet eden ve bu Devletin yetkili makamlarınca tanınan diplomalara sahip olup bir ihtisas mesleğini icra etmek isteyen mültecilere, mümkün olduğu kadar müsait ve her halde aynı şartlar içindeki tüm yabancılara sağlanandan daha az müsait olmayan şekilde muamele uygulayacaktır.

2. Taraf Devletler, bu gibi mültecilerin, anavatanları dışında, uluslararası ilişkilerini yürüttükleri ülkelere yerleşmelerini temin için, kanunlarına ve anayasalarına göre ellerinden gelen çabayı göstereceklerdir.

IV. BÖLÜM

Sosyal Durum

20. Madde

Bütün nüfusun tabi olduğu ve nadir bulunan maddelerin genel dağıtımını düzenleyen bir vesika usulün mevcut bulunduğu hallerde, mültecilere vatandaşlar gibi muamele edilecektir.

21. Madde

Taraf Devletler, konut edinme bakımından, bu konu yasalar ve yönetmeliklerle düzenlendiği ya da kamu makamlarının kontrolüne tabi olduğu oranda, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, her halde genel olarak aynı şartlar altındaki yabancılara uygulanandan daha az olmayacak biçimde, mümkün olduğu kadar müsait bir muamele sağlayacaklardır.

22. Madde

1. Taraf Devletler, mültecilere, temel eğitim konusunda, vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır.

2. Taraf Devletler, mültecilere, temel eğitimin dışındaki eğitim konusunda ve özellikle çalışmalardan yararlanma, yabancı ülke okullarından alınmış eğitim sertifikalarının, üniversite diplomalarının ve derecelerinin tanınması, harç ve resimlerden muafiyet ve eğitim bursları alanlarında mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı şartlar içindeki yabancılara tanınanlardan daha az müsait olmayan şekilde muamele edeceklerdir.

23. Madde

Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, sosyal yardım ve iane konularında vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır.

24. Madde

1. Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, aşağıdaki konularda, vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır:

(a) Yasalarla düzenlendiği veya idari makamların yetkisine tabi oldukları ölçüde: maaşın bir parçası olduğu durumlarda aile yardımları, çalışma saatine göre başı ücret, fazla mesai ödemeleri, ücretli tatiller, eve iş götürmeye sınırlamalar, en az çalışma yaşı, çiraklık ve mesleki eğitim, kadınların ve gençlerin çalışması ve toplu ücret görüşmelerinden yararlanma;

(b) Sosyal güvenlik (iş kazaları, meslek hastalıkları, analık, hastalık, sakatlık, yaşlılık, ölüm, işsizlik, ailevi yükümlülükler ile, ulusal yasalara ve yönetmeliklere göre bir sosyal güvenlik programının kapsamına giren her hangi bir olağanüstü durum), aşağıdaki sınırlamalara tabidir:

(i) Kazanılmış hakların ve kazanılmak üzere olan hakların korunması için uygun düzenlemeler mevcut olabilir;

(ii) Tamamen devlet fonlarından karşılanan ödenekler veya ödenek bölümleri ile, normal bir emeklilik ödeneği için lüzumlu aidat koşullarını yerine getirmemiş kişilere yapılan yardımlar konusunda, ikamet edilen ülkenin ulusal yasaları ve yönetmelikleri hükümler içerebilir.

2. Bir mültecinin, bir iş kazası veya bir meslek hastalığı sonucunda ölümden doğacak tazminat haklarına, hak sahibinin, Taraf Devletin toprakları dışında ikamet etmesi yüzünden zarar gelmeyecektir.

3. Taraf Devletler, sosyal güvenlik konusundaki kazanılmış haklar veya kazanılmak üzere olan haklarla ilgili olarak, aralarında imzaladıkları, ya da gelecekte aralarında imzalayacakları antlaşmaların sağlayacağı faydalardan, yalnızca ülke vatandaşlarında aranan şartların aranması kaydıyla, mültecileri de yarandıracaklardır.

4. Taraf Devletler, taraf olmayan Devletler ile aralarında, yürürlükte bulunan veya herhangi bir zamanda yürürlüğe girecek olan, bunlara benzer antlaşmaların sağlayacağı faydalardan, mültecileri de, mümkün olduğu ölçüde yararlandırmak imkanlarını araştırmaya sıcak bakacaklardır.

V. BÖLÜM

Idari Önlemler

25. Madde

1. Bir mültecinin, bir hakkı kullanması için normal koşullarda yabancı bir ülkenin yetkililerinin yardımına ihtiyaç duyduğu, ama böyle bir yardımdan yararlanamadığı durumlarda, topraklarında ikamet ettiği Taraf Devletler, mülteciye, söz konusu yardımın kendi makamlarınca veya uluslararası bir makam tarafından yapılmasını sağlayacaklardır.

2. Birinci fıkrada bahsedilen makam veya makamlar, normal koşullarda bir yabancıya, o kişinin kendi ülkesinin ulusal makamları tarafından veya onların

aracılığı ile sağlanabilecek belgeleri ya da sertifikaları, mültecilere sağlayacaklardır veya denetimleri altında sağlatacaklardır.

3. Bu yolla sağlanan belgeler veya sertifikalar, yabancılara kendi ulusal makamları tarafından veya onların aracılığıyla ile verilen resmi belgeler gibi kabul edileceklerdir ve aksi kanıtlanmadıkça geçerli sayılacaklardır.

4. Bu maddede bahsedilen hizmetler karşılığında, muhtaç kişilere sağlanabilen ayrıcalıklı uygulamalar saklı kalmak koşuluyla, ücret alınabilir ama bu tür ücretler makul ölçüde ve benzer hizmetler için vatandaşlardan alınan harçlarla orantılı olacaktır.

5. Bu madde hükümleri hiç bir suretle 27 ve 28. maddeleri ihlal etmez.

26. Madde

Her Taraf Devlet, ülkesinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, genel olarak aynı koşullardaki yabancılara yönetmeliklerce sağlanan, toprakları üzerinde ikamet edeceği yeri seçme ve özgürce seyahat etme hakkını tanıyacaktır.

27. Madde

Taraf Devletler, ülkelerinde bulunan ve geçerli bir seyahat belgesine sahip olmayan her mülteciye kimlik kartı çıkartacaklardır.

28. Madde

1. Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, ulusal güvenlikleri veya kamu düzenleri ile ilgili engelleyici ciddi sebepler bulunmadıkça, kendi toprakları dışında seyahatlerini temin edecek seyahat belgeleri vereceklerdir ve bu belgelere, bu Sözleşme'nin Cetvel'indeki hükümler uygulanacaktır. Taraf Devletler, bu tür bir belgeyi, ülkelerinde bulunan her hangi bir mülteciye verebilirler; kendi topraklarında bulunan ve yasal olarak ikamet ettikleri ülkeden bir seyahat belgesi almak imkanından mahrum olan mültecilere bu tür bir belge vermeye özellikle sıcak bakacaklardır.

2. Önceden yapılmış uluslararası antlaşmalar çerçevesinde, o antlaşmalara taraf olan Devletler tarafından mültecilere verilmiş seyahat belgeleri, Taraf Devletlerce tanınacaktır ve bu maddeye göre düzenlenmiş gibi muamele görecektir.

29. Madde

1. Taraf Devletler, mültecilere, her ne isimle olursa olsun, benzer koşullarda vatandaşlarına uyguladıklarından veya uygulayabileceklerinden farklı ya da daha yüksek resim, harç ve vergi uygulamayacaklardır.

2. Yukarıdaki fıkra hükümleri, kimlik kartları da dahil, yabancılara verilecek idari belgeler hakkındaki harçlara ait yasa ve yönetmelik hükümlerinin mültecilere uygulanmasına engel değildir.

30. Madde

1. Her Taraf Devlet, kendi yasa ve yönetmeliklerine uygun olarak, mültecilerin, topraklarına getirdikleri değerli varlıkları, yerleşmek üzere kabul edildikleri bir başka ülkeye nakletmelerine izin verecektir.

2. Her Taraf Devlet, yerleşmek üzere kabul edildikleri bir başka ülkeye yerleşmeleri için gerekli olan her hangi değerli varlığı nakletmek amacıyla mültecilerin yapacakları izin başvurusunu, sıcağın bir biçimde inceleyecektir.

31. Madde

1. Taraf Devletler, hayatlarının veya özgürlüklerinin, madde 1'de gösterilen şekilde tehdit altında bulunduğu bir ülkeden doğrudan gelerek izinsizce kendi topraklarına giren veya bu topraklarda bulunan mültecilere, gecikmeden yetkili makamlara başvurarak yasadışı girişlerinin veya bulunuşlarının geçerli nedenlerini göstermeleri koşuluyla, yasadışı yollardan girişleri veya bulunuşlarından dolayı ceza vermeyeceklerdir.

2. Taraf Devletler, bu mültecilerin hareketlerine gerekli olanların dışında kısıtlama uygulamayacaklardır ve bu kısıtlamalar ancak, ülkedeki statüleri belirleninceye veya bir başka ülkeye kabulleri sağlanıncaya kadar uygulanacaktır. Taraf Devletler, bu mültecilerin diğer bir ülkeye kabullerini sağlamak için makul bir süre ve gerekli bütün kolaylıkları sağlarlar.

32. Madde

1. Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak bulunan bir mülteciyi, ulusal güvenlik veya kamu düzeni ile ilgili sebepler dışında sınır dışı edemeyeceklerdir.

2. Böyle bir mültecinin sınır dışı edilmesi, ancak ilgili yasal sürece göre alınmış bir karara uygun olabilir. Zorunlu ulusal güvenlik nedenlerinin, aksine bir uygulamayı gerekli kıldığı haller dışında, mültecinin, durumunu açıklaması için delil sunmasına, temyiz etmesine, bu amaçla yetkili bir makamın ya da, yetkili makamın özel olarak atayacağı bir kişinin veya kişilerin önünde temsil edilmesine izin verilecektir.

3. Taraf Devletler bu gibi bir mülteciye, diğer bir ülkeye yasal olarak kabulünü sağlayabilmesi için makul bir süre tanıyacaklardır. Taraf Devletler, bu süre içinde, gerekli gördükleri işleriyle ilgili her hangi bir önlemi alma hakkını saklı tutarlar.

33. Madde

1. Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında

olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade ("refouler") etmeyecektir.

2. Bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümlü mahkum olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez.

34. Madde

Taraf Devletler, mültecileri özümlemeyi ve vatandaşlığa almayı her türlü imkan ölçüsünde kolaylaştıracaklardır. Vatandaşlığa alma işlemlerini çabuklaştırmaya ve bu işlemlerin masraf ve resimlerini her türlü imkan ölçüsünde azaltmaya özel çaba göstereceklerdir.

VI. BÖLÜM

Uygulamaya Yönelik Geçici Hükümler

35. Madde

1. Taraf Devletler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği veya onun görevini devralacak diğer her hangi bir Birleşmiş Milletler kuruluşu ile, görevini yerine getirirken işbirliği yapmayı ve özellikle onların işbu Sözleşme hükümlerinin uygulanmasına nezaret etme görevini kolaylaştırmayı taahhüt ederler.

2. Taraf Devletler, Yüksek Komiserliği'nin veya onun görevini devralacak her hangi bir Birleşmiş Milletler kuruluşunun, Birleşmiş Milletler'in yetkili organlarına rapor vermesini için, aşağıdaki konular hakkında isteyeceği bilgileri ve istatistikleri uygun bir şekilde vermeyi taahhüt ederler:

- (a) Mültecilerin içinde buldukları durum,
- (b) Bu Sözleşme'nin uygulanması ve
- (c) Mülteciler konusunda mevcut veya yürürlüğe girecek yasalar, yönetmelikler ve kararname.

36. Madde

Taraf Devletler, işbu Sözleşme'nin uygulanabilmesi amacıyla çıkarabilecekleri yasaları ve yönetmelikleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildireceklerdir.

37. Madde

Bu Sözleşme'in 28. Madde'sinin 2. fıkrası hükümlerine dokunmamak koşuluyla, işbu Sözleşme, taraflar arasında, 5 Temmuz 1922, 31 Mayıs 1924, 12 Mayıs 1926, 30 Haziran 1938 ve 30 Temmuz 1935 tarihli Düzenlemeler ile, 28 Ekim 1933, 10 Şubat 1938 tarihli Sözleşmeler'in, 14 Eylül 1939 tarihli Protokol'ün ve 15 Ekim 1946 tarihli Anlaşma'nın yerine geçer.

VII. BÖLÜM

Nihai Hükümler

38. Madde

Bu Sözleşme'nin Tarafları arasında, Sözleşme'nin tefsiri veya uygulanması hakkında ortaya çıkan ve diğer yollardan halledilmemiş olan uyuşmazlıklar, uyuşmazlığın taraflarından birinin talebi üzerine Uluslararası Adalet Divanı'na sevk edilebilir.

39. Madde

1. Bu Sözleşme, Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzaya açılacaktır ve daha sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nce tutulacaktır. Birleşmiş Milletler Avrupa Ofisi'nde 28 Temmuz'undan 31 Ağustos 1951 tarihine kadar ve ardından, Birleşmiş Milletler Örgüt Merkezi'nde 17 Eylül 1951'den 31 Aralık 1952 ye kadar tekrar imzaya açık bulundurulacaktır.

2. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Örgütü'ne üye bütün Devletler ile mülteciler ve vatansızların hukuki durumu hakkındaki diplomatik konferansa davet edilen üye olmayan diğer her hangi bir devletin veya Genel Kurul tarafından imzalamaya davet olunan her devletin imzasına açık tutulacaktır. Sözleşme onaylanacaktır ve onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne gönderilecektir.

3. İşbu maddenin 2. fıkrasında işaret edilen Devletler, 28 Temmuz 1951 tarihinden itibaren Sözleşme'ye taraf olabileceklerdir. Taraf olmak, taraf olma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nce kayıtlara geçirilmesiyle başlayacaktır.

40. Madde

1. Her hangi bir Devlet, imzaladığı, onayladığı veya taraf olduğu anda, işbu Sözleşme'nin, uluslararası alanda sorumlu bulunduğu bütün topraklarda ya da bu toprakların herhangi bir bölümünde uygulanacağını ilan edebilir. Böyle bir ilan, Sözleşme'nin söz konusu Devlet için yürürlüğe girdiği tarihte geçerli olacaktır.

2. Bu tür bir bölge belirlemesi, söz konusu tarihten sonraki herhangi bir tarihte, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yapılacak bir duyuru ile gerçekleştirilecektir.

ve duyurunun, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne ulaştırıldığına doksanıncı gündən itibaren veya Sözleşme, bu Devlet için yürürlüğe daha ileri bir tarihte giriyorsa, o tarihte uygulamaya geçecektir.

3. Bu Sözleşme'nin imzalandığı, onaylandığı veya ona taraf olunduğu tarihte uygulanacak bölgelerin dışında tutulan topraklar açısından, ilgili her Devlet, bu toprakların da uygulama bölgesinin içine alınması için, bu bölgelerin yönetimlerinin, Anayasal nedenlerle öngörülen onaylarının alınması koşuluyla, gereken adımları atma imkanlarını araştıracaktır.

41. Madde

Üniter olmayan veya Federal bir Devlet hakkında aşağıdaki hükümler uygulanacaktır:

(a) Bu Sözleşme'nin, Federal bir yasama organının yasama yetkisi alanına giren maddeleriyle ilgili olarak, Federal Hükümet'in üstlendiği yükümlülükler, Federal olmayan devletlerinki ile aynı olacaktır.

(b) Bu Sözleşme'nin, Federasyonun anayasal sistemine göre, yasamayla ilgili adımlar atmak zorunluluğu bulunmayan eyaletlerin, Federasyonu oluşturan devletlerin veya kantonların yasama yetkileri alanına giren maddeleriyle ilgili olarak Federal Hükümet, bu tür maddeleri, mümkün olan en kısa zamanda, eyaletlerin, Federasyonu oluşturan devletlerin veya kantonların ilgili makamlarına olumlu bir yorumla beraber bildirecektir.

(c) Bu Sözleşme'ye Taraf Federal bir Devlet, bir başka Taraf Devlet'in, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri kanalıyla kendisine iletilecek talebi üzerine, Sözleşme'nin her hangi bir hükmü hakkında, Federasyon'da ve federasyonu oluşturan birimlerde geçerli yasal mevzuat ve uygulamaya ait, söz konusu hükmün, yasal veya diğer yollarla ne oranda geçerli olduğunu gösteren bir açıklama yapacaktır.

42. Madde

1. Her Devlet, imzalama, onaylama veya taraf olma sırasında, Sözleşme'nin 1, 3, 4, 16 (1), 33, 36 - 46. (Dahil) maddeleri dışındaki maddeler hakkında çekince koyabilir.

2. Bu maddenin 1. fıkrası çerçevesinde çekince koyan her Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir duyuru ile söz konusu çekinceyi her zaman geri alabilir.

43. Madde

1. Bu Sözleşme, altıncı onay veya taraf olma belgesinin kayıt tarihini takip eden doksanıncı gün yürürlüğe girecektir.

2. Sözleşme, altıncı onay veya taraf olma belgesinin kayıt tarihinden sonra onaylayan veya taraf olan Devletlerden her biri hakkında, bu Devletin onay veya taraf olma belgesinin kayıt tarihini takip eden doksanıncı gün yürürlüğe girer.

44. Madde

1. Her Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir duyuru ile Sözleşmeye taraf olmaya her zaman son verebilir.
2. Taraf olmanın sona erişi, ilgili Devlet hakkındaki duyurunun, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından alındığı tarihten bir sene sonra geçerli olur.
3. 40. madde çerçevesinde bir duyuru veya ilan yapmış olan her Devlet, bu tarihten sonraki herhangi bir tarihte, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yapacağı bir başvuru ile, bu başvurunun Genel Sekreter'ce alınmasından bir yıl sonra, Sözleşme'nin söz konusu toprağa uygulanışının sona ereceğini ilan edebilir.

45. Madde

1. Her Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir başvuru ile bu Sözleşme'de değişiklik yapılmasını her zaman talep edebilir.
2. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, bu talep hakkında, eğer varsa, alınacak tedbirler konusunda tavsiyede bulunacaktır.

46. Madde

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Birleşmiş Milletler üyesi bütün Devletlere ve 39. maddede bahsedilen üye olmayan devletlere:

- (a) Birinci maddenin B kısmı uyarınca yapılan duyuru ve ilânları;
- (b) 39. madde uyarınca yapılan imzalama, onaylama veya taraf olma işlemlerini;
- (c) 40. madde uyarınca yapılan duyuruları ve ilânları;
- (d) 42. madde uyarınca konan çekinceleri veya çekinceleri geri çekişleri;
- (e) 43. madde uyarınca, bu Sözleşme'nin yürürlüğe gireceği tarihi;
- (f) 44. madde uyarınca taraf olmaya son verişleri ve bununla ilgili duyuruları;
- (g) 45. madde uyarınca yapılacak değişiklik taleplerini bildirecektir.

YUKARIDAKI NOKTALARA SADIK KALAN aşağıda imzaları bulunanlar, usulüne uygun yetkili olarak, işbu Sözleşmeyi, Hükümetleri adına imzalamışlardır.

Cenevre'de, Yirmi sekiz Temmuz Bin dokuz yüz elli bir tarihinde, Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede geçerli olmak suretiyle bir nüsha olarak düzenlenmiş olup Birleşmiş Milletler Örgütü Arşivinde bulundurulacaktır ve tasdikli kopyaları, Birleşmiş Milletler üyesi bütün Devletlere ve 39. maddede belirtilen üye olmayan Devletlere yollanacaktır.

CETVEL

Paragraf 1

1. Bu Sözleşme'nin 28. maddesinde belirtilen seyahat belgesi buraya ekli örneğe uygun olacaktır.
2. Bu belge, ikisinden biri İngilizce veya Fransızca olacak şekilde en az iki dilde düzenlenecektir.

Paragraf 2

Belgeyi veren ülkenin mevzuatı saklı kalmak koşuluyla, çocuklar, anne ve babadan birinin veya istisnai hallerde diğer bir reşit mültecinin seyahat belgesine kaydolunabilirler.

Paragraf 3

Belgenin verilmesi için alınacak harçlar, ulusal pasaportlara uygulanan en düşük harçlardan fazla olmayacaktır.

Paragraf 4

Özel veya istisnai durumlar dışında, belge, mümkün olduğu kadar çok sayıda ülke için geçerli olacak şekilde verilecektir.

Paragraf 5

Belgenin geçerlilik süresi, belgeyi veren makamın takdirine göre bir veya iki yıl olacaktır.

Paragraf 6

1. Belgenin yenilenmesi veya geçerlilik süresinin uzatılması, belge sahibi yasal ikametgahını diğer bir ülkeye nakletmediği sürece ve belgeyi veren makamın ülkesinde yasal olarak ikamet etmekte ise, onu veren makama aittir. Yeni bir belge verilmesi, aynı koşullar altında, eski belgeyi veren makama aittir.
2. Bu konuda kendilerine özel olarak yetkilendirilmiş diplomatik temsilciler veya konsolosluk makamları, hükümetleri tarafından verilmiş olan seyahat belgelerinin süresini altı ayı geçmeyen bir süre için uzatma yetkisiyle donatılacaklardır.
3. Taraf Devletler, artık kendi ülkelerinde yasal olarak ikamet etmeyen ama yasal ikametgahlarının bulunduğu ülkeden seyahat belgesi alamayan mültecilerin seyahat belgelerini yenileme veya geçerlilik sürelerini uzatma, ya da onlara yeni belge verme konularına sıcak bakacaklardır.

Paragraf 7

Taraf Devletler işbu Sözleşme'nin 28. maddesi hükümleri gereğince verilen belgeleri geçerli sayacaklardır.

Paragraf 8

Bir mültecinin gitmek istediği ülkenin yetkili makamları, eğer kendisini o ülkeye kabul edeceklerse ve bunun için vizeye gereklilik varsa, mültecinin taşıdığı belgeye vize vereceklerdir.

Paragraf 9

1. Taraf Devletler, nihai olarak gidecekleri ülkenin vizesini almış olan mültecilere transit vizeleri vermeyi taahhüt ederler.
2. Bu tür vizelerin verilmesi, herhangi bir yabancıya vize verilmemesini haklı gösterebilecek sebeplerle reddedilebilir.

Paragraf 10

Çıkış, giriş veya transit vizelerine uygulanacak harçlar, yabancı pasaportlara verilen vizelere uygulanacak en düşük harçları geçmeyecektir.

Paragraf 11

Bir mültecinin kanuni ikametgahını değiştirip diğer bir Taraf Devletin ülkesinde yerleşmesi halinde, 28. maddenin hüküm ve şartlarına göre yeni bir belge verilmesi artık işbu ülkenin yetkili makamına ait olur ve mültecinin bu makama başvurma hakkı bulunur.

Paragraf 12

Yeni bir belge veren makam, eski belgeyi geri alacaktır ve eğer eski belgede, geri alındıktan sonra iadesi isteniyorsa belgeyi veren ülkeye iade edecektir. Aksi takdirde yeni belgeyi veren makam, eskisini geri alacaktır ve iptal edecektir.

Paragraf 13

1. Her Taraf Devlet, kendisi tarafından Sözleşmenin 28. maddesine göre düzenlenen bir seyahat belgesinin sahibinin, bu belgenin geçerlilik süresi içinde her zaman o ülkeye tekrar girmesine izin vereceğini taahhüt eder.
2. Yukarıdaki fıkra hükümleri saklı kalmak koşuluyla, bir Taraf Devlet, belge sahibinin, ülkeden çıkanlara veya girenlere uygulanan muamelelere tabi olmasını talep edebilir.
3. İstisnai hallerde veya mülteciye belirli bir süreyle ikamet izni verilmişse, Taraf Devletlerin, belgeyi verirken, mültecinin kalabileceği süreyi, üç aydan az olmamak üzere, sınırlama hakkı saklıdır.

Paragraf 14

Yalnız 13. paragraf hükümleri saklı kalmak koşuluyla, işbu Cetvel hükümleri, Taraf Devletlerin kendi topraklarında geçerli olan, girişler, transit geçişler, geçici ikamet, yerleşme ve çıkışlarla ilgili, yürürlükteki yasaları ve yönetmelikleri hiç bir ihlal etmez.

Paragraf 15

Belgenin verilmesi veya belgeye konan kayıtlar, özellikle vatandaşlık açısından, belge sahibinin statüsünü belirlemez veya ihlal etmez.

Paragraf 16

Bir belgenin verilmesi, sahibine, hiçbir şekilde, veren ülkenin diplomatik temsilcileri veya konsolosluk makamlarının himayesini talep etmek hakkını sağlamaz ve bu temsilci veya makamlara da bir himaye hakkı vermez.

EK

SEYAHAT BELGESİ ÖRNEĞİ

Belge, küçük bir kitapçık şeklinde olacaktır (yaklaşık 15x10 santimetre). Kimyasal veya başka yollarla yapılacak silinme ve değişikliklerin kolaylıkla fark edileceği bir tarzda basılması ve "28 Temmuz 1951 Sözleşmesi" kelimelerinin, düzenleyen ülkenin dilinde her sayfada tekrar edilerek basılması tavsiye olunur.

(Kitapçığın kapağı)
SEYAHAT BELGESİ
(28 Temmuz 1951 Sözleşmesi)

No.

(1)

SEYAHAT BELGESİ
(28 Temmuz 1951 Sözleşmesi)

Bu belge, yürürlük süresi uzatılmazsa tarihine kadar geçerlidir.

Soyadı.....

Adı (ları).....

Refakatindeki çocuk (lar).....

1. Bu belge, hamiline, sırf ulusal pasaport yerine geçecek bir seyahat belgesi sağlamak amacıyla verilmiştir. Hamilinin vatandaşlık durumu hakkında hiçbir hüküm içermez ve vatandaşlığına tesir etmez.

2. Belge hamilinin'ye (belgeyi veren makamların mensup olduğu ülkenin adı yazılır) aşağıda daha sonrası için bir tarih yazılmamışsa tarihine kadar dönmesine müsaade edilmiştir (belge hamilinin dönmesine müsaade olunan süre üç aydan az olmamalıdır.)

3. Belge hamili, ikametgahını bu belgenin verildiği ülkeden başka bir ülkeye naklettiği takdirde, yeniden seyahati arzu ederse, yeni bir belge almak için ikamet ettiği ülkenin yetkili makamlarına müracaat etmelidir. (Eski belgeyi, onu veren makama gönderilmek üzere, kendisine yeni belgeyi veren makama iade edecektir.)¹

(Bu belge, kapak hariçsayfadır.)

70. Yılında 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi